

50
ΧΡΟΝΙΑ
ΑΠΟ ΤΟ **1960**

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ
ΚΑΙΣΑΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ Γ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΘΕΩΡΙΑΣ

Επιμέλεια: Έλλη Θεοδωράτου
Φιλολόγος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. **Η ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ**, σελίδες 3-5
2. **Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ**, σελίδες 6-12
3. **ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ**, σελίδες 13-29
4. **ΤΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ**, σελίδες 30-34
5. **ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ**, σελίδες 35-43
6. **Η ΠΕΙΘΩ**, σελίδες 44-51
7. **ΕΙΔΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ, ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ**, σελίδες 52-62
8. **ΜΟΡΦΕΣ ΠΕΙΘΟΥΣ, Η ΠΕΙΘΩ ΣΤΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ, ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΟ, ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΛΟΓΟ**, σελίδες 63-64
9. **ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΟ**, σελίδες 65-70
10. **ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΔΟΚΙΜΙΟΥ ΜΕ ΑΛΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΑ ΕΙΔΗ**, σελίδες 71-81
11. **ΔΙΚΑΙΟΣ ΚΑΙ ΑΔΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ**, σελίδες 82-83
12. **ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ**, σελίδες 84-92
13. **50 ΠΙΘΑΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥΣ**, σελίδες 93-106
14. **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**, σελίδα 107

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Όπως είναι γνωστό, η περίληψη είναι ένα συνοπτικό κείμενο που προκύπτει από ένα άλλο, το οποίο είναι μεγαλύτερο σε έκταση. Άρα, δεν είναι αυτόνομο γραμματειακό είδος, αφού, για να υπάρξει, προϋποθέτει κάποιο άλλο.

Πώς γράφουμε μια περίληψη

A. Διαβάζω, κατανοώ και επιλέγω

Διαβάζω προσεκτικά το κείμενο ώστε να κατανοήσω το γενικό περιεχόμενο και βρίσκω το νοηματικό του κέντρο.

1. Κατανοώ το νόημα κάθε παραγράφου :

Εντοπίζω τη θεματική περίοδο που με οδηγεί στο κύριο θέμα / νόημα. Ανιχνεύω σημαντικές πληροφορίες - λεπτομέρειες που έχουν σημασία για την ανάπτυξη της παραγράφου και σημειώνω τις λέξεις / φράσεις κλειδιά.

2. Διαγράφω τις λεπτομέρειες (π.χ. επεξηγήσεις, παραδείγματα) και ό,τι άλλο θεωρώ ως δευτερεύουσα πληροφορία.

3. Βρίσκω μέσα στην κατακλείδα της κάθε παραγράφου στοιχεία που συμπληρώνουν το νόημα της θεματικής περιόδου.

4. Δίνω στις παραγράφους πλαγιότιτλους συνοψίζοντας τις κύριες έννοιες και αναζητώ συνώνυμες λέξεις για να τις αντικαταστήσω (αν δεν πρόκειται για ορολογία).

Η ικανότητα πύκνωσης του λόγου, δηλαδή το να αποδίδουμε συνοπτικά τα νοήματα, είναι πρωταρχική κατά τη διαδικασία συγγραφής της περίληψης

B. Συνοψίζω τη βασική ύλη με συντομία (συγγραφή περίληψης)

1. Γράφω περίληψη ανά παράγραφο, με τρόπο, όμως, που να σχηματίζεται ένα ενιαίο κείμενο. Για να πετύχω αυτό το στόχο, δεν παραθέτω απλώς τον ένα πλαγιότιτλο μετά τον άλλο, αλλά τους συνδέω όσο πιο επιδέξια μπορώ, χρησιμοποιώντας συνδετικές λέξεις / φράσεις. Όπου είναι αναγκαίο, προσθέτω τα επιπλέον σημαντικά στοιχεία που εντόπισα.

2. Προσέχω ώστε να μην επαναλαμβάνω στοιχεία που βρίσκονται σε διαφορετικές παραγράφους, εκτός κι αν χρησιμοποιούνται με εντελώς διαφορετικό τρόπο. Εάν σε δύο παραγράφους παρατηρείται συνάφεια περιεχομένου, τις συμπτύσσω.

3. Εάν υπάρχουν ερευνητικά στοιχεία, παρουσιάζω μόνο το πόρισμα.

4. Διατηρώ την οπτική γωνία του συγγραφέα και αποδίδω πιστά το περιεχόμενο του κειμένου χωρίς να το σχολιάζω, να το επιδοκιμάζω ή να το αποδοκιμάζω.

5. Υιοθετώ ύφος με καθαρά πληροφοριακό χαρακτήρα, τυπικό, όσο γίνεται πιο ουδέτερο (αποφεύγεται η χρήση α' και β' προσώπου).

Γ. Ελέγχω την ορθότητα της περίληψής μου

1. Διαβάζω την περίληψη που έγραψα και ελέγχω έχοντας υπόψη μου ότι :

Θετικά στοιχεία θεωρούνται:

Η σωστή σύλληψη του νοηματικού κέντρου και η πληρότητα κατανόησης του κειμένου.

Η επιλογή των σημαντικών ιδεών-πληροφοριών.

Η ικανότητα πύκνωσης του κειμένου μέσα από διάφορες τεχνικές (γενίκευση, αναδιατύπωση κτλ.).

Η σύνταξη μιας περίληψης με ομαλή ροή και συνοχή.

Η λογική αλληλουχία / ο λογικός ειρμός των νοημάτων.

Το πληροφοριακό ύφος.

Η επιτυχής χρήση των διαρθρωτικών λέξεων ή φράσεων.

Με τις διαρθρωτικές λέξεις δηλώνεται :

το αίτιο - αποτέλεσμα: επειδή, διότι

η αντίθεση - εναντίωση: αλλά, όμως, ωστόσο, από την άλλη πλευρά

η χρονική σχέση: ύστερα, προηγουμένως, εν τω μεταξύ

ένας όρος, προϋπόθεση: αν, εκτός αν, σε περίπτωση που

η επεξήγηση: με άλλα λόγια, δηλαδή, για να γίνω σαφέστερος

η έμφαση: είναι αξιοσημείωτο ότι, θα ήθελα να τονίσω, να επιστήσω την προσοχή

η απαρίθμηση επιχειρημάτων, η εισαγωγή μιας καινούριας ιδέας: πρώτο...

δεύτερο..., καταρχάς, τελικά, το επόμενο επιχείρημα...

η διάρθρωση του κειμένου: το κείμενο χωρίζεται σε τρία μέρη : στο πρώτο κτλ.

ένα συμπέρασμα, συγκεκριαίωση: για να συνοψίσουμε, συγκεκριαίωνοντας, επιλογικά, συμπερασματικά θα λέγαμε ότι...

Η ορθή χρήση της γλώσσας (ορθογραφία, στίξη, σύνταξη, λεξιλόγιο).

Αδυναμίες θεωρούνται:

Η απόκλιση από το νοηματικό κέντρο του κειμένου.

Η παράθεση δευτερευουσών ιδεών-πληροφοριών σε βάρος των κύριων-σημαντικών.

Η κριτική τοποθέτηση-σχολιασμός του κειμένου.

Η άτακτη παράθεση των ιδεών-πληροφοριών του κειμένου.

Η έλλειψη συνοχής και αλληλουχίας μεταξύ των μερών-προτάσεων της περίληψης.

Η αυτούσια μεταφορά λέξεων και φράσεων του αρχικού κειμένου στη περίληψη.

Οι αποκλίσεις από τους κανόνες της Γραμματικής και του Συντακτικού της Νέας Ελληνικής.

Η περίληψή μου είναι καλό να μην περιλαμβάνει :

ο λεπτομέρειες

ο παραδείγματα

ο αφηγήσεις

ο επεξηγήσεις

ο παρενθετικές φράσεις

ο αποφθέγματα, παροιμίες

ο απαριθμήσεις
ο στατιστικά ή ερευνητικά στοιχεία
ο αναφορές του συγγραφέα σε λόγια άλλων
ο ερωτήσεις
ο παραθέματα ή αυτούσιες φράσεις του κειμένου
ο δικά μου σχόλια ή οποιαδήποτε προσθήκη
ο μεταφορές, παρομοιώσεις

Τέλος, μετρώ ενδεικτικά τις γραμμές της περίληψής μου, για να υπολογίσω τον αριθμό των λέξεων που ορίζεται και διορθώνω αναλόγως. Εάν οι λέξεις μου είναι πολύ λιγότερες από αυτές που ζητά η άσκηση, ξαναψάχνω στο κείμενο, για να βρω σημαντικές έννοιες που παρέλειψα και τις προσθέτω. Εάν οι λέξεις μου είναι πολύ περισσότερες από αυτές που ζητά η άσκηση, ελέγχω μήπως έχω δώσει λεπτομέρειες στο περιεχόμενο και αφαιρώ ό,τι μπορεί να αφαιρεθεί χωρίς να επηρεάσω τη λογική συνέχεια και τη συνοχή του κειμένου μου.

Βιβλιογραφία :

Παπαϊωάννου Πηνελόπη – Πατούνα Αναστασία, *Η Περίληψη ως κείμενο και αντικείμενο διδασκαλίας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Αξιολόγηση της περίληψης κειμένου, στο Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Ενιαίο Λύκειο, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Η ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ

- ♦ Η **παράγραφος** δεν είναι παρά μια μικρογραφία του κειμένου, το οποίο απλά είναι ένα σύνολο παραγράφων. Όπως το κείμενο έχει *πρόλογο*, *κύριο μέρος* και *επίλογο*, έτσι και η παράγραφος έχει αντίστοιχα τη **θεματική περίοδο** της, τις **λεπτομέρειες/σχόλια** και την **κατακλείδα της**. Άρα, η εκμάθηση των διαδικασιών ανάπτυξης μιας παραγράφου και η εξάσκηση πάνω σε αυτές οδηγεί στην ικανότητα ανάπτυξης ενός ευρύτερου κειμένου. Τα τρία αυτά μέρη μιας παραγράφου συνηθίζουμε να τα αποκαλούμε **δομικά στοιχεία** ή συστατικά μέρη μιας παραγράφου.
- ♦ Η **θεματική περίοδος** της παραγράφου περιέχει την κεντρική ιδέα της, το νοηματικό κέντρο, γύρω από το οποίο θα αναπτυχθούν τα υπόλοιπα στοιχεία της παραγράφου. Τα τελευταία πρέπει να βρίσκονται σε άμεση συνάφεια με τη θεματική περίοδο.

Τι πρέπει να προσέχουμε σε μια παράγραφο:

1. Σε μια παράγραφο πρέπει να καλύπτεται νοηματικά και λογικά η θεματική της περιόδου. Αυτό επιτυγχάνεται με την ύπαρξη ενός ικανοποιητικού αριθμού στοιχείων στην ανάπτυξή της. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι πολύτιμη είναι η τήρηση της αρχής του «μέτρου», καθώς σε καμία περίπτωση το άγχος μας για τη νοηματική κάλυψη της θεματικής περιόδου δε θα πρέπει να μας οδηγήσει σε «υπερφόρτωση» της παραγράφου με στοιχεία.
2. Στην παράγραφο οι ιδέες και τα νοήματα επιβάλλεται να συνδέονται λογικά μεταξύ τους και να υπάρχει μια στρατηγική στην ανάπτυξή τους για να γίνονται φανερά σε όποιον διαβάσει την παράγραφο. Έτσι, ο αναγνώστης θα είναι σε θέση να παρακολουθήσει και να αντιληφθεί τη συλλογιστική πορεία και τις προθέσεις του συγγραφέα της. Σε αυτή την πορεία ο κάθε συντάκτης παραγράφου οφείλει να αποφεύγει ασάφειες, αοριστολογίες, νοηματικά κενά ή άλματα, ώστε ο αναγνώστης του να μην αιφνιδιάζεται ούτε να προβληματίζεται γι' αυτά που διαβάσει.
3. Όπως προαναφέρθηκε, η παράγραφος θα πρέπει να έχει νοηματική αυτοτέλεια και επάρκεια. Αυτό δεν επιτυγχάνεται μόνο με την τάξη και τη σειρά των νοημάτων και των ιδεών που αναφέρονται. Επιβάλλεται η σύνδεσή τους να πραγματοποιείται μέσα από τα κατάλληλα συντακτικά σχήματα και την επιλογή των κατάλληλων λέξεων και φράσεων.

Η λειτουργία των μερών της παραγράφου:

1. Στη θεματική πρόταση ή περίοδο παρουσιάζουμε το νοηματικό κέντρο κάθε παραγράφου. Η θέση της μέσα στην παράγραφο μπορεί να είναι η οποιαδήποτε. Σε πολλές περιπτώσεις η θεματική περίοδος βρίσκεται στην αρχή της παραγράφου για να δηλώσει σαφώς το θέμα της. Σπανιότερα βρίσκεται στη μέση της παραγράφου, όταν κάποιες σκέψεις οδηγούν σε αυτή, και στη συνέχεια ακολουθεί η επεξήγησή της. Τέλος, υπάρχουν περιπτώσεις που η θεματική περίοδος τοποθετείται στο τέλος της παραγράφου. Τότε, έχουμε ταύτιση της θεματικής περιόδου με την περίοδο κατακλείδα.

2. Τα σχόλια-λεπτομέρειες που αποτελούν την ανάπτυξη της παραγράφου έχουν ως στόχο να καλύψουν νοηματικά τη θεματική περίοδο και θεωρούνται το κύριο μέρος της παραγράφου. Εδώ ο συγγραφέας παρουσιάζει και αναλύει τις ιδέες του, τους προβληματισμούς και τις επισημάνσεις του. Πρόκειται για το μέρος εκείνο της παραγράφου στο οποίο θα πρέπει να εξασφαλιστεί η επάρκεια των στοιχείων, για να στηριχθεί νοηματικά και λογικά η θεματική της περιόδου.
3. Η ανάγκη να καταλήξουμε σε κάποιο συμπέρασμα μας οδηγεί στην περίοδο κατακλείδα. Η περίοδος αυτή μπορεί να συνοψίζει το νόημα της παραγράφου ή να καταλήγει σε επισήμανση. Σημαντικός, επίσης, ρόλος της συγκεκριμένης περιόδου είναι να προετοιμάζει την ομαλή μετάβαση στην επόμενη παράγραφο. Υπάρχουν περιπτώσεις που η περίοδος κατακλείδα παραλείπεται ή -όπως προαναφέρθηκε- ταυτίζεται με τη θεματική περίοδο.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΝΟΝΤΑΣ:

A) Η αξία της παραγράφου:

Η παράγραφος αποτελεί το βασικό συστατικό στοιχείο μιας έκθεσης και απαιτεί απλότητα και ορθή οργάνωση. Αν και συνιστά μια ενότητα πολύ μικρότερη απ' ότι η έκθεση, θα μπορούσε να θεωρηθεί μικρογραφία της, εφόσον και αυτή απαιτεί ένα σχέδιο με βάση το οποίο πρέπει να συγκεντρωθούν οι λεπτομέρειες και να τεθούν σε μια λογική σειρά.

B) Η δομή της παραγράφου:

Σε κάθε παράγραφο συναντάμε τα παρακάτω στοιχεία:

- 1) **Τη θεματική περίοδο**, η οποία εκφράζει με συντομία, σαφήνεια και ακρίβεια την κύρια ιδέα της παραγράφου, και βρίσκεται συνήθως στην αρχή της. Μπορεί να βρίσκεται στη μέση, ακόμη και να επαναλαμβάνεται για έμφαση ή να συμπίπτει με την πρόταση κατακλείδα. Δεν υπάρχει παράγραφος χωρίς θεματική, εκτός αν περιέχει μόνο τεκμήρια. Σπανίως, η θεματική μπορεί να είναι ερώτηση, η οποία θα πρέπει να απαντηθεί στα σχόλια. Η θεματική περίοδος τις περισσότερες φορές περιέχει μια κεντρική ιδέα. Το ενδεχόμενο να περιέχει δύο κεντρικές ιδέες ισχύει μόνο εάν η κατευθυντήρια ιδέα περιέχει τη γνώμη μας και για τις δύο κεντρικές ιδέες.
- 2) **Την ανάπτυξη ή τις λεπτομέρειες (σχόλια)**. Πρόκειται για ειδικότερες ιδέες, οι οποίες διασαφηνίζουν με επιχειρήματα και αναπτύσσουν τη θεματική περίοδο είτε άμεσα με βασικές ιδέες είτε έμμεσα με βοηθητικές. Οι ιδέες που αναπτύσσουμε στα σχόλια πρέπει να σχετίζονται με την κύρια ιδέα της παραγράφου που συνήθως βρίσκεται στη θεματική περίοδο. Εάν στη θεματική περίοδο έχουμε μία κεντρική ιδέα, τότε στα σχόλια - λεπτομέρειες επικεντρωνόμαστε σε αυτήν, την εξηγούμε και την αναπτύσσουμε. Στην περίπτωση, όμως, που στη θεματική περίοδο έχουμε δύο κεντρικές ιδέες, τις σχολιάζουμε και τις δύο σε μια παράγραφο ή σε περισσότερες διαδοχικές. Και μια τελευταία περίπτωση να σχολιάσουμε δυο κεντρικές ιδέες είναι όταν πρόκειται να

αναπτύξουμε την παράγραφο με σύγκριση – αντίθεση ή με αναλογία. Προτιμότερο είναι να αποφεύγουμε τις πολλές κατευθυντήριες ιδέες σε μια θεματική περίοδο, γιατί ελλοχεύει ο κίνδυνος να κάνουμε λάθος στην ανάπτυξη ή να μην έχουμε άλλες ιδέες για να «γεμίσουμε» τις άλλες παραγράφους.

- 3) **Την περίοδο κατακλείδα**, η οποία ολοκληρώνει τη μορφή της παραγράφου, συνοψίζοντας τα όσα έχουν λεχθεί στα σχόλια. Εμπεριέχει το συμπέρασμα της παραγράφου και μας θυμίζει την κύρια ιδέα της παραγράφου. Η κατακλείδα είναι προαιρετική και αποτελεί επιβεβαίωση της θεματικής περιόδου. Λίγες παράγραφοι περιέχουν κατακλείδα. Η κατακλείδα δεν πρέπει να είναι γενικότερη από τη θεματική, ούτε να επαναλαμβάνει αυτολεξεί τη θεματική, ούτε να εισάγει μια νέα κύρια ιδέα. Σπάνια, μπορεί να αποτελεί ερώτηση, η οποία θα σχετίζεται με την κεντρική ιδέα της παραγράφου και την απάντησή της θα τη συναντάμε στην επόμενη παράγραφο, εξασφαλίζοντας παράλληλα και τη συνοχή μεταξύ των δύο αυτών παραγράφων. **Προσοχή:** στα αποδεικτικά δοκίμια οι περισσότερες παράγραφοι θα ήταν προτιμότερο να έχουν κατακλείδα.

Εφαρμογές

- 1. Θεματική περίοδος: Ο κόσμος παραμένει ένα μυστήριο, ακόμα και για τους πιο μορφωμένους ανάμεσά μας.**

Ανάπτυξη: Συχνά καταφεύγουμε σε επαγγελματίες, σε πολιτικούς αρχηγούς ή σε άλλες διασημότητες, γυρεύοντας απαντήσεις στα προβλήματά μας για τη ζωή και την αγάπη. Γρήγορα, όμως, μας απογοητεύουν με την ψεύτικη και υποκριτική συμπεριφορά τους. Αν ήμασταν έξυπνοι, θα ανακαλύπταμε ότι οι απαντήσεις που ζητάμε έρχονται μόνο όταν τις επεξεργαστούμε στο εργαστήριο του ίδιου του εαυτού μας. Μπορεί οι άλλοι να συμβάλουν στην εξέλιξη της νοημοσύνης μας. Η απόκτηση όμως προσωπικής σοφίας παραμένει πάντοτε μια εσωτερική υπόθεση.

Περίοδος κατακλείδα: Κανένας άλλος δεν μπορεί να κάνει τη δουλειά αυτή για λογαριασμό μας.

Λέο Μπουσκάλια, «Γεννημένοι για την αγάπη»

- 2. Θεματική περίοδος: Οι υπολογιστές ενεργούν κι αυτοί ως μηχανές καταχώρησης εργασιακών πρακτικών των εργαζομένων.**

Ανάπτυξη: Διάφορα προγράμματα παρακολούθησης που διατίθενται στην αγορά διαθέτουν τη δυνατότητα καταγραφής των επιμέρους πλήκτρων του υπολογιστή που πατάει ο κάθε υπάλληλος. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο εργοδότης έχει τη δυνατότητα να εποπτεύει ηλεκτρονικά όχι μόνο τι πληκτρολογεί ανά πάσα στιγμή ο κάθε υπάλληλος, αλλά και πόσο γρήγορα πληκτρολογεί. Στις Ηνωμένες Πολιτείες έχουν αναφερθεί περιπτώσεις που υπάλληλοι απολύθηκαν, διότι δεν κατόρθωσαν να πληκτρολογήσουν τον ποθητό αριθμό των 120.000 πλήκτρων ανά ώρα, όπως αναφερόταν στο συμβόλαιό τους.

Περίοδος κατακλείδα: δεν υπάρχει.

- 3. Θεματική περίοδος: δεν υπάρχει. Η συγκεκριμένη παράγραφος περιέχει τεκμήρια.**

Ανάπτυξη: Πειράματα σαν κι εκείνο του καθηγητή Ουόρικ προσφέρουν στον σύγχρονο εργαζόμενο τον άμεσο έλεγχο των ηλεκτρικών και ηλεκτρονικών εξαρτημάτων του

εργασιακού του περιβάλλοντος, όπως, παραδείγματος χάριν, το φως, η θέρμανση, το ασανσέρ και τα συρτάρια του γραφείου του. Η απλόχερη αυτή άνεση όμως συνοδεύεται από ένα βαρύ τίμημα: Ο εργαζόμενος παραδίδει τον άμεσο και καθολικό έλεγχο του εαυτού του στον εργοδότη του.

Περίοδος κατακλείδα: δεν υπάρχει.

4. Θεματική περίοδος: Η νέα ατομική θεωρία έλυσε αυτόματα μια σειρά από ανιγίματα σε σχέση με τη δομή των ατόμων, που ήταν αδύνατο να εξηγηθούν με το «πλανητικό» σύστημα του Ράδερφορντ.

Ανάπτυξη: Τα πειράματα του Ράδερφορντ απέδειξαν πως τα άτομα που συνθέτουν την ύλη αποτελούνται, κατά το μεγαλύτερο ποσοστό, από κενό χώρο σε ότι αφορά τη διανομή της μάζας στο εσωτερικό τους. Αλλά, αν τα αντικείμενα γύρω μας, κι εμείς οι ίδιοι άλλωστε, αποτελούνται κατά το μεγαλύτερο μέρος από κενό χώρο, τότε γιατί δεν μπορούμε να περάσουμε μέσα από τοίχους και κλειστές πόρτες;

Περίοδος κατακλείδα: Με άλλα λόγια, τι είναι αυτό που δίνει στην ύλη τη στερεή της όψη;

Άρης Γιαβρής, «Η δομή και λειτουργία της παραγράφου»

5. Θεματική περίοδος: δεν υπάρχει. Η συγκεκριμένη παράγραφος περιέχει τεκμήρια.

Ανάπτυξη: Για παράδειγμα, στα πρωινά κυρίως των Σαββατοκύριακων στην ελληνική – κυρίως ιδιωτική – τηλεόραση, ανάμεσα στις διαφημίσεις για ζαχαρωτά, σοκολάτες, δημητριακά και γαριδάκια, παρεμβάλλονται διαφημίσεις για έπιπλα, πλυντήρια, δίσκους, εφημερίδες και περιοδικά, ούισκι, σαμπουάν, ζωοτροφές, βαφές μαλλιών, τηλεφωνικές υπηρεσίες και παυσίπονα.

Περίοδος κατακλείδα: δεν υπάρχει.

Στ. Παπαθανασοπούλου, Εφημ. Καθημερινή (ελαφρώς διασκευασμένο)

ΣΥΝΤΑΞΗ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ

- Αν μας ζητηθεί να αναπτύξουμε μια θεματική περίοδο ή το περιεχόμενο ενός αποσπάσματος χωρίς να μας ορίζει τον τρόπο, τότε προσπαθούμε να κατανοήσουμε με ακρίβεια το περιεχόμενό του, εντοπίζοντας τις λέξεις / φράσεις – κλειδιά και στη συνέχεια ακολουθούμε τον τρόπο ανάπτυξης που υποδηλώνεται, π.χ. αν υπάρχει διαρθρωτική λέξη που δηλώνει αντίθεση και αντιπαραβάλλονται δύο έννοιες, οφείλουμε να την αναπτύξουμε με σύγκριση – αντίθεση, ή αν είναι διατυπωμένη με τέτοιο τρόπο που να μας προκαλεί το ερώτημα γιατί, τότε θα την αναπτύξουμε με αιτιολόγηση κ.λ.π. Στην παράγραφο που θα δημιουργήσουμε, ως θεματική περίοδο βάζουμε **αυτούσια** την περίοδο που μας δόθηκε ή διασώζουμε το νοηματικό κέντρο του αποσπάσματος, αναδιατυπώνουμε δηλαδή το νόημά του και την αναπτύσσουμε με τον καταλληλότερο τρόπο.
- Αν μας ζητηθεί να σχολιάσουμε μια περίοδο ή να διατυπώσουμε την άποψή μας για το περιεχόμενο κάποιου αποσπάσματος (κρίνουμε, λέμε τη γνώμη μας), αν συμφωνούμε αποδεικνύουμε με επιχειρήματα, αν διαφωνούμε απορρίπτουμε, αντικρούουμε με επιχειρήματα και έπειτα αντιπροτείνουμε τη δική μας θέση

τεκμηριώνοντάς τη με επιχειρήματα. Προτιμότερο θα ήταν να συμφωνήσουμε με το συγγραφέα.

Προσοχή!

Όσον αφορά τη μορφή της, η παράγραφος που θα κληθούμε να δημιουργήσουμε προτιμότερο θα ήταν να διαθέτει και τα **τρία δομικά μέρη** (θεματική περίοδο, λεπτομέρειες - σχόλια, κατακλείδα). Ως **θεματική** συνήθως βάζουμε την περίοδο που μας δίδεται. Αν είναι σύντομη, τη βάζουμε αυτούσια, αν είναι εκτενής, δημιουργούμε μια νέα σύντομη όπου θα διασώζουμε το νόημά της. Η **περίοδος κατακλείδα** αποτελεί μια συγκεκριαίωση και πρέπει να θυμίζει την κύρια ιδέα της παραγράφου. Αποτελεί επιβεβαίωση της θεματικής περιόδου. Δεν πρέπει να υπερβούμε το **όριο λέξεων**.

ΆΛΛΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΠΑΡΑΓΡΑΦΩΝ

1. Στη σημερινή εποχή η προπαγάνδα διαθέτει έναν εξοπλισμό πρωτόγνωρο σε μέγεθος και αποτελεσματικότητα στη διάρκεια της ιστορίας της ύπαρξής της. Δεν υπάρχει μέσο που να μην έχει στη διάθεσή της, ενώ ποτέ άλλοτε δεν ήταν τόσο επιστημονικά συστηματοποιημένη. Αν σε αυτό το γεγονός προστεθεί η ελεγχόμενη μετάδοση πληροφοριών, που συχνά παρατηρείται, τότε μπορούμε να αντιληφθούμε πόσο ελεύθερος μπορεί να είναι ο «υπήκοος» του 21^{ου} αιώνα. Μέχρι χτες πιστεύαμε ότι η μόρφωση είναι το μέσο που θα απαλλάξει τον άνθρωπο από τη δουλεία. Τώρα όμως, είναι καιρός να αναζητήσουμε σε άλλα μέρη που είναι κρυμμένες οι αλυσίδες μας.

Ανάλυση της παραγράφου:

Θεματική περίοδος: Στη σημερινή εποχή η προπαγάνδα διαθέτει έναν εξοπλισμό πρωτόγνωρο σε μέγεθος και αποτελεσματικότητα στη διάρκεια της ιστορίας της ύπαρξής της.

Σχόλια - ανάπτυξη: Δεν υπάρχει μέσο που να μην έχει στη διάθεσή της, ενώ ποτέ άλλοτε δεν ήταν τόσο επιστημονικά συστηματοποιημένη. Αν σε αυτό το γεγονός προστεθεί η ελεγχόμενη μετάδοση πληροφοριών, που συχνά παρατηρείται, τότε μπορούμε να αντιληφθούμε πόσο ελεύθερος μπορεί να είναι ο «υπήκοος» του 21^{ου} αιώνα. Μέχρι χτες πιστεύαμε ότι η μόρφωση είναι το μέσο που θα απαλλάξει τον άνθρωπο από τη δουλεία

Περίοδος κατακλείδα: Τώρα όμως, είναι καιρός να αναζητήσουμε σε άλλα μέρη που είναι κρυμμένες οι αλυσίδες μας.

2.Ο Τύπος παίζει, επίσης, έναν ουσιαστικό πολιτικό ρόλο: έργο του είναι η πληροφόρηση των πολιτών πάνω στα μεγάλα προβλήματα της επικαιρότητας και η έκθεση λύσεων που τους προτείνουν τα κόμματα και οι κοινωνικές ομάδες έτσι, ώστε να διαφωτίζει τις πολιτικές τους επιλογές και τις γνώμες τους. Στις χώρες με αυταρχικό καθεστώς, αυτή η πράξη βρίσκεται εξ ολοκλήρου στην υπηρεσία της κρατούσας αρχής: οι εφημερίδες δε διαθέτουν καμία αυτονομία και οι δημοσιογράφοι είναι μάλλον υπαλληλοποιημένοι. Στα

πλουραλιστικά πολιτικά καθεστώτα, ο Τύπος περιβάλλεται από την «τέταρτη εξουσία»: οφείλει να επιβλέπει την ομαλή λειτουργία των τριών άλλων, να καταγγέλλει τις αυθαιρεσίες τους, να διαφωτίζει για τις αποφάσεις των κοινωνικών ομάδων: αυτή η περίπλοκη ιδιότητα του ελέγχου και της κριτικής, της διεύρυνσης των συζητήσεων ιδεών ή της μεσολάβησης σε συγκρούσεις συμφερόντων προϋποθέτει προφανώς την ανεξαρτησία αυτής της «αντιεξουσίας» σε όλα τα όργανά της, καθώς και την ελευθερία έκφρασής τους. Είναι, λοιπόν, προφανές ότι ο Τύπος επιτελεί σημαντικές πολιτικές λειτουργίες στο πλαίσιο κάθε οργανωμένου κοινωνικού συνόλου.

Ανάλυση της παραγράφου:

Θεματική περίοδος: Ο Τύπος παίζει, επίσης, έναν ουσιαστικό πολιτικό ρόλο:

Σχόλια - ανάπτυξη: έργο του είναι η πληροφόρηση των πολιτών πάνω στα μεγάλα προβλήματα της επικαιρότητας και η έκθεση λύσεων που τους προτείνουν τα κόμματα και οι κοινωνικές ομάδες έτσι, ώστε να διαφωτίζει τις πολιτικές τους επιλογές και τις γνώμες τους. Στις χώρες με αυταρχικό καθεστώς, αυτή η πράξη βρίσκεται εξ ολοκλήρου στην υπηρεσία της κρατούσας αρχής: οι εφημερίδες δε διαθέτουν καμία αυτονομία και οι δημοσιογράφοι είναι μάλλον υπαλληλοποιημένοι. Στα πλουραλιστικά πολιτικά καθεστώτα, ο Τύπος περιβάλλεται από την «τέταρτη εξουσία»: οφείλει να επιβλέπει την ομαλή λειτουργία των τριών άλλων, να καταγγέλλει τις αυθαιρεσίες τους, να διαφωτίζει για τις αποφάσεις των κοινωνικών ομάδων: αυτή η περίπλοκη ιδιότητα του ελέγχου και της κριτικής, της διεύρυνσης των συζητήσεων ιδεών ή της μεσολάβησης σε συγκρούσεις συμφερόντων προϋποθέτει προφανώς την ανεξαρτησία αυτής της «αντιεξουσίας» σε όλα τα όργανά της, καθώς και την ελευθερία έκφρασής τους

Περίοδος κατακλείδα: Είναι, λοιπόν, προφανές ότι ο Τύπος επιτελεί σημαντικές πολιτικές λειτουργίες στο πλαίσιο κάθε οργανωμένου κοινωνικού συνόλου.

2. Σίγουρα δε μετάνιωσα που εγκατέλειψα τη νομική στο πρώτο έτος και μπήκα στην εκπαίδευση. Η ενασχόληση με τα παιδιά, με νέους ανθρώπους, μου δημιούργησε συναισθήματα πρωτόγνωρα. Έπειτα από 26 χρόνια στην εκπαίδευση, ξεκίνησα την 27^η χρονιά με την αναζήτηση της πρώτης. Ίδιες οι ελπίδες, ίδιες οι προσδοκίες μέσα από τα νεανικά πρόσωπα, που εφέτος περίμεναν στις αρχές του Σεπτεμβρη. Ίδια, και ίσως πολυτιμότερη, η φετινή επαφή με νέους ανθρώπους. Πάντα διαπίστωνα ότι τίποτα δεν είναι πολυτιμότερο από την επαφή με νέους ανθρώπους και ότι οι εμπειρίες που αποκομίζεις είναι τεράστιες.

Ανάλυση της παραγράφου:

Θεματική περίοδος: Σίγουρα δε μετάνιωσα που εγκατέλειψα τη νομική στο πρώτο έτος και μπήκα στην εκπαίδευση

Σχόλια - ανάπτυξη: Η ενασχόληση με τα παιδιά, με νέους ανθρώπους, μου δημιούργησε συναισθήματα πρωτόγνωρα. Έπειτα από 26 χρόνια στην εκπαίδευση, ξεκίνησα την 27^η χρονιά με την αναζήτηση της πρώτης. Ίδιες οι ελπίδες, ίδιες οι προσδοκίες μέσα από τα νεανικά πρόσωπα, που εφέτος περίμεναν στις αρχές του Σεπτεμβρίου. Ίδια, και ίσως πολυτιμότερη, η φετινή επαφή με νέους ανθρώπους.

Περίοδος κατακλείδα: Πάντα διαπίστωνα ότι τίποτα δεν είναι πολυτιμότερο από την επαφή με νέους ανθρώπους και ότι οι εμπειρίες που αποκομίζεις είναι τεράστιες.

Παρατήρηση:

- Στα τρία παραπάνω παραδείγματα παραγράφων η **θεματική** περίοδος βρίσκεται στην αρχή τους, ενώ υπάρχει και περίοδος **κατακλείδα**.
4. Το δικαίωμα της διαφωνίας, συνταγματικά κατοχυρωμένο στη χώρα μας, έχει συμβάλει πολλές φορές στην εξομάλυνση κρίσεων, για τούτο και, όταν το δικαίωμα αυτό υλοποιείται, γίνεται φωνή, γίνεται θέση, η οποία βρίσκει και άλλους υποστηρικτές. Γι' αυτό δεν έχει καμία σχέση με το φόβο, τις προκαταλήψεις και την αδιαφορία. Μόνο οι αδιάφοροι δε διαφωνούν και η αδιαφορία τους είναι το μεγαλύτερο κακό για τις κοινωνίες. Η αδιαφορία είναι που υποτάσσει, ενώ αντίθετα η διαφωνία απελευθερώνει δυνάμεις και καλλιεργεί την ομαλότητα και την κοινωνική γαλήνη.

Ανάλυση της παραγράφου:

Θεματική περίοδος: Η αδιαφορία είναι που υποτάσσει, ενώ αντίθετα η διαφωνία απελευθερώνει δυνάμεις και καλλιεργεί την ομαλότητα και την κοινωνική γαλήνη.

Σχόλια ανάπτυξη: Το δικαίωμα της διαφωνίας, συνταγματικά κατοχυρωμένο στη χώρα μας, έχει συμβάλει πολλές φορές στην εξομάλυνση κρίσεων, για τούτο και, όταν το δικαίωμα αυτό υλοποιείται, γίνεται φωνή, γίνεται θέση, η οποία βρίσκει και άλλους υποστηρικτές. Γι' αυτό δεν έχει καμία σχέση με το φόβο, τις προκαταλήψεις και την αδιαφορία. Μόνο οι αδιάφοροι δε διαφωνούν και η αδιαφορία τους είναι το μεγαλύτερο κακό για τις κοινωνίες.

Περίοδος κατακλείδα: Η αδιαφορία είναι που υποτάσσει, ενώ αντίθετα η διαφωνία απελευθερώνει δυνάμεις και καλλιεργεί την ομαλότητα και την κοινωνική γαλήνη.

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ

Α. ΜΕ ΟΡΙΣΜΟ (διευκρινήσεις - προσδιορισμούς - πληροφοριακό υλικό)

- ☑ Η ανάπτυξη της παραγράφου με ορισμό γίνεται όταν στη θεματική της περιόδου παρουσιάζονται τα κύρια γνωρίσματα μιας έννοιας ή τις αντικειμένου γενικότερα. Το στοιχείο που ορίζεται ονομάζεται **οριστέα έννοια**. Η τελευταία εντάσσεται σε μια ευρύτερη έννοια που ονομάζεται **γένος**. Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα που κάνουν την οριστέα έννοια να ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες που ανήκουν στο ίδιο με εκείνη γένος συναποτελούν την **ειδοποιό διαφορά** τις οριστέας έννοιας.

📖 Παραδείγματα:

α) Στο μεσαίωνα ανάμεσα τις σοφούς τις εποχής εμφανίστηκαν και οι περίφημοι **Αλχημιστές**. Ήταν εκείνοι που χρησιμοποιούσαν ένα συνδυασμό τις προδρομικής επιστήμης τις Χημείας με τη Φιλοσοφία. Επιδίωκαν να ανακαλύψουν ένα ελιξίριο νεότητας για την κατάργηση του θανάτου και μια μέθοδο για την μεταστοιχείωση των ευτελών μετάλλων σε χρυσό.

β) Το **δημοψήφισμα** είναι τις θεσμός, κατά τον οποίο το εκλογικό σώμα καλείται να αποφασίσει για ένα σοβαρό θέμα (εθνικό, πολιτειακό κλπ). Αυτό γίνεται με γενική και καθολική ψηφοφορία, κατά την οποία οι ψηφοφόροι καλούνται να επιλέξουν «Ναι» ή «Όχι» σε μια συγκεκριμένη θέση ή πρόταση τις κυβέρνησης. Το σκεπτικό του δημοψηφίσματος είναι ότι μια κυβέρνηση δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη για μια κρισιμότητα απόφαση χωρίς την άμεση έγκριση του εκλογικού σώματος.

γ) Μια παιδαγωγική μέθοδος που ακολουθείται σε ειδικές περιπτώσεις είναι η **εξατομικευμένη διδασκαλία**. Συμβαίνει όταν ο διδάσκων προσαρμόζει το επίπεδο και τα μέσα τις διδασκαλίας του σε κάθε μαθητή χωριστά κατά περίπτωση.

📝 Παρατηρήσεις:

- ✓ Στην πρώτη παράγραφο οριστέα έννοια είναι οι Αλχημιστές, ενώ το γένος στο οποίο εντάσσεται είναι οι σοφοί του Μεσαίωνα. Οι υπόλοιπες δύο περιόδοι τις παραγράφου τις δίνουν την ειδοποιό διαφορά τις οριστέας έννοιας, δηλαδή τα μέσα που χρησιμοποιούσαν οι Αλχημιστές και οι σκοποί που επιδίωκαν.
- ✓ Στη δεύτερη παράγραφο οριστέα έννοια είναι το δημοψήφισμα, ενώ το γένος που εντάσσεται είναι οι θεσμοί. Οι υπόλοιπες δύο περιόδοι τις παραγράφου τις δίνουν την ειδοποιό διαφορά τις οριστέας έννοιας, δηλαδή πώς διεξάγεται και ποιο είναι το σκεπτικό τις ύπαρξης του στην πολιτειακή λειτουργία μιας κοινωνίας.

- ✓ Στην Τρίτη παράγραφο οριστέα έννοια είναι η εξατομικευμένη διδασκαλία, η οποία εντάσσεται στο γένος των παιδαγωγικών μεθόδων. Η ειδοποιός τις διαφορές είναι η ακολουθούμενη περιγραφή των χαρακτηριστικών τις οριστέας έννοιας.
- ✓ Οι ορισμοί διακρίνονται σε **αναλυτικούς** και **συνθετικούς** ή **γενετικούς**.
Τις ορισμούς ονομάζεται **αναλυτικός**, όταν περιγράφει την ουσία τις οριστέας έννοιας παρουσιάζοντας τα χαρακτηριστικά γνώρισμα που συμπεριλαμβάνονται στη συγκεκριμένη έννοια.

Παραδείγματα:

A) Στο δυτικοευρωπαϊκό Μεσαίωνα ο κυρίαρχος ηγεμόνας παραχωρούσε σε υποτελείς του ευγενείς τμήματα γης για να τα νέμονται. Σε αντάλλαγμα, εκείνοι ήταν υποχρεωμένοι να δηλώνουν αφοσίωση και υποταγή στο όνομά του και να τον συνοδεύουν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του με στρατιωτικά τμήματα που συγκροτούσαν από τις κατοίκους τις γης που τις είχε παραχωρηθεί. Αυτά τα *τμήματα γης* ονομάζονταν **φέουδα** και οι κάτοχοί τις είχαν *πλήρη κυριότητα* πάνω στη γη και πάνω τις κατοίκους που έμεναν εντός των ορίων των φέουδών τις.

B) Ο φόβος των αεροπορικών ταξιδιών μετά τα γεγονότα τις 11^{ης} Σεπτεμβρίου οδήγησε στην εκτεταμένη χρήση των τηλεδιασκέψεων από την πλευρά των εταιριών. Ως **τηλεδιάσκεψη** θεωρούμε τη *διάσκεψη* εκείνη, όπου τουλάχιστον δύο από τα μέρη που συμμετέχουν δε βρίσκονται στον *ίδιο χώρο*. Η παρακολούθηση και η συμμετοχή τις στη διάσκεψη εξασφαλίζεται μέσα από τη χρήση κάποιου τηλεπικοινωνιακού μέσου που έχει τη δυνατότητα μεταφοράς ήχου και εικόνας σε πραγματικό χρόνο.

Γ) Ο όρος «**τηλεσκοπίδια**» χρησιμοποιήθηκε από την προηγούμενη δεκαετία για να προσδιορίσει *μία μορφή δημιουργίας* τις τηλεόρασης που χαρακτηρίζεται από την αναζήτηση τις παθολογικής περιέργειας, τις *υπέρμετρης συγκίνησης* και τις *σκανδαλοθηρίας* ως μοχλού έλξης τις ακροαματικότητας. Τα τηλεσκοπίδια προσδιορίζονται από τις υποθέσεις που μεταχειρίζονται, τα πρόσωπα που επιδεικνύουν και τοποθετούν σε πρώτο πλάνο και κυρίως από τη *διαστρεβλωμένη εστίαση* που χρησιμοποιούν για να μεταχειριστούν τα διάφορα γεγονότα που αφορούν τις διάφορες υποθέσεις και προσωπικότητες.

- Από την άλλη πλευρά, **συνθετικός** ή **γενετικός** λέγεται τις ορισμούς όταν περιγράφει τη διαδικασία βάσει τις οποίας προκύπτει η οριστέα έννοια από τα συστατικά τις μέρη.

Παραδείγματα:

A) Η **φωτόλυση** είναι ένα είδος χημικής αποσύνθεσης μιας χημικής ένωσης. Προκύπτει όταν με την απορρόφηση φωτεινής ακτινοβολίας η χημική ένωση διασπάται σε μικρότερες μονάδες.

Β) Η **πραγματογνωμοσύνη** είναι το πόρισμα που προκύπτει από τη διερεύνηση τις θέματος από έναν εξειδικευμένο επιστήμονα. Τις περισσότερες φορές η πραγματογνωμοσύνη παραγγέλλεται από κάποιο όργανο (π.χ. δικαστήριο) ή φυσικό πρόσωπο.

Γ) Σε τις χώρες άτομα κρατούνται επειδή προσπάθησαν να ασκήσουν το δικαίωμα τις ελευθερίας τις έκφρασης, σχέσης, συνάθροισης ή διακίνησης. Μερικά άτομα έχουν φυλακιστεί επειδή είτε τα ίδια είτε οι οικογένειές τις έχουν λάβει μέρος σε πολιτικές ή θρησκευτικές δραστηριότητες. Μερικά έχουν συλληφθεί εξαιτίας των δεσμών τις με πολιτικά κόμματα ή κινήματα εθνικών μειονοτήτων που αντιτίθενται στην κυβερνητική πολιτική. Συνδικαλιστική δράση ή συμμετοχή σε απεργίες ή διαδηλώσεις είναι τις συνήθης λόγος για φυλάκιση. Συχνά άνθρωποι φυλακίζονται, απλά και μόνο επειδή αμφισβήτησαν την κυβέρνησή τις ή επειδή προσπάθησαν να κοινολογήσουν τις παραβάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τις χώρες τις. Μερικοί μπορεί να κρατούνται επειδή αρνήθηκαν να υπηρετήσουν τη στρατιωτική τις θητεία για λόγους συνείδησης. Άλλοι φυλακίζονται με το πρόσχημα ότι εγκλημάτησαν, ενώ στην πραγματικότητα άσκησαν κριτική στην κυβέρνηση. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι θεωρούνται κρατούμενοι συνείδησης.

(από την έκδοση τις Διεθνούς Αμνηστίας, *Ανθρώπινα Δικαιώματα, τι εννοούμε*)

- Με κριτήριο την έκτασή τις, οι ορισμοί μπορούν ακόμη να διακριθούν σε **σύντομους και εκτεταμένους**.
- Εκτεταμένος** είναι ο ορισμός που μπορεί να καλύψει μία ή περισσότερες παραγράφους. Υπάρχει η περίπτωση ένα ολόκληρο κείμενο (συνήθως δοκίμιο ή επιστημονικό κείμενο) να ασχολείται αποκλειστικά με τον ορισμό τις έννοιας.
- Σύντομος** είναι ο ορισμός που εκτείνεται σε τις στίχους (τις συνήθως συμβαίνει με τις ορισμούς των λεξικών).

Παράδειγμα συνοπτικού ορισμού:

Άτομα τα οποία φυλακίστηκαν ή κρατούνται εξαιτίας των πολιτικών, θρησκευτικών ή άλλων συνειδησιακών τις πεποιθήσεων ή εξαιτίας τις εθνικής τις καταγωγής, φύλου, χρώματος ή γλώσσας και τα οποία δε χρησιμοποίησαν ή δε συνηγόρησαν στη χρησιμοποίηση βίας θεωρούνται από τη Διεθνή Αμνηστία **κρατούμενοι συνείδησης**.

(*Διεθνής Αμνηστία*)

Όταν για την ανάπτυξη παραγράφου χρησιμοποιείται γενικότερο πληροφοριακό υλικό:

- Μια περίπτωση ανάπτυξης παραγράφου με τρόπο παραπλήσιο του ορισμού είναι εκείνη όπου έχουμε παρουσίαση διευκρινήσεων ή προσδιορισμών σχετικών με μια έννοια. Τότε, μπορεί να μην έχουμε κάποιον «αυστηρό» ορισμό τις συγκεκριμένης έννοιας, αλλά να διευκρινίζονται οι παράμετροι ή οι λεπτομέρειες που είναι σχετικές με την έννοια και που στην προκειμένη περίπτωση ενδιαφέρουν περισσότερο.
- Στην πλειοψηφία των παραγράφων που αναπτύσσονται κατ' αυτό τον τρόπο οι έννοιες που προσδιορίζονται ή διευκρινίζονται παρουσιάζουν μια νοηματική ευρύτητα και ο συγγραφέας ή ο ομιλητής επιθυμεί να εμβαθύνει και να αναλύσει ορισμένες μόνο πτυχές τις.
- Υπάρχουν περιπτώσεις που το γενικότερο πληροφοριακό υλικό (αναφορές – περιγραφές κλπ) δεν αναφέρεται αυστηρά σε μια έννοια, αλλά σε ένα γεγονός ή μια κατάσταση. Κρίσιμο σημείο στην περίπτωση αυτή είναι η συγγένεια των πληροφοριών με τη θεματική περίοδο και η σωστή κλιμάκωσή τις.
- Η εκδοχή αυτή ανάπτυξης παραγράφου έχει μεγάλη συγγένεια με έναν άλλο τρόπο – που ακολουθεί- την ανάπτυξη με παραδείγματα (ή τεκμήρια ή λεπτομέρειες).

ΠΡΟΣΟΧΗ:

Ο κίνδυνος που πάντα παραμονεύει όταν αναπτύσσεται μια παράγραφος με πληροφοριακό υλικό είναι η υπερβολή. Ο «βομβαρδισμός» του αναγνώστη με πληροφορίες μπορεί να καταντήσει κουραστικός. Ακόμα η παράγραφος με την επιγραμματική απαρίθμηση των πληροφοριών μπορεί να πάρει τη μορφή λίστας ή καταλόγου.

Παραδείγματα:

α) Σήμερα, στην εποχή τις τεχνολογικής και καταναλωτικής έκρηξης και τις ραγδαίες βελτίωσης των συνθηκών ζωής, μιλάμε όλο και πιο συχνά για «**φτώχεια**», για ορδές λιμοκτονούντων όχι στο μακρινό Τρίτο Κόσμο αλλά στα προηγμένα αστικά κέντρα, για άνοιγμα τις ψαλίδας μεταξύ ευημερούντων και απόρων. **Λέγοντας**, τις, «φτώχεια» τις ημέρες τις, **δεν εννοούμε μόνο** την έσχατη ένδεια. Η έννοια «φτώχεια» τις σύγχρονες κοινωνίες των τρομακτικών αντιφάσεων και ανισοτήτων δεν έχει μόνο έναν ορισμό. Μπορεί κάποιος σήμερα στην Ελλάδα να θεωρεί τον εαυτό του πάμφτωχο και για κάποιον άλλο κάπου αλλού να είναι σχεδόν πλούσιος, ή το αντίστροφο. Τις, η «φτώχεια» δε μεταφράζεται πάντα σε εμφανέστατα εξωτερικά χαρακτηριστικά, αντίθετα «έχει εκουγχρονιστεί», καθώς είναι δυνατόν κάποιος να έχει αυτοκίνητο ή σπίτι, αλλά να ζει στα όρια τις φτώχειας.

β) Το **έθνος** είναι κι αυτό μια ιστορική κατηγορία, η κατακλείδα μιας σειράς σχηματισμών που βγαίνει ο τις από τον άλλον σε μια συνεχή εξελικτική διαλεκτική πορεία με τη συνεργία πολλών παραγόντων, οι οποίοι δεν έχουν όλοι την ίδια λειτουργία. Επομένως, οι παράγοντες αυτοί δεν έχουν ούτε την ίδια βαρύτητα για το σχηματισμό του κάθε έθνους. Το κάθε έθνος, λοιπόν, κάτω από διαφορετικές συνθήκες, απλώνει τις ρίζες του, άλλο μακρύτερα και άλλο λιγότερο μακριά, στον ιστορικό χρόνο.

Νίκος Σβροβόνος, *Το Ελληνικό Έθνος*, σ. 23 (ελαφρά διασκευασμένο)

B. ΜΕ ΔΙΑΙΡΕΣΗ

- Στην περίπτωση αυτή έχουμε μια έννοια και τη διακρίνουμε σε είδη που την αποτελούν ή σε μορφές που έχει. Στη θεματική περίοδο της παραγράφου παρουσιάζουμε το υποκείμενο της διαίρεσης, δηλαδή την έννοια ή το πράγμα, τα είδη ή τις μορφές του οποίου πρόκειται να διακρίνουμε. Στα σχόλια της παραγράφου ολοκληρώνεται η παρουσίαση των ειδών και των μορφών. Με τη διαίρεση, λοιπόν, το υποκείμενο (που ονομάζεται **γένος**) διακρίνεται στα μέρη του (**είδη ή μορφές**) με βάση κάποιο σημαντικό χαρακτηριστικό τους (που λέγεται **διαιρετέα βάση**).

Η διαίρεση είναι επιτυχημένη όταν τηρούνται οι εξής προϋποθέσεις: **α)** υπάρχει ενιαία διαιρετική βάση, δηλαδή τα μέρη της διαίρεσης προκύπτουν με βάση ένα χαρακτηριστικό τους που είναι κοινό σε όλα, **β)** περιλαμβάνει όλα τα είδη ή τις μορφές του γένους (δηλαδή είναι τέλεια) και **γ)** δεν έχει άλματα μεταξύ των μερών (δηλαδή είναι συνεχής).

Παραδείγματα:

Α) Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, *ανάλογα με την περίπτωση για την οποία εκφωνούνται*, υπάρχουν τριών ειδών ρητορικοί λόγοι, οι **συμβουλευτικοί**, οι **δικανικοί** και οι **πανηγυρικοί**. Οι συμβουλευτικοί είναι λόγοι πολιτικοί που εκφωνούνταν στις συνελεύσεις του λαού. Οι δικανικοί λόγοι εκφωνούνταν στα δικαστήρια και αφορούσαν πράξεις που τελέστηκαν το παρελθόν. Οι πανηγυρικοί ή επιδεικτικοί λόγοι ήταν οι εκφωνούμενοι σε διάφορες εορτές και συγκεντρώσεις.

Παρατήρηση:

Στην παραπάνω παράγραφο διαιρετέα έννοια είναι οι ρητορικοί λόγοι και η διαιρετική τους βάση η περίπτωση εκφώνησής τους. Τα αποτελέσματα της διαίρεσης που θεωρείται τέλεια είναι οι συμβουλευτικοί, οι δικανικοί και οι πανηγυρικοί.

Β) *Ανάλογα με την ισχύ και τις δυνατότητες αναθεώρησης των κανόνων* που συγκροτούν ένα **Σύνταγμα**, αυτό θεωρείται **αυστηρό** ή **ήπιο**. Αυστηρό είναι το Σύνταγμα του οποίου οι κανόνες υπερέχουν όλων των άλλων κανόνων που συγκροτούν την έννομη τάξη και τροποποιούνται ή καταργούνται με ειδική διαδικασία, η οποία είναι δυσχερέστερη της συνηθισμένης διαδικασίας που καταργεί ή τροποποιεί τους κοινούς κανόνες δικαίου. Ήπιο είναι το Σύνταγμα του οποίου οι κανόνες έχουν τυπική ισχύ ίση με αυτή των υπολοίπων κανόνων δικαίου και καταργούνται ή τροποποιούνται σύμφωνα με τη συνήθη διαδικασία που ισχύει και για τους υπόλοιπους κανόνες.

Παρατήρηση:

Στην παραπάνω παράγραφο διαιρετέα έννοια είναι το Σύνταγμα και διαιρετική βάση η ισχύς και ο βαθμός δυσκολίας με βάση τον οποίο αναθεωρούνται οι συνταγματικοί κανόνες δικαίου. Τα αποτελέσματα της διαίρεσης είναι το «αυστηρό» και το «ήπιο» Σύνταγμα. Η διαίρεση θεωρείται τέλεια, γιατί στις δύο περιπτώσεις που αναφέρθηκαν δεν υπάρχει ενδιάμεση.

Γ) Υπάρχουν *πολλών ειδών μοναξιάς*: α) Η μοναξιά του χρυσόψαρου στη γυάλα είναι η *φοβισμένη μοναξιά*, β) του πουλιού στο κλουβί είναι η *βασανισμένη μοναξιά*, γ) του φονιά μέσα στο μυστικό του η *επικίνδυνη μοναξιά*, δ) του καλόγερου στη σκήτη του η *ευδαιμονική μοναξιά*, ε) του αρρώστου πάνω στο χειρουργικό τραπέζι, του μελλοθάνατου στο κελί του η *εναγώνια μοναξιά*. στ) του ενός μέσα στο πλήθος το αδιάφορο η *απελπισμένη μοναξιά*, ζ) του ποιητή μέσα στα όνειρά του η *γόνιμη μοναξιά*, η) μα η μοναξιά του ανθρώπου μπροστά στο *αίνιγμα της ύπαρξής του* είναι η *κορυφαία, η πιο τραγική κι αγιάτρευτη μοναξιά*.

(Λένα Παππά, «Ένας λόγος για τη μοναξιά»)

Παρατήρηση:

Στην παραπάνω παράγραφο διαιρετέα έννοια είναι η μοναξιά. Διαιρετική βάση είναι οι αιτίες και οι περιστάσεις που την προκαλούν. Το αποτέλεσμα της διαίρεσης είναι η *φοβισμένη μοναξιά, η βασανισμένη μοναξιά, η επικίνδυνη μοναξιά, η ευδαιμονική μοναξιά, η εναγώνια μοναξιά, η απελπισμένη μοναξιά, η γόνιμη μοναξιά, η μοναξιά του ανθρώπου μπροστά στο αίνιγμα της ύπαρξής του*.

Γ. ΜΕ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ - ΤΕΚΜΗΡΙΑ

☑ Στην ανάπτυξη μιας παραγράφου με παραδείγματα στη θεματική περίοδο έχουμε τη διατύπωση μιας σκέψης, άποψης ή ιδέας από την πλευρά του συγγραφέα. Στα σχόλια/λεπτομέρειες της παραγράφου παρατίθενται παραδείγματα που είτε επεξηγούν είτε τεκμηριώνουν τη θεματική περίοδο. Τα παραδείγματα αυτά μπορεί να έχουν αντληθεί από την καθημερινότητα, την ιστορία, τις επιστήμες ή άλλους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

☑ Μια περίπτωση στην ανάπτυξη της παραγράφου με παραδείγματα είναι η χρήση της αυθεντίας, δηλαδή στις λεπτομέρειες/σχόλια παρατίθενται γνώμες ή ρήσεις ειδικών ή άλλων αναγνωρισμένων προσώπων (αυθεντιών). Οι γνώμες αυτές στηρίζουν την αρχική θέση του συντάκτη και μπορούν να παρουσιαστούν:

α) ως αυτούσιες φράσεις μέσα σε εισαγωγικά (ευθύς λόγος)

β) με πλάγιο λόγο και με τη χρήση κατάλληλων λεκτικών ή δοξαστικών ρημάτων (π.χ. θεωρούσε, έλεγε, προειδοποιούσε, διατυπώνει, υποστηρίζει κ.ά.).

Είναι επίσης δυνατό να ακολουθεί η θεωρητική ανάπτυξη της αρχικής θέσης, όπως έχει πια εμπλουτιστεί από τη χρήση της αυθεντίας (παρατηρήστε το τελευταίο δείγμα παραγράφου).

📖 Παραδείγματα:

α) Στη διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων, η υποτίμηση του αντιπάλου από την πλευρά της ηγεσίας ενός στρατεύματος οδηγεί τις περισσότερες φορές σε οδυνηρές ήττες. Στην περίπτωση της εκστρατείας του Δράμαλη πασά στην Πελοπόννησο δε δόθηκε η πρόβουσα σημασία στις δυνάμεις, στις μαχητικές ικανότητες και στην αποφασιστικότητα των Ελλήνων επαναστατών. Το αποτέλεσμα ήταν η ολοσχερής καταστροφή του τουρκικού εκστρατευτικού σώματος στα Δερβενάκια. Στη σύγχρονη εποχή έχουμε επανάληψη του φαινομένου στη σύγκρουση των αμερικανικών και σοβιετικών ενόπλων δυνάμεων με τους Βιετκόνγκ και τους Μουτζαχεντίν στο Βιετνάμ και το Αφγανιστάν αντίστοιχα.

β) Η καθημερινή εμπειρία στο χώρο της δικαιοσύνης μας οδηγεί στη σκέψη ότι οι Έλληνες είναι ένας λαός που αποφεύγει την εξωδικαστική επίλυση των διαφορών του και αρέσκεται να οδηγεί τις υποθέσεις του στις αίθουσες των δικαστηρίων. Από το 2000 έως το 2004 ο αριθμός των υποθέσεων που εκδικάστηκαν από όλα τα δικαστήρια της χώρας σε κάθε βαθμό παρουσίασε ετήσια αύξηση που κυμάνθηκε μεταξύ του 38% (το 2001) και του 72% (το 2004).

γ) Η ιδεολογία του «Τιτανικού» είναι λοιπόν παρούσα και εξαπλώνεται ραγδαία σε κάθε τομέα της καθημερινής ζωής. Το μεγάλο, το εντυπωσιακό αντικαθιστά το σεμνό και το ανθρώπινο. Σ' ένα ξενοδοχείο δεν προέχει πια η προσαρμογή του στο τοπίο, η ζεστή φιλοξενία που παρέχει. Είναι ο αριθμός των κλινών που μετρά, οι πισίνες και τα «νάιτ κλαμπ». Λίγο ενδιαφέρει αν το ύψος και ο όγκος διαλύουν το χώρο -και την ιστορία του χώρου- όπου κτίστηκε. Οι αγορές μας δε γίνονται πια στα καταστήματα ή το φούρνο της περιοχής, στα οπωροπωλεία ή στις λογής εμπορικές γωνιές της. Θηριώδη συχνά συγκροτήματα, με την ονομασία σουπερμάρκετ -τι χαρακτηριστικός γλωσσικός όρος!- υπόσχονται δώρα, καλύτερες τιμές, πλούσιο εύρος προϊόντων. Αυτό που δε λέγεται ποτέ

είναι ότι **στη θέση του πελάτη** υπάρχει τώρα ο «καταναλωτής», εκεί που άνθιζε η κουβέντα και το χαμόγελο υπάρχει τώρα η ψυχρή οργάνωση και το μέγεθος. Την ανθρώπινη γνωριμία αντικαθιστούν οι αριθμοί.

(απόσπασμα από άρθρο του Γ. Γραμματικάκη)

δ) Η πραγματική εθνική μας τραγωδία έγκειται στο γεγονός ότι τίποτε και ποτέ δεν ολοκληρώθηκε στη χώρα μας... Δεν ολοκληρώθηκε η Επανάσταση του '21. Ούτε το μακρυγιαννικό όραμα για δημοκρατία. Δεν ολοκληρώθηκε η επανάσταση στο Γουδί ούτε η εκκαθάριση των εθνικιστικών - αντιδραστικών στοιχείων, που ξεκίνησε με την τιμωρία των υπευθύνων της μικρασιατικής καταστροφής. Δεν ολοκληρώθηκαν οι μεταρρυθμίσεις του Βενιζέλου. Δεν ολοκληρώθηκε η Εθνική μας Αντίσταση, αντίθετα κατασυκοφαντήθηκε και σχεδόν ξεριζώθηκε. Δεν ολοκληρώθηκαν οι δημοκρατικοί αγώνες της δεκαετίας του '60, αντίθετα ήρθε η χούντα για να μας πάει πίσω.

Δεν ολοκληρώθηκε η αντίσταση των δημοκρατικών δυνάμεων κατά της χούντας, αλλά πνίγηκε μέσα στη δημαγωγία, στον εθνικισμό, στο ρατσισμό, στο λαϊκισμό και στην υποκουλτούρα. Δεν ολοκληρώθηκε η πολιτιστική επανάσταση της δεκαετίας του 60 που, αφού κακοποιήθηκε από το σκοταδισμό της εφτάχρονης δικτατορίας, αντιμετωπίζεται ακόμη ως εχθρός από τη θριαμβεύουσα υποκουλτούρα.

(απόσπασμα από άρθρο του Μίκη Θεοδωράκη)

ε) Από την αυγή της φιλοσοφίας, ο πόλεμος δεν έπαψε να απασχολεί τα ανήσυχα πνεύματα. «Πόλεμος πατήρ πάντων», έλεγε ο Ηράκλειτος, ενώ για το Σωκράτη το αντικείμενο του πολέμου ήταν η σχετική διάσταση ανάμεσα στο δίκαιο και το άδικο. Ανασκευάζοντας τη διατύπωση, ο Μακιαβέλι θεωρούσε ότι κάθε πόλεμος είναι δίκαιος στο βαθμό που είναι απαραίτητος. Με μια φαινομενική παραδοξολογία ο Νίτσε προειδοποιούσε τον κόσμο ότι η ειρήνη δεν είναι παρά το μέσον για μελλοντικούς πολέμους και πως σε τελευταία ανάλυση νομιμοποιείται αν είναι για το καλό της ανθρωπότητας. Σήμερα, η συμβολική δύναμη του πολέμου δεν έπαψε να είναι παρούσα μέσα από την καθημερινή βία και τα παιχνίδια των νεαρών αγοριών που, παρά το φιλειρηνισμό των γονέων, ξεκληρίζουν καθημερινά φανταστικούς αντιπάλους.

(απόσπασμα από το άρθρο του Ηλ. Ευθυμιόπουλου)

Η παραπάνω περίπτωση ανάπτυξης παραγράφου γίνεται με τη χρήση της αυθεντίας.

Δ. ΜΕ ΣΥΓΚΡΙΣΗ - ΑΝΤΙΘΕΣΗ

Στον τρόπο αυτό ανάπτυξης τους παραγράφου υπάγονται κατ' ουσίαν τρεις περιπτώσεις με κριτήριο την κατάληξη τους συγκριτικής διαδικασίας. Συγκεκριμένα έχουμε:

- τη σύγκριση που αναδεικνύει ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των υποκειμένων τους διαδικασίας,
- τη σύγκριση που αναδεικνύει αναλογία μεταξύ των υποκειμένων τους διαδικασίας και, τέλος,
- τη σύγκριση που αναδεικνύει αντίθεση μεταξύ των υποκειμένων τους διαδικασίας.

- ☑ Γενικά, στην παράγραφο που αναπτύσσεται με σύγκριση μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι στη θεματική τους περίοδο παρουσιάζονται τα υποκείμενα που θα συγκριθούν, καθώς και το κριτήριο βάσει του οποίου θα γίνει η σύγκριση. Στα σχόλια/λειπομέρειες τους παραγράφου η διαδικασία θα προχωρήσει είτε παραθέτοντας ξεχωριστά τα χαρακτηριστικά του κάθε υποκειμένου είτε ανά ζεύγη.
- ☑ Τους περισσότερες φορές η περίοδος κατακλείδα διατυπώνει το συμπέρασμα της σύγκρισης, μια γενική κρίση σχετικά με την τελευταία, ή αναδεικνύει το πιο σημαντικό σημείο τους.

📖 Παραδείγματα:

1^η περίπτωση (ξεχωριστή αντιπαράθεση των υποκειμένων)

Η αντιπαράθεση των ποιοτικών και των ποσοτικών δεδομένων των στρατιωτικών δυνάμεων που ενέπλεξαν οι δύο εμπόλεμοι τους στρατιωτικές επιχειρήσεις του 1897 καταδεικνύει την υπεροχή των Οθωμανών έναντι των Ελλήνων. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει ο Γάλλος επιτελικός αξιωματικός, λοχαγός Ντουσύ, οι ελληνικές δυνάμεις στο μέτωπο της Θεσσαλίας ανέρχονταν σε 42.256 πεζούς, 700 ιππείς και 96 πυροβόλα. Απέναντί τους οι Τούρκοι παρέτασαν 92.250 πεζούς, 1.330 ιππείς και 205 πυροβόλα. Οι Τούρκοι ήταν εξοπλισμένοι με καλύτερα τυφέκια και τα πυροβόλα τους είχαν μεγαλύτερο βεληνεκές. Από τα παραπάνω στοιχεία που παραδίδονται από έναν ουδέτερο εμπειρογνώμονα εξηγείται σε ένα σημαντικό βαθμό η έκβαση των στρατιωτικών επιχειρήσεων στο συγκεκριμένο μέτωπο.

2^η περίπτωση (αντιπαράθεση των υποκειμένων ανά ζεύγη):

Η αντιπαράθεση των ποιοτικών και των ποσοτικών δεδομένων των στρατιωτικών δυνάμεων που ενέπλεξαν οι δύο εμπόλεμοι τους στρατιωτικές επιχειρήσεις του 1897 καταδεικνύει την υπεροχή των Οθωμανών έναντι των Ελλήνων. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει ο Γάλλος επιτελικός αξιωματικός, λοχαγός Ντουσύ, στο μέτωπο της Θεσσαλίας οι Έλληνες παρέτασαν 42.256 πεζούς, ενώ οι Οθωμανοί 92.259, το δε ελληνικό ιππικό αριθμούσε 700 ιππείς έναντι 1.330 των Οθωμανών. Το ελληνικό πυροβολικό διέθετε 96 πυροβόλα, ενώ το αντίστοιχο τουρκικό 205. Επιπλέον, οι Οθωμανοί ήταν εξοπλισμένοι με καλύτερα τυφέκια και τα πυροβόλα τους είχαν μεγαλύτερο βεληνεκές σε σχέση με τα αντίστοιχα των Ελλήνων. Από τα παραπάνω στοιχεία που παραδίδονται από έναν ουδέτερο εμπειρογνώμονα εξηγείται σε σημαντικό βαθμό η έκβαση των στρατιωτικών επιχειρήσεων στο συγκεκριμένο μέτωπο.

☑ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΟΜΟΙΟΤΗΤΩΝ Ή/ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

- ✓ Πρόκειται για την πιο συνηθισμένη μορφή ανάπτυξης παραγράφου με σύγκριση. Ισχύουν κατά βάση οι γενικότερες παρατηρήσεις.

Α) Ο **ρεαλισμός** και ο **ρομαντισμός** στη λογοτεχνία δεν είναι ρεύματα που αποκλείει το ένα το άλλο. Οι ρεαλιστικές τάσεις στην ανέλιξη τους συμπορεύτηκαν με τους ρομαντικές. Σε τους περιπτώσεις από τη μελέτη τους λογοτεχνίας αποκομίζουμε την εντύπωση ότι ακόμη και κατεξοχήν ρεαλιστές λογοτέχνες δεν είναι απαλλαγμένοι από ρομαντικά κατάλοιπα. Η διάκρισή τους δεν μπορεί να βασιστεί στην αρχή τους αντικειμενικότητας του ρεαλισμού και τους υποκειμενικότητας του ρομαντισμού. Κι αυτό γιατί

αντικειμενικότητα δεν μπορεί να επιτευχθεί από τη στιγμή που κάθε λογοτέχνης δεν παύει να είναι φορέας συγκεκριμένων επιδράσεων. Η διαφορά τους έγκειται στο σημείο που ο ρομαντισμός εξογκώνει το υποκειμενικό στοιχείο μέσα από την έξαρση του ατομικισμού. Από την άλλη πλευρά, οι πρώτοι ρεαλιστές επιδίωξαν να απεικονίσουν την πραγματικότητα τους εποχής τους με απλότητα και ειλικρίνεια χρησιμοποιώντας την παρατήρηση και περιγραφή των πραγμάτων και περιορίζοντας το ρόλο τους φαντασίας.

Παρατήρηση:

Τα τους σύγκριση υποκείμενα είναι ο ρομαντισμός και ο ρεαλισμός. Ως λογοτεχνικά ρεύματα (είναι το γένος τους). Το κριτήριο σύγκρισής τους είναι οι αρχές που διέπουν τους δύο αυτές «σχολές» τους λογοτεχνίας.

Β) Ένα χάσμα χωρίζει τον **Σωκράτη** από τους **σοφιστές**. Ο Σωκράτης ζήτησε τη μία και καθολική έννοια, τη μία και καθολική αλήθεια, ενώ οι σοφιστές υποστήριζαν γνώμες για το ίδιο πράγμα. Και στον τρόπο ζωής τους υπάρχει ριζική αντίθεση μεταξύ σοφιστών και Σωκράτη. Οι σοφιστές ήταν έμποροι γνώσεων, ενώ ο Σωκράτης υπήρξε τους άμισθος δάσκαλος και ερευνητής τους αλήθειας. Το μόνο κοινό μεταξύ σοφιστών και Σωκράτη ήταν ότι κι εκείνοι διαπίστωσαν ότι η παραδεδεγμένη μόρφωση και παιδεία δεν ήταν αρκετές για την εποχή τους.

Παρατήρηση:

Η παραπάνω παράγραφος κάνει σύγκριση μεταξύ του *Σωκράτη* και των *σοφιστών*. Η διδασκαλία και ο τρόπος ζωής τους είναι τα *κριτήρια* τους σύγκρισης.

Γ) Υπήρξαν σημαντικές ομοιότητες, αλλά και χαρακτηριστικές διαφορές, μεταξύ των ιδεολογιών του **ναζισμού** και του **φασισμού**. Και οι δύο ιδεολογίες πίστευαν στο ολοκληρωτικό μονοκομματικό κράτος, στην υπηρεσία του οποίου έμπαινε το άτομο εντασσόμενο στη μάζα. Και ο φασισμός και ο ναζισμός με τη διάλυση του συνδικαλισμού και την επιβολή τάξης και πειθαρχίας εξυπηρετούσαν την άρχουσα οικονομική τάξη, αλλά ταυτόχρονα καθυστέρησαν και τους μικροαστούς. Περισσότερο ο ναζισμός, χωρίς τους να υστερεί και κατά πολύ ο φασισμός, τα δύο αυτά καθεστώτα είχαν έντονο εθνικιστικό χαρακτήρα. Μια ευδιάκριτη διαφορά του έγκειται στο ρατσιστικό χαρακτήρα του ναζισμού. Ο τελευταίος βλέπει τους Εβραίους ως εσωτερική απειλή, ενώ ταυτόχρονα διακηρύσσει και την ανάγκη καθαρότητας τους γερμανικής φυλής.

Παρατήρηση:

Εδώ τους σύγκριση είναι οι ιδεολογίες του ναζισμού και του φασισμού. Τα *κριτήρια* τους σύγκρισης είναι οι βασικές αρχές και η πρακτική των δύο αυτών καθεστωτικών ιδεολογιών.

Δ) Ποια είναι, τους, η **διαφορά** ανάμεσα στη **διαφήμιση** και στην **προπαγάνδα**; Η **διαφήμιση** είναι μια μορφή επικοινωνίας που συνδέει παραγωγό και καταναλωτή. Σκοπός τους είναι να πείσει το κοινό να αγοράσει ένα προϊόν. Στην αρχή, του γνωρίζει την ύπαρξη του προϊόντος, του δίνει πληροφορίες, γι' αυτό μετά προσπαθεί να διεγείρει αυτό που λέμε αγοραστική επιθυμία, να τον κάνει δηλαδή να θέλει να το αποκτήσει. Στην **προπαγάνδα** προσπαθούμε να πείσουμε έναν άνθρωπο όχι για προϊόντα, αλλά για ιδέες. Θέλουμε να πιστέψει σε κάτι, σε μια ιδεολογία, σ' ένα κόμμα, σε μια κυβέρνηση, σ' ένα καθεστώς.

Προσπαθούμε να τροποποιήσουμε τους γνώμες και τους απόψεις του. Η προπαγάνδα έχει το κακό ότι είναι κρυφή. Ενώ η διαφήμιση φαίνεται και ο καθένας μπορεί να αμυνθεί. (Άλλωστε, όταν λέμε «διαφήμιση», εννοούμε συνήθως πως κάτι δεν είναι αλήθεια. Πόσες φορές έχετε πει: «Καλά, εσύ πιστεύεις τη διαφήμιση;»)

(Ν. Δήμου, περ. Ευθύνη, τεύχ. 78, σ.342)

Παρατήρηση:

Εδώ τους σύγκριση είναι η διαφήμιση και η προπαγάνδα με κριτήριο τους σύγκρισης το στόχο που έχει η καθεμία από τους δύο αυτές διαδικασίες. Το αποτέλεσμα τους σύγκρισης είναι η ανάδειξη των διαφορών τους.

Ε. ΜΕ ΑΝΑΛΟΓΙΑ

- ☑ Με αυτό τον τρόπο ανάπτυξης παραγράφου επιχειρούμε να παρουσιάσουμε τα χαρακτηριστικά ενός υποκειμένου παραθέτοντας ανάλογα χαρακτηριστικά ενός άλλου υποκειμένου, το οποίο θεωρούμε ότι είναι περισσότερο γνωστό στους αναγνώστες ή στους ακροατές μας. Στη θεματική μας περίοδο παρουσιάζουμε τα δύο υποκείμενα που θα παραλληλιστούν. Στα σχόλια ή στις λεπτομέρειες της παραγράφου παραλληλίζουμε τα γνωρίσματα ή τις ιδιότητες τους ξεκινώντας από το υποκείμενο που μας είναι πιο οικείο. Στην περίοδο κατακλείδα έχουμε τη δυνατότητα είτε να επιβεβαιώσουμε την ύπαρξη αναλογίας μεταξύ των δύο υποκειμένων είτε να τονίσουμε τη συγκριτική διαδικασία που ακολουθήσαμε.
- ☑ Σημαντικό ρόλο, για να μεταβούμε από το ένα σκέλος της αναλογίας στο άλλο, παίζουν οι φράσεις/λέξεις που συνδέουν δύο μέρη και δηλώνουν αναλογία:
  - αναλογικά/όμοια/παρόμοια/αντίστοιχα
  - κατ' αναλογία
  - όπως ακριβώς και
  - με ανάλογο/αντίστοιχο τρόπο
  - και στις δύο περιπτώσεις
- ☑ Τις περισσότερες φορές στο λόγο, τα χαρακτηριστικά ή οι ιδιότητες που αποδίδονται στα δύο υποκείμενα ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, οπότε έχουμε **κυριολεκτική** αναλογία. Υπάρχουν, όμως, και περιπτώσεις που σε ένα από τα δύο υποκείμενα αποδίδουμε γνωρίσματα ή ιδιότητες κάνοντας χρήση της μεταφορικής λειτουργίας του λόγου. Τότε έχουμε **μεταφορική** αναλογία.

📖 Παραδείγματα:

α) Η **στρατιωτική παρέλαση** «πρέπει» να επιδεικνύει ισχύ μεγαλύτερη ή μικρότερη από την πραγματική, διαφορετικά γίνεται πράξη εσχάτης προδοσίας. Χρησιμοποιώντας όρους της ρητορικής, μπορούμε να πούμε ότι μια παρέλαση ή αποτελεί σχήμα **λιτότητας ή υπερβολή**. Εάν η παρέλαση έλεγε την αλήθεια, θα ήταν **παράδειγμα παρασιώπησης**. Μια παρασιώπηση στον κόσμο των στρατιωτικών παρελάσεων αποτελεί **κατασκοπευτική ενέργεια**.

(Ουμπέρτο Έκο, Η σημειολογία της καθημερινότητας)

β) Το **Διαδίκτυο** έχει τη δυνατότητα να αποτελέσει μια δύναμη εκδημοκρατισμού, **όπως ακριβώς και ο Τύπος**. Βασικές λειτουργίες του Τύπου είναι να πληροφορεί και να διαπαιδαγωγεί πολιτικά το κοινό. Αυτό επιτυγχάνεται με την ενημέρωση πάνω στα μεγάλα προβλήματα της επικαιρότητας και με την παράθεση και ερμηνεία των απόψεων κάθε κόμματος και κοινωνικής ομάδας. Εξάλλου, ο Τύπος αποτελεί βήμα διαλόγου, αφού ο αναγνώστης μπορεί να προβάλλει τη δική του άποψη. Με ανάλογο τρόπο λειτουργεί το Διαδίκτυο, που προσφέρει παρόμοιες δυνατότητες στους χρήστες του. Και στις δύο, λοιπόν, περιπτώσεις, η δημοκρατία ενισχύεται μέσω της πληροφόρησης και της ανταλλαγής απόψεων.

γ) Ο Σωκράτης στην απολογία του απευθυνόμενος στους Αθηναίους **παραλλήλισε τον εαυτό του** με μια **μύγα** που ενοχλεί και κρατά σε εγρήγορση ένα **μεγάλο άλογο** που λόγω του όγκου του είναι νωθρό. Θεωρεί, λοιπόν, ότι ο θεός Απόλλωνας τον επιφόρτισε με το καθήκον να αποτελεί μια **φωνή της λογικής** στην **κραταιή αθηναϊκή κοινωνία** λέγοντας πάντα την αλήθεια, όσο οδυνηρή κι αν είναι η τελευταία, και χωρίς να καταφεύγει στις κολακειές του πλήθους.

δ) Η **γνώση** μοιάζει με ένα ατίθασο **θηρίο**. Περιπλανιέται ελεύθερη και μας προκαλεί να την κυριεύσουμε. Όσο αγωνιζόμαστε να τη δαμάσουμε, τόσο αυτή μας αντιστέκεται. Όμως, καθώς σταδιακά την εξημερώνουμε, τόσο μας αποκαλύπτεται ο χαρακτήρας της, μέχρι που γίνεται ο πιστός μας σύντροφος. Και βέβαια, η γνώση δε χαλιναγωγείται με δεσμά, αλλά ζητάει συνεχές ενδιαφέρον και αμείωτη προσπάθεια.

Παρατηρήσεις:

- ✓ Στο πρώτο δείγμα η αναλογία που επικαλείται ο Ουμπέρτο Έκο είναι μεταξύ μιας στρατιωτικής παρέλασης και της ρητορικής τέχνης. Το κοινό τους στοιχείο έγκειται στο γεγονός ότι και τα δύο υποκείμενα εκπέμπουν ένα μήνυμα. Ο συγγραφέας παρουσιάζει τις αναλογίες των δύο αυτών τρόπων επικοινωνίας. Πρόκειται για μια κυριολεκτική αναλογία.
- ✓ Και στη β' παράγραφο έχουμε μια κυριολεκτική αναλογία, όπου παραλληλίζονται ο Τύπος και το Διαδίκτυο, προκειμένου να αναδειχθεί ότι και τα δύο μέσα ενισχύουν τη δημοκρατία.
- ✓ Στο τρίτο δείγμα παραγράφου που αναπτύσσεται με αναλογία έχουμε τον παραλληλισμό που έκανε ο Σωκράτης στον εαυτό του κατά τη διάρκεια της απολογίας του. Στην ουσία πρόκειται για μια παρομοίωση, του Σωκράτη με αλογόμυγα (οίστρο) και των Αθηναίων με μεγάλο σε όγκο αλλά νωθρό άλογο (παραπέμπει στη δύναμή τους, αλλά και στην παθητικότητα που επιδείκνυαν). Η αναλογία, λοιπόν, στην περίπτωση αυτή είναι μεταφορική.
- ✓ Και στη δ' παράγραφο έχουμε μια παρομοίωση: της γνώσης με θηρίο. Ο παραλληλισμός αναφέρεται στη συμπεριφορά του ανθρώπου απέναντί της. Επίσης, η αναλογία είναι μεταφορική.

ΣΤ. ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΑΝΤΙΘΕΣΗ

- ☑ Στη θεματική περίοδο της παραγράφου παρουσιάζεται είτε η αντίθεση που πρόκειται να αναδειχθεί είτε το κριτήριο (ή τα κριτήρια, αν αυτά είναι περισσότερα), με τα οποία θα γίνει η σύγκριση για να εμφανιστεί η αντίθεση. Η διαδικασία σύγκρισης ακολουθεί τις δύο μορφές που έχουν προαναφερθεί.
- ☑ Είναι απαραίτητη η χρήση αντιθετικών λέξεων ή φράσεων: αλλά, μα, όμως, ενώ, αλλιώς, παρά, παρόλο, ωστόσο, εντούτοις, εξάλλου, από την άλλη, αντίθετα, αν και, μολονότι, ειδάλλως, όχι μόνο... αλλά και...

Παραδείγματα:

α) Στο **εκπαιδευτικό σύστημα του Καποδίστρια** η προτεραιότητα δινόταν στη γενίκευση του στοιχειώδους και στη θεμελίωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης. **Το εκπαιδευτικό σύστημα της Αντιβασιλείας** ήταν πιστή αντιγραφή του γερμανικού εκπαιδευτικού συστήματος και έδινε έμφαση στη θεωρητική κατάρτιση των μαθητών με έντονο τον προσανατολισμό στον κλασικισμό. Έτσι, *η ελληνική εκπαίδευση εγκαταλείπει τον πρακτικό προσανατολισμό που προσπάθησε να της δώσει ο Καποδίστριας και στρέφεται προς τον κλασικισμό.*

β) Η **φτώχεια** ως αυτοτελές αντικείμενο ανάλυσης και κοινωνικής πολιτικής είναι σχετικά πρόσφατο. Εμφανίστηκε στην ημερήσια διάταξη των πολιτικών κομμάτων και στις δημόσιες συζητήσεις μετά τη δημοσίευση, το 1963, του βιβλίου του σοσιαλιστή Μάικλ Χάρινγκτον "Η άλλη Αμερική", με υπότιτλο "Φτώχεια στις Ηνωμένες Πολιτείες". Σε προηγούμενες εποχές το ενδιαφέρον στρεφόταν κυρίως προς το γενικότερο «ζήτημα της **διανομής του εισοδήματος**, τμήμα του οποίου αντιστοιχεί στις ομάδες πολιτών που ζουν μέσα στη φτώχεια. Στις ημέρες μας το ενδιαφέρον και οι συζητήσεις για τη φτώχεια ταυτίζονται με αυτό που κάπως αόριστα και χαλαρά ονομάζεται «κοινωνία των δύο τρίτων», δηλαδή την προσπάθεια αποφυγής της δημιουργίας μιας κοινωνίας στην οποία τα δύο τρίτα του πληθυσμού μπορούν να ακολουθήσουν τους ρυθμούς της σύγχρονης οικονομίας και να προοδεύσουν οικονομικά και κοινωνικά, ενώ το ένα τρίτο αδυνατεί και μένει πίσω καταδικασμένο από τους οικονομικούς μηχανισμούς σε φτώχεια και αποκλεισμό.

γ) Ένας **πληροφορημένος καταναλωτής δεν είναι ακόμα ένας πολίτης**. Το να εξοικονομούμε, να πετυχαίνουμε συμφέρουσες αγορές, να γλυτώνουμε από τις παγίδες ενός συμβολαίου είναι αδιαμφισβήτητα πολύ βολικό, αλλά όλα αυτά δε μας μαθαίνουν καθόλου πώς να παίρνουμε τις αποστάσεις μας από αυτή την κοινωνία. Να είσαι χρήστης σημαίνει να ενδιαφέρεσαι αποκλειστικά και μόνο για την προάσπιση των συμφερόντων σου, να παραμένεις γαντζωμένος στην ιδιαιτερότητά σου, ενώ το να είσαι πολίτης σημαίνει πως προσπαθείς να ξεπεράσεις την ιδιαίτερη περίπτωση σου για να λάβεις υπόψη το κοινό καλό, να μπεις στο δημόσιο χώρο όπου οι άνθρωποι συνομιλούν με ίσους όρους και δρουν από κοινού. Τελικά, η κατανάλωση δε μας εκπαιδεύει, ώστε να γίνουμε δραστήριοι και συνειδητοποιημένοι πολίτες, αλλά κυρίως αποτελεσματικοί καταναλωτές.

(Διασκευασμένο απόσπασμα από κείμενο του Πασκάλ Μπρυκνέρ).

Παρατηρήσεις:

- ☑ Στην πρώτη παράγραφο συγκρίνεται το εκπαιδευτικό σύστημα του Καποδίστρια με το εκπαιδευτικό σύστημα που καθιέρωσε η Αντιβασιλεία στην ελεύθερη Ελλάδα. Τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά των δύο συστημάτων είναι το κριτήριο. Η περίοδος κατακλείδα περιέχει το τελικό συμπέρασμα της σύγκρισης που οδηγεί στην αντίθεση.
  - ☑ Στη δεύτερη παράγραφο παρουσιάζεται η αντίθεση στον τρόπο ανάλυσης και αντιμετώπισης της φτώχειας από τις κοινωνίες κατά τις διάφορες εποχές και στις ημέρες μας.
  - ☑ Στην τρίτη παράγραφο δηλώνεται ότι οι έννοιες «πληροφορημένος καταναλωτής» και «πολίτης» δεν συμπίπτουν. Το κριτήριο της σύγκρισης είναι ο διαφορετικός τρόπος συμπεριφοράς καταναλωτών και πολιτών, ενώ το αποτέλεσμα είναι η επιβεβαίωση της αντίθεσης.
- ☑ **Η ΑΞΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΣ**
- ☑ Κάτω από τον παραπάνω τίτλο θα εξετάσουμε τέσσερις περιπτώσεις ανάπτυξης παραγράφου, στις οποίες ο συντάκτης τους προχωρά σε αξιολογικές κρίσεις για θέσεις, απόψεις, γεγονότα. Αυτές οι κρίσεις μπορούν να έχουν τις εξής μορφές:
    - **Αιτιολόγηση**
    - **Αποτέλεσμα - Συνέπειες**
    - **Προτάσεις**
    - **Ερωτήσεις - Απαντήσεις**
  - ☑ Το κοινό στοιχείο και των τεσσάρων παραπάνω μορφών είναι ότι στο επίκεντρο της παραγράφου, δηλαδή στη θεματική της περιόδου βρίσκεται ένα ζήτημα - θέμα. Οι λεπτομέρειες - ανάπτυξη της παραγράφου άλλοτε εξετάζουν τις αιτίες που το προκαλούν, άλλοτε τις συνέπειες που έχει, άλλοτε διατυπώνουν προτάσεις σχετικές με αυτό και άλλοτε το αναλύουν με τη μορφή ερώτησης και απάντησης.
  - ☑ Σε καθεμιά από τις παραπάνω περιπτώσεις ιδιαίτερο ρόλο στη δομή και στην επιτυχία της παραγράφου διαδραματίζουν οι κατάλληλες συνδετικές λέξεις.

Z. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ ΜΕ ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ

Παραδείγματα:

α) Η διαφήμιση διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο σε κάθε σχεδόν πεδίο της οικονομικής ζωής, από τη στιγμή που διευκολύνει την εμπορική δραστηριότητα. Αυτό συμβαίνει διότι ενημερώνει της καταναλωτές για τα διαθέσιμα προϊόντα. Αφού, λοιπόν, ο κάθε καταναλωτής γνωρίζει όχι μόνο την ύπαρξη αλλά και της ιδιότητες του κάθε προϊόντος, είναι σε θέση να επλέξει εκείνο που καλύπτει της ανάγκες του. Επίσης, η διαφήμιση επιδρά καθοριστικά στην παραγωγική διαδικασία καθώς διευκολύνει τον ανταγωνισμό και αναβαθμίζει έτσι ποιοτικά τα αγαθά και της υπηρεσίες που προσφέρονται. Τέλος, ο

σταθεροποιητικός ρόλος της είναι έντονος στην οικονομία, επειδή διευκολύνει τη ροή του χρήματος και την επαφή παραγωγού – καταναλωτή.

Β) Ένα παγκόσμιο ρεκόρ στα 100 μέτρα ήταν ανέκαθεν το καλύτερο στολίδι στην εκθαμβωτική βιτρίνα αυτού που έχει γίνει ο στίβος την τελευταία εικοσαετία. Το «κατοστάρι», αν και υστερεί σε τεχνική και τακτική από όλα τα υπόλοιπα αγωνίσματα, είναι μακράν το πιο δημοφιλές – και κυρίως στο όχι ενεργά φιλάθλο κοινό. Αυτό το μίνι θρίλερ των δέκα δευτερολέπτων που δε χρειάζεται καμία γνώση για να το καταλάβεις, ασκεί έντονη γοητεία σε όλους. Όχι παράλογο, αφού ζούμε στην εποχή της τηλεόρασης και της ταχύτητας. Χωράει άνετα στο δελτίο ειδήσεων και στη ζωντανή μετάδοση μπορείς εύκολα να βάλεις διαφημίσεις πριν από την εκκίνηση και αμέσως μετά τον τερματισμό. Ακριβώς επειδή η απόσταση είναι τόσο μικρή, οι αντίπαλοι τερματίζουν με διαφορές εκατοστού του δευτερολέπτου μεταξύ της, κάνοντας την κούρσα να μοιάζει με ότι πιο ανταγωνιστικό έχει παρακολουθήσει ποτέ κανείς. Και κυρίως, επειδή ακριβώς είναι το πιο εύκολα μετρήσιμο μέγεθος στον αθλητισμό (μια μικρή ευθεία και στο τέλος της ένα χρονόμετρο που γράφει το χρόνο του πρώτου), μια απόσταση που μπορούν να τρέξουν και να χρονομετρηθούν όλοι, αισθανόμαστε θαυμασμό για όποιον τα καταφέρνει καλύτερα.

Παρατηρήσεις:

- ☑ Και στις δύο παραγράφους που παρατίθενται, η εναρκτήρια περίοδος –που αποτελεί και τη θεματική – δίνει τη θέση που θα αιτιολογηθεί και στη συνέχεια. Είναι φανερή η χρήση και η λειτουργία των αιτιολογικών συνδέσμων στο νόημα και στη δομή της κάθε παραγράφου.
- ☑ Στην περίπτωση ανάπτυξης της παραγράφου με αιτιολόγηση χρειάζεται της επαρκής αριθμός αιτιών που θα συνδέονται αυτονόητα με το αποτέλεσμα που θα υποδεικνύει η θεματική περίοδος. Σε αντίθετη περίπτωση –όταν δηλαδή χρειάζεται της συλλογισμός για να καταλήξουμε στο αποτέλεσμα- καταφεύγουμε στην ανάπτυξη της παραγράφου με συνέπειες – αποτελέσματα (δες τον αμέσως επόμενο τρόπο ανάπτυξης).

Η. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ ΜΕ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ – ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

📖 Παραδείγματα:

α) Δεν χρειάζονται ειδικές αναλύσεις για να γίνουν αντιληπτές **οι συνέπειες του υπερπληθυσμού**. Ας σημειωθεί μόνο ότι, με τις σημερινές συνθήκες παραγωγής, ο μέγιστος πληθυσμός που είναι δυνατό να έχει ένα ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο μόλις και υπερβαίνει το ένα δισεκατομμύριο. *Άμεσο επακόλουθο* αυτής της κατάστασης θεωρείται το γεγονός ότι μεγαλώνουν οι βιοτικές ανισότητες σε διάφορα σημεία του πλανήτη μας. Ακόμη, όμως, και αν υποθεθεί ότι η στοιχειώδης διατροφή του πληθυσμού εξασφαλίζεται, παραμένουν ισχυροί κλυδωνισμοί. *Βασική συνέπεια* της πληθυσμιακής έκρηξης είναι ότι προκαλεί εντάσεις που δεν ελέγχονται εύκολα, *με αποτέλεσμα* να εμφανίζεται ισχυρή η πιθανότητα συρράξεων ή πολέμων. Παράλληλα, η ανάπτυξη, υπό την πίεση των πραγμάτων, γίνεται χωρίς κανόνες και έχει, *ως εκ τούτου*, καταστροφικές *επιπτώσεις* κυρίως

για το περιβάλλον. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η εντολή «αυξάνεσθε και πληθύνεσθε και κατακυριεύσατε την γην» δεν περιείχε και τόση θεϊκή σοφία.

(Διασκευασμένο απόσπασμα από κείμενο του Γ. Γραμματικάκη)

β) Η διαστρέβλωση του φαινομένου της πολιτικής συμμετοχής έχει τις επιπτώσεις του τόσο στον πολίτη όσο και στην ίδια τη φύση του Κράτους. Η δραστηριότητα του Κράτους κάθε μέρα *τείνει* να επεκταθεί και να «καταλάβει» κάθε τομέα της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής. Έτσι, όλοι μας έχουμε πάψει *πια* να είμαστε μόνο «πολίτες» του, αλλά έχουμε γίνει και «ενδιαφερόμενοι» είτε για παροχές από το κράτος είτε για ρυθμίσεις που μας ευνοούν είτε για συμμετοχή εκεί που μας ενδιαφέρει. Επίσης, *απόρροια των παραπάνω* είναι η ευρύτατα διαδεδομένη πεποίθηση ότι καθετί μπορεί να επιδιωχθεί και να επιτευχθεί από το Κράτος και ότι «η κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας» είναι το κλειδί για την ικανοποίηση κάθε ανάγκης και για την εκπλήρωση κάθε επιθυμίας.

Παρατηρήσεις:

☑ Και στις δύο παραγράφους η θεματική τους περίοδος παρουσιάζει το φαινόμενο του οποίου τις επιπτώσεις θα αναζητήσουμε. Στη συνέχεια οι συντάκτες τους προσπαθούν να καταγράψουν τις συνέπειες και να τις συνδέσουν λογικά με το αίτιο που τις προκάλεσε. Και εδώ σημαντικό ρόλο στην οργάνωση της παραγράφου παίζουν οι συνδετικές λέξεις ή εκφράσεις που δηλώνουν συνέπειες/αποτελέσματα (όπως φαίνεται από τις λέξεις με πλάγια γραφή στα παραδείγματα) αλλά και κάποιες χαρακτηριστικές λέξεις, όπως: *επιπτώσεις, επιδράσεις, συνέπειες, επακόλουθα, παρεπόμενα, απόρροια κ.ά.*

Συνδυασμός αιτιολόγησης - συνεπειών

Οι δύο τρόποι που παρουσιάστηκαν παραπάνω στο πλαίσιο της αξιολογικής παραγράφου αρκετές φορές χρησιμοποιούνται συνδυαστικά. Τότε στην παράγραφο μεταξύ του αρχικού αιτίου και του αποτελέσματος παρεμβάλλονται μια σειρά άλλων αιτιών που είναι λογικά συνδεδεμένα μεταξύ τους σε μορφή προκειμένων που μας οδηγούν σε συμπέρασμα.

📖 **Παράδειγμα:**

α) *Πέρα από την οικονομική διάσταση, το οικολογικό πρόβλημα έχει και ηθική.* Καταρχάς, ενέχει τέτοια διάσταση, διότι έχει ηθικές αιτίες [ΕΠΕΞΗΓΗΜΑΤΙΚΗ της Θ.Π. περίοδος]. Σημαντικό μέρος του οικολογικού είναι η υπερβολική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, η οποία οφείλεται στην ατέρμονη αναζήτηση κέρδους, είτε του βιομηχάνου είτε του ξυλοκόπου είτε του αγρότη. Η ατέρμονη αναζήτηση του κέρδους προκαλείται από την απληστία και η απληστία είναι ένα ηθικό μειονέκτημα. Αλλά και σοβαρές ηθικές συνέπειες έχει το οικολογικό. Συγκεκριμένα, οι βλάβες που θα υποστούν οι επόμενες γενεές ή οι βλάβες στην υγεία όσων δεν προκαλούν το πρόβλημα αναδεικνύουν δυστυχώς το ελάττωμα της αδιαφορίας γι' αυτές και αποτελούν καταφανή αδικία εκ μέρους των υπαιτιών. Επομένως, είναι και ηθικό πρόβλημα το οικολογικό. Γι' αυτό η ηθική αγωγή μπορεί να δώσει λύση σε αυτό.

Ας αναλύσουμε το συλλογισμό που παρουσιάζει το παράδειγμά μας:

Π1:→ Σημαντικό μέρος του οικολογικού προβλήματος είναι η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων ($\alpha \rightarrow \beta$)

Π2: → Η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων οφείλεται στην ατέρμονη αναζήτηση του κέρδους ($\beta \rightarrow \gamma$)

Π3: → Η ατέρμονη αναζήτηση του κέρδους προκαλείται από την απληστία ($\gamma \rightarrow \delta$)

Π4: → Η απληστία είναι ηθικό μειονέκτημα ($\delta \rightarrow \epsilon$) ΑΡΑ:

Σ1: → Σημαντικό μέρος της αιτίας του οικολογικού προβλήματος έχει ηθική διάσταση ($\alpha \rightarrow \epsilon$)

ΕΠΙΣΗΣ:

Π5: → Το οικολογικό πρόβλημα προκαλεί βλάβες στην υγεία κυρίως για τις επερχόμενες γενεές ($\alpha \rightarrow \sigma\tau$)

Π6: → Οι βλάβες στην υγεία των μελλοντικών γενεών θα προκληθούν από την αδιαφορία των συγχρόνων ($\sigma\tau \rightarrow \zeta$)

Π7: → Η αδιαφορία για τα «παιδιά» σου συνιστά ηθικό παράπτωμα ($\zeta \rightarrow \epsilon$) ΑΡΑ:

Σ2: → Σημαντικό μέρος των επιπτώσεων του οικολογικού προβλήματος έχει ηθική διάσταση ($\alpha \rightarrow \epsilon$)

ΑΡΑ Σ1 + Σ2: → Το οικολογικό πρόβλημα έχει και ηθική διάσταση

ΤΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ

Στοιχείο που επιβάλλεται να προσέξει ο μαθητής κατά τη διαδικασία γραφής της έκθεσης (παραγωγή κειμένου) είναι το επικοινωνιακό πλαίσιο που θα του ζητηθεί να ακολουθήσει. Όταν λέμε επικοινωνιακό πλαίσιο εννοούμε τα εξωτερικά στοιχεία του κειμένου, όπως η προσφώνηση, ο χαιρετισμός, και τα εσωτερικά στοιχεία του, όπως η γλώσσα, το ύφος, το γραμμικό πρόσωπο, η οπτική προσέγγιση του θέματος κ.ά.

Αυτά τα στοιχεία λοιπόν έχουν να κάνουν βέβαια με το είδος του κειμένου που θα αναπτύξει ο μαθητής. Είδη κειμένου που ενδέχεται να χρειαστεί στις εξετάσεις να «παράγει» είναι:

- ✍ Δοκίμιο αποδεικτικό - πειθούς
- ✍ Δοκίμιο στοχασμού
- ✍ Επιφυλλίδα
- ✍ Άρθρο
- ✍ Ομιλία
- ✍ Εισήγηση
- ✍ Επιστολή

Αποδεικτικό δοκίμιο / πειθούς

Συνάδει με την παραδοσιακή μορφή έκθεσης. Απαιτεί τεκμηρίωση των θέσεων, σοβαρό ύφος, προσεγμένη έκφραση, ενώ το προσωπικό - υποκειμενικό στοιχείο υπάρχει βέβαια, αλλά είναι εξασθενημένο. Τεχνική πειθούς που ενδεικνύεται είναι η επίκληση στη λογική. Ως απαραίτητο εξωτερικό στοιχείο του είναι ο τίτλος. (Αν ζητηθεί έκθεση, τότε ο τίτλος δεν χρειάζεται.)

Δοκίμιο στοχασμού

Απαιτεί χρήση μεταφορικής, ποιητικής, συγκινησιακής γλώσσας, ενδεχομένως και συμβόλων. Το ύφος πιθανότατα θα είναι οικείο, φυσικό ή λυρικό. Η δομή του κειμένου χαλαρή, καθώς ο τρόπος ανάπτυξης των ιδεών θα είναι συνειρμικός - διαιοθητικός, ενώ το προσωπικό στοιχείο ιδιαίτερα έντονο.

Το θέμα προσεγγίζεται από καθαρά υποκειμενική σκοπιά, αφού ο μαθητής καλείται να αναπτύξει ελεύθερα τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τους προβληματισμούς του. Κυρίαρχος τρόπος πειθούς είναι η επίκληση στο συναίσθημα. Φυσικά και στο δοκίμιο στοχασμού χρειάζεται να τεθεί τίτλος. (Όλα αυτά, βέβαια, καθιστούν δύσκολο να ζητηθεί από το μαθητή σε πανελλήνιες εξετάσεις να αναπτύξει δοκίμιο στοχασμού.)

[Και στις δύο περιπτώσεις ο μαθητής οφείλει να μην σταθεί στην επικαιρότητα.]

Επιφυλλίδα

Ο μαθητής οφείλει να βάλει τίτλο και να ακολουθήσει τα στοιχεία γραφής του αποδεικτικού δοκιμίου με τη διαφορά ότι δεν αποκλείεται να αναφέρεται στη επικαιρότητα.

Άρθρο

Ο μαθητής επιβάλλεται να θέσει τίτλο. Το θέμα δηλώνεται ευκρινώς στον πρόλογο και ακολουθεί η ανάλυση της κύριας ιδέας. Σκοπός είναι η πειθώ και η πληροφόρηση. Κατά συνέπεια, η πιο συνηθισμένη και κατάλληλη τεχνική πειθούς είναι η επίκληση στη λογική. Ο μαθητής οφείλει να σταθεί αποκλειστικά στην επικαιρότητα. Η γλώσσα είναι συνήθως κυριολεκτική και το ύφος σοβαρό, αν και περισσότερο εξαρτώνται από το επίπεδο του αναγνωστικού κοινού στο οποίο υποθετικά απευθύνεται ο αρθρογράφος (διαφορετικός ο τρόπος γραφής σε ένα άρθρο που γράφεται για τη σχολική εφημερίδα από αυτόν ενός άρθρου που προορίζεται για την εφημερίδα της πόλης).

Ομιλία - Εισήγηση

Ο μαθητής πρέπει να ξεκινήσει με μια προσφώνηση. Στον πρόλογο θέτει την αφορμή, το θέμα και το σκοπό της ομιλίας και στη συνέχεια αναπτύσσει την κύρια ιδέα. Η γλώσσα, το ύφος, οι τρόποι πειθούς εξαρτώνται από το θέμα αλλά και το επίπεδο του ακροατηρίου στο οποίο υποτίθεται ότι απευθύνεται.

Το α' ενικό, το α' και β' πληθυντικό είναι συνήθως τα κατάλληλα γραμματικά πρόσωπα. Το κείμενο κλείνει με χαιρετισμό που ποικίλει ανάλογα με το ακροατήριο. Η πιο συνηθισμένη είναι «Σας ευχαριστώ».

Επιστολή

Αν χρειαστεί να γράψει επιστολή, πρέπει δεξιά πάνω να θέσει τόπο και χρόνο (π.χ. Αθήνα, 12-5-2005). Αριστερά στην επόμενη γραμμή γράφει τον παραλήπτη (Προς τον Πρόεδρο...) και από κάτω μια εναρκτήρια προσφώνηση (Κύριε Πρόεδρε). Και στην επιστολή η αφορμή, το θέμα και ο σκοπός πρέπει να γίνουν εμφανή στον πρόλογο. Το γραμματικό πρόσωπο είναι συνήθως το β' πληθυντικό ή β' ενικό (αν απευθυνόμαστε π.χ. σε φίλο), ενώ η γλώσσα και το ύφος είναι ανάλογα του θέματος και του παραλήπτη. Κλείνουμε ξανά με χαιρετισμό.

Δεν αρκεί η προσφώνηση και ο χαιρετισμός για να αποδώσουμε το επικοινωνιακό πλαίσιο σε οποιοδήποτε κείμενο. Η γλώσσα, το ύφος, το πρόσωπο κυρίως, αλλά και οι προσφωνήσεις, όταν αλλάζει η ενότητα ή πριν τον επίλογο, είναι απαραίτητα στοιχεία.

Επιγραμματικά για τα εξωτερικά στοιχεία

Τίτλο βάζουμε

- ♦ στο αποδεικτικό δοκίμιο (προαιρετικά)
- ♦ στο δοκίμιο στοχασμού (προαιρετικά)
- ♦ στο άρθρο
- ♦ στην επιφυλλίδα

Προσφώνηση και χαιρετισμό βάζουμε

- ♦ στην ομιλία
- ♦ στην εισήγηση
- ♦ στην επιστολή

Τόπο και ημερομηνία βάζουμε

- ♦ στην επιστολή
- ♦ στο ημερολόγιο

Ποτέ μετά το χαιρετισμό δεν βάζει ο μαθητής το όνομά του. Υπάρχει κίνδυνος μηδενισμού του γραπτού του.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΝΟΝΤΑΣ:

Το επικοινωνιακό πλαίσιο προσφέρει τη μεθοδολογία ανάπτυξης του κειμένου και αποτελεί οδηγό για τη δομή, το ύφος και το λεξιλόγιο –στοιχεία που βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τον πομπό, τον δέκτη και τις συνθήκες που συγκροτούν το εκάστοτε επικοινωνιακό περιβάλλον. Έτσι:

1) Άρθρο

Ανάλογα με το πού πρόκειται να δημοσιευτεί, προσαρμόζουμε το ύφος και το γραμματικό πρόσωπο. Αν δημοσιευτεί π.χ. σε σχολική εφημερίδα ή περιοδικό, τότε το ύφος πρέπει να είναι απλό και οικείο, ενώ χρησιμοποιούμε α' ενικό και πληθυντικό πρόσωπο. Αν, όμως, δημοσιευτεί σε πολιτική ή τοπική εφημερίδα, τότε το ύφος μας πρέπει να είναι επίσημο και χρησιμοποιούμε γ' ενικό και πληθυντικό πρόσωπο. Ως προς τη διάρθρωσή του, ακολουθούμε τα εξής:

Βήμα 1ο: Βάζουμε τίτλο που συνάδει με το περιεχόμενο και το ύφος του κειμένου που πρόκειται να ακολουθήσει· πρέπει να είναι σύντομος, πρωτότυπος, αινιγματικός –κατά προτίμηση χωρίς ρήμα και διατυπωμένος με τρόπο που να κεντρίζει το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Ενδέχεται να υπάρχουν και σημεία στίξης.

Βήμα 2ο: Στην εισαγωγική παράγραφο χρησιμοποιούμε ως αφορμή γεγονός της επικαιρότητας, σχετικό με το θέμα ανάπτυξης.

Βήμα 3ο: Παρουσιάζουμε το θέμα, εκθέτουμε, αναλύουμε τις απόψεις μας και τις στηρίζουμε με επιχειρήματα. Αναλύουμε τα ζητούμενα χρησιμοποιώντας γλώσσα δηλωτική και ύφος σοβαρό.

2) Ομιλία - εισήγηση:

Πρόκειται για επικοινωνιακό πλαίσιο που περιλαμβάνει περιπτώσεις προφορικού και γραπτού λόγου.

Βήμα 1ο: Προσφώνηση: Εάν ορίζεται το ακροατήριο, γινόμαστε σαφείς π.χ. Αγαπητοί συμμαθητές/συνάδελφοι/συνδημότες/συμπολίτες. Διαφορετικά, προσφωνούμε αόριστα: Κυρίες και κύριοι ή Αγαπητό ακροατήριο.

Βήμα 2ο: Δηλώνουμε την ιδιότητά μας και αναφερόμαστε στο θέμα που πρόκειται να αναπτύξουμε, π.χ. *ως εκπρόσωπος του μαθητικού συμβουλίου του σχολείου μου, ως ευαίσθητοποιημένος πολίτης θα ήθελα να εκφράσω τις απόψεις μου/τη γνώμη μου/να διατυπώσω τις σκέψεις μου και να εστιάσω στα αίτια ή στις συνέπειες, να προτείνω λύσεις για το πρόβλημα που αφορά όλους μας.*

Βήμα 3ο: Αποτελεί το κύριο μέρος της ανάπτυξής μας, όπου εκφράζουμε σκέψεις, παραθέτουμε επιχειρήματα, αιτίες, λύσεις. Χρησιμοποιούμε κυρίως γ' ενικό ή πληθυντικό πρόσωπο. **Προσοχή:** Σε κάποια σημεία εμπλουτίζουμε το κείμενο με στοιχεία προφορικού λόγου. Απευθυνόμαστε στον αναγνώστη/ακροατή εκφράζοντας διαπιστώσεις, προτρέποντας ή διατυπώνοντας ερωτήσεις (π.χ. *Με ποιο τρόπο πιστεύετε ότι θα μπορούσαμε να συμβάλλουμε... Πιστεύω πως όλοι μας θα δραστηριοποιηθούμε... Θεωρώ επιτακτική ανάγκη την*

κινητοποίηση όλων των φορέων...). Σε αυτή την περίπτωση χρησιμοποιούμε α' ενικό και πληθυντικό πρόσωπο/ β' πληθυντικό.

Βήμα 4ο : Επίλογος: Μπορεί να περιλαμβάνει: έμφαση σε ένα σημείο/ ανακεφαλαίωση/ προτροπή δέσμευσης:

(π.χ. οφείλουμε να αναλάβουμε την ευθύνη...) /έκφραση ελπίδας (π.χ. ευελπιστούμε ότι θα προσπαθήσετε να φανείτε αντάξιοι των προσδοκιών μας και να ικανοποιήσετε όσο το δυνατόν τα αιτήματά μας).

Βήμα 5ο: Αποφώνηση: Σας ευχαριστώ ή Ευχαριστώ για το χρόνο που αφιερώσατε προκειμένου να ακούσετε τις απόψεις μου.

3) Επιστολή

Βήμα 1ο: Βάζουμε ημερομηνία και τόπο και συνεχίζουμε με την προσφώνηση η οποία διαμορφώνεται ανάλογα, π.χ. Αξιότιμε κύριε Υπουργέ.

Βήμα 2ο: Αναφερόμαστε στην ιδιότητα του αποστολέα και στο θέμα που πρόκειται να παρουσιάσουμε, π.χ. Ως εκπρόσωπος του δεκαπενταμελούς συμβουλίου έλαβα το θάρρος να σας αποστείλω αυτή την επιστολή για να σας καταστήσω σαφές ένα πρόβλημα που αφορά το σύνολο της μαθητικής κοινότητας... θεωρούμε πως με αυτόν τον τρόπο θα σας βοηθήσουμε να κατανοήσετε το πρόβλημα και να συμβάλλετε στην επίλυσή του/ ως τηλεθεατής να καταθέσω τις προτάσεις μου για την ποιοτική αναβάθμιση της τηλεόρασης/ ως εκπρόσωπος των καταναλωτών να σας ενημερώσω για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε καθημερινά και την εκμετάλλευση την οποία υφιστάμεθα.

Βήμα 3ο: Στο κύριο μέρος, ανάλογα με την περίπτωση, παρουσιάζουμε το πρόβλημα, εκθέτουμε το αίτημά μας ή παραθέτουμε τις προτάσεις μας. Επιλέγουμε το γραμματικό πρόσωπο ανάλογα με το αν ο παραλήπτης είναι οικείο πρόσωπο ή όχι (α', β' ή γ' ενικό ή πληθυντικό πρόσωπο).

Βήμα 4ο: Η ανακεφαλαίωση μπορεί να περιλαμβάνει: εξαγωγή συμπεράσματος, προτροπή δέσμευσης της πολιτείας, π.χ. Ευελπιστούμε πως τα αιτήματά μας θα εισακουστούν/ θα ληφθούν σοβαρά υπόψη και η πολιτεία θα μεριμνήσει για την επίλυση των συγκεκριμένων προβλημάτων που αφορούν όλους μας.

Βήμα 5ο: Αποφώνηση: Με εκτίμηση ή Με σεβασμό.

Προσοχή: Δεν γράφουμε όνομα ή ψευδώνυμο.

4) Αποδεικτικό δοκίμιο

Βασικό χαρακτηριστικό του είναι η λογική οργάνωση των ιδεών και στοχεύει στην πειθώ των αναγνωστών. Η ανάπτυξή του πραγματοποιείται ως εξής:

Βήμα 1ο: Βάζουμε σύντομο τίτλο, προσαρμοσμένο στο ύφος του κειμένου που θα ακολουθήσει.

Βήμα 2ο: Αποκωδικοποιούμε το θέμα, διακρίνοντας δεδομένα και ζητούμενα. Στον πρόλογο, ο οποίος πρέπει να είναι σύντομος, αναφέρουμε το θέμα που πρόκειται να αναπτύξουμε.

Βήμα 3ο: Μεταβαίνουμε στο κύριο θέμα, προσέχοντας τη συνοχή. Το ύφος είναι σοβαρό και απρόσωπο (χρήση γ' προσώπου αν θέλουμε να εκφράσουμε την οπτική μας γωνία, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε α' ενικό ή πληθυντικό πρόσωπο), η δομή είναι τριμερής και κάθε παράγραφος έχει νοηματική αυτοτέλεια. Επικρατέστερος τρόπος ανάπτυξης της αποδεικνύεται η αιτιολόγηση (παράθεση αιτίου - αποτελέσματος ή συγκεκριμένων

παραδειγμάτων). Στοχεύουμε στην πειθώ και χρησιμοποιούμε ως τρόπο τη λογική, προβάλλοντας επιχειρήματα και τεκμήρια.

Βήμα 4ο: Επίλογος: Ανακεφαλαιώνουμε, διατυπώνουμε συμπεράσματα.

5) Επιφυλλίδα

Κινούμαστε μεταξύ **άρθρου και δοκιμίου**. Αφού βάλουμε τίτλο, αναπτύσσουμε τον πρόλογο ξεκινώντας από γεγονός της επικαιρότητας. Στη συνέχεια, όμως, οδηγούμαστε σε γενικές κρίσεις και ακολουθούμε τον τρόπο ανάπτυξης ενός δοκιμίου.

6) Ημερολόγιο

Πρόκειται για καταγραφή σκέψεων, συναισθηματικών και γεγονότων της προσωπικής μας ζωής, καθώς και θεμάτων ευρύτερου ενδιαφέροντος. Για το λόγο αυτόν, το ύφος πρέπει να είναι οικείο και ανεπιτήδευτο, ενώ ο τόνος προσωπικός – εξομολογητικός. Γράφουμε στο α' ενικό πρόσωπο και σημειώνουμε ημερομηνία και τόπο.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

1. Οι άξονες του θέματος

Παραδοσιακά οι άξονες του θέματος είναι ο πρόλογος, το κύριο μέρος και ο επίλογος. Δυσλότητες για τον καθένα:

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Καταλαμβάνει την πρώτη παράγραφο. Σκοπός του μαθητή εδώ είναι, αφού ξεκινήσει από ένα γενικότερο πλαίσιο, σύντομα να αναφερθεί στην κύρια έννοια – νόημα. Ακόμη μπορεί να προσδιορίσει την έννοια, να δώσει περιεκτικά κάποιες πληροφορίες γι' αυτήν (μορφές, τομείς εμφάνισης, ιστορική αναφορά...) οι οποίες δεν καλύπτουν τα ερωτήματα – ζητήματα, ενδεχομένως και να σχολιάσει τα δεδομένα του θέματος. Στο τέλος της παραγράφου οφείλει να κάνει αναφορά στο πρώτο ερώτημα – ζήτημα, ώστε να επιτευχθεί η συνοχή μεταξύ προλόγου και κύριου μέρους.

*Εάν το επικοινωνιακό πλαίσιο το απαιτεί, χρειάζεται τίτλος (άρθρο ή δοκίμιο) ή προσφώνηση (ομιλία, εισήγηση, επιστολή). Επίσης, το ύφος και το γραμματικό πρόσωπο εξαρτώνται από το κειμενικό είδος και το δέκτη στον οποίο απευθύνεται ο μαθητής.

ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ

Καταλαμβάνει από 4 έως 6 το πολύ παραγράφους με μέσο όρο 100 λέξεις η παράγραφος. Σε αυτές ο μαθητής αναπτύσσει τα ερωτήματα – ζητήματα του θέματος. Εάν το υλικό που έχει συλλέξει ο μαθητής για την ανάπτυξη είναι μικρό και τα ζητήματα δεν υπερβαίνουν τα δύο, μεταξύ αυτών καλό είναι να γραφεί μια μικρή (5-6 γραμμές) μεταβατική συνδετική παράγραφος. (Για περισσότερα βλέπε ενότητα «Ομαλά περάσματα – Μεταβάσεις»).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Πρόκειται για την τελευταία παράγραφο. Ανακεφαλαίωση, τελικό συμπέρασμα και δεοντολογία είναι συνήθως τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται εδώ, ενώ κάθε πρωτότυπη σκέψη – καταληκτικού χαρακτήρα- πριμοδοτείται.

ΠΗΓΕΣ ΑΝΤΛΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ

A. Τομείς πολιτισμού.	Γ. Προβλήματα εποχής.
B. Φορείς κοινωνικοποίησης – παιδείας.	Δ. Πτυχές προσωπικότητας.

A. Τομείς πολιτισμού

Η πολιτισμική ταυτότητα της κοινωνίας επιδρά –άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά- τόσο στους τομείς της προσωπικής ανάπτυξης κάθε ατόμου (1-3), όσο και στους τομείς της ευρύτερης ζωής και δραστηριοποίησής του (4-10). Αναπόφευκτα, βέβαια, οι τομείς αυτοί συντελούν στη διαμόρφωση της κοινωνίας, καθώς υπάρχει αλληλεπίδραση και αλληλοσυμπλήρωση.

Πνευματικός τομέας

Θετικά	Αρνητικά
Διεύρυνση πνευματικού ορίζοντα, ευρυμάθεια, κριτική ικανότητα, φαντασία, οξυδέρκεια, ορθή χρήση του λόγου, ευφράδεια, ανθρωπιστική παιδεία, δωρεάν παιδεία, προγράμματα επιμόρφωσης, γενική εγκυκλοπαιδική μόρφωση και ειδική κατάρτιση, αποδέσμευση από δεισιδαιμονίες.	Πνευματική αλλοτρίωση, εξειδίκευση, σκοταδισμός, υποεκπαίδευση, παθητικοποίηση, αδρανοποίηση σκέψης, παραπληροφόρηση, ιδεολογική σύγχυση, αναποτελεσματική εκπαίδευση, παραπαιδεία, στασιμότητα προόδου επιστημών, έλλειψη προβληματισμού, άμβλυνση κριτικής.

1. Ηθικός τομέας

Θετικά	Αρνητικά
Υιοθέτηση αξιών - ιδανικών, προβολή υγιών προτύπων, καλλιέργεια αρχών όπως ειλικρίνεια, εντιμότητα, σεβασμός, αυτοσεβασμός, σεμνότητα, πειθαρχία, αυτοπειθαρχία, αυτογνωσία, αλληλεγγύη, ευπρέπεια, αίσθηση καθήκοντος.	Ανηθικότητα, έκπτωση αξιών, σύνδρομα κατωτερότητας, κατώτερα πάθη, αχαλίνωτα ένστικτα, υιοθέτηση ή προβολή λανθασμένων προτύπων, απληστία, μικροπρέπεια, διαφθορά, υποκρισία, ανευθυνότητα, ευθυνοφοβία.

2. Ψυχολογικός - συναισθηματικός τομέας

Θετικά	Αρνητικά
Απόδραση από την καθημερινότητα, αποβολή άγχους, συναισθηματική αποφόρτιση και εκτόνωση, ευεξία, ψυχική ανάταση, αγαλλίαση, εσωτερική πληρότητα, ψυχολογική ισορροπία, ευαισθητοποίηση, συναισθηματική καλλιέργεια, αγάπη, αισιοδοξία, ψυχαγωγία, ηρεμία, ευδαιμονία, δημιουργικότητα.	Συναισθηματική αποδυνάμωση, απαισιόδοξη διάθεση, ανία, θλίψη, επίταση άγχους, ηττοπάθεια, μειονεξία, ψυχρότητα, μίσος, σκληρότητα, ανούσια διασκέδαση, νόθη ψυχαγωγία, εσωτερικός εγκλωβισμός, ψυχολογικό αδιέξοδο, συναισθηματικό κενό.

Κοινωνικός τομέας

Θετικά	Αρνητικά
<p>Κοινωνικοποίηση, σύναψη υγιών κοινωνικών σχέσεων, κοινωνική αυτενέργεια, δηλαδή ενεργό ενδιαφέρον και συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα, καλλιέργεια κοινωνικής συνείδησης, ευαισθητοποίηση για τα κοινωνικά προβλήματα, οργάνωση κοινωνικών κινημάτων, επικοινωνία, διαλλακτικότητα, συνεργασία, προτεραιότητα στο κοινό καλό, ευρυθμία, συνοχή.</p>	<p>Εκδήλωση φαινομένων κοινωνικής παθογένειας, όπως τρομοκρατία, μαζοποίηση, εγκληματικότητα, περιθωριοποίηση, δυσλειτουργία φορέων κοινωνικοποίησης, αδυναμία ουσιαστικής επικοινωνίας μεταξύ των μελών της κοινωνίας, ανισότητες, φαινόμενα αναξιοκρατίας, κοινωνική αδικία, αποξένωση - αλλοτρίωση, υποκρισία, ανταγωνισμός, άμβλυση κοινωνικού ελέγχου, εκφυλισμός κοινωνικών αξιών, έλλειψη κοινωνικής συνείδησης.</p>

3. Πολιτικός τομέας

Θετικά	Αρνητικά
<p>Διαμόρφωση πολιτικής συνείδησης και συμμετοχή στη διαδικασία του «εκλέγειν και εκλέγεσθαι», σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αρμονική σχέση μεταξύ πολίτη και πολιτείας με εποικοδομητικό διάλογο, εδραίωση και ισχυροποίηση της δημοκρατίας, πολιτική διαφάνεια, έντιμοι και δίκαιοι πολιτικοί, ανανέωση/ενίσχυση θεσμών και νόμων προσαρμοσμένων στις σύγχρονες ανάγκες των πολιτών, με στόχο τη στήριξη και ενδυνάμωση ενός «υγιούς» πολιτικού πλαισίου, προσανατολισμένου στο κοινό καλό.</p>	<p>Παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έλλειψη πολιτικής συνείδησης - απολιτικοποίηση- αδιαφορία για τα πολιτικά δρώμενα, διεύρυνση του χάσματος μεταξύ πολίτη και εξουσίας, αυθαιρεσίες πολιτείας - κατάχρηση εξουσίας- σκάνδαλα- καταπάτηση νόμων και αρχών, αποποίηση ευθυνών, εφαρμογή δημαγωγικής πολιτικής, χρήση προπαγάνδας και γλώσσας εξουσίας, νεποτισμός, επιφαινόμενη δημοκρατία, κίνδυνος για εγκαθίδρυση ολοκληρωτικών καθεστώτων, λαϊκισμός, αστυνομοκρατία.</p>

Οικονομικός - επαγγελματικός τομέας

Θετικά	Αρνητικά
<p>Οικονομικό πλαίσιο: Κάλυψη αναγκών και άνοδος βιοτικού επιπέδου, αναβάθμιση ποιότητας ζωής, αξιοποίηση τεχνολογικών επιτευγμάτων με γνώμονα τον άνθρωπο, υγιεινές συνθήκες διαβίωσης.</p> <p>Επαγγελματικό πλαίσιο: Βελτίωση εργασιακών συνθηκών, ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας, αύξηση παραγωγικότητας, κατοχύρωση εργασιακών δικαιωμάτων, οικονομική ευρωστία, ανάπτυξη τουρισμού με την οικονομική επένδυση σε διάφορες περιοχές.</p>	<p>Οικονομικό πλαίσιο: Αδυναμία κάλυψης των βιοτικών αναγκών, υποβάθμιση ποιότητας ζωής, άθλιες συνθήκες διαβίωσης, πενιχρό εισόδημα.</p> <p>Επαγγελματικό πλαίσιο: Εκμετάλλευση, καταπάτηση εργασιακών δικαιωμάτων, μείωση παραγωγικότητας της χώρας, στείρα εξειδίκευση, θεοποίηση της τεχνολογίας, έλλειψη δημιουργικής εργασίας, ανεργία.</p>

Τομέας οικολογίας

Θετικά	Αρνητικά
<p>Αξιοποίηση νέων πηγών ενέργειας φιλικών με το περιβάλλον, αρμονική σχέση του ανθρώπου με τη φύση, οικολογική ισορροπία.</p>	<p>Μόλυνση, ρύπανση και καταστροφή της φύσης, απομύζηση πρώτων υλών, εξάντληση πλουτοπαραγωγικών πηγών, διατάραξη οικολογικής ισορροπίας.</p>

4. Πολιτιστικός τομέας

Θετικά	Αρνητικά
<p>Σεβασμός παραδοσιακών ηθών και εθίμων, υιοθέτηση διαχρονικών αξιών, διαφύλαξη και εμπλουτισμός της γλώσσας, ανάπτυξη και προώθηση επιστήμης - γραμμάτων - τεχνών, διατήρηση ιστορικής μνήμης, διαφύλαξη πολιτιστικής ταυτότητας και κληρονομιάς.</p>	<p>Υποκουλτούρα, μαζοποίηση, εμπορευματοποίηση, άγωνα προγονολατρεία, προοδοπληξία, άκρατος μιμητισμός ξενικών προτύπων - έλλειψη παρθενογένεσης, πολιτιστική αλλοτρίωση, πνευματική στασιμότητα, γλωσσική ένδεια.</p>

5. Εθνικός τομέας

Θετικά	Αρνητικά
Καλλιέργεια εθνικής συνείδησης - εθνισμός, φιλοπατρία, επιγνώση της εθνικής ταυτότητας, συνειδητοποίηση ιστορικής συνέχειας, προάσπιση του έθνους.	Εθνικισμός (= αίσθημα εθνικής υπεροχής/ υπερεκτίμηση του έθνους και υποτίμηση των άλλων), απορριπτική στάση απέναντι στα άλλα έθνη, εμμονή στα εθνικά ιδεώδη, διαστρέβλωση ιστορίας, ελλιπής ιστοριογνώσια, εκδηλώσεις ξενοφοβίας και επεκτατισμού, αδυναμία επικοινωνίας και επίλυσης διαφορών μεταξύ των εθνών.

6. Διεθνικός - διακρατικός τομέας

Θετικά	Αρνητικά
Υγής κοσμοπολιτισμός, διαμόρφωση οικουμενικής συνείδησης, συγκρότηση πολυπολιτισμικών κοινωνιών, δραστηριοποίηση Διεθνών Οργανισμών, εξάλειψη προκαταλήψεων και στερεότυπων αντιλήψεων που τάσσονται ενάντια σε άλλα κράτη, αποδοχή του διαφορετικού και κριτική αφομοίωσή του, ανταλλαγή πολιτιστικών στοιχείων, επίλυση διαφορών με διάλογο, διεθνής συνεργασία, καλλιέργεια διεθνικής αντίληψης, εδραίωση ειρήνης.	Σοβινιστική διάθεση, αδυναμία συνεργασίας, πολιτιστική διείσδυση των ισχυρών χωρών στις αδύναμες σε κάθε επίπεδο (οικονομικό, πολιτικό, πολιτιστικό) επεκτατική πολιτική, υποτίμηση - περιθωριοποίηση - ισοπέδωση των ιδιαιτεροτήτων κάθε χώρας, επικράτηση του «δικαίου της πυγμής», κλονισμός ειρηνικής συνύπαρξης.

Β. Φορείς κοινωνικοποίησης - παιδείας

Η κοινωνικοποίηση στοχεύει στην ομαλή ένταξη του ατόμου στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Συνειδητοποιώντας το ρόλο του, συμβάλλει στην προαγωγή και ανάπτυξη της κοινωνικής ευημερίας. Συχνά, όμως, επιδεικνύει: Έλλειψη συνείδησης, αδιαφορία για τα κοινωνικοπολιτικά δρώμενα, μετάθεση ευθυνών, ευθνοφοβία, επιπολαιότητα, απανθρωπιά, ανηθικότητα, οχαδερφισμό.

Τα στοιχεία αυτά πηγάζουν ή/και ενισχύονται από τη δυσλειτουργία των φορέων κοινωνικοποίησης - παιδείας, που είναι η οικογένεια, η εκπαίδευση, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και η πολιτεία. Ειδικότερα:

- **Οικογένεια:** Ο θεσμός της οικογένειας διέρχεται κρίση. Απουσιάζουν οι ουσιαστικές διαπροσωπικές σχέσεις και η επικοινωνία μεταξύ των μελών της. Οφείλουμε, λοιπόν, να τον ενισχύσουμε ώστε να επιτευχθεί η ομαλή ένταξη του ατόμου στην κοινωνία και η διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης / συγκροτημένης προσωπικότητας. Πιο συγκεκριμένα, οφείλει, ως ένας βασικός φορέας αγωγής και κοινωνικοποίησης των

νών να επιδεικνύει σεβασμό στα μέλη της και να στοχεύει στην υπεύθυνη διαπαιδαγώγηση και στον καταμερισμό ευθυνών, με γνώμονα τη συγκρότηση ώριμων πολιτών. Να φροντίζει για την επικράτηση επικοινωνιακού διαλόγου, την παροχή πνευματικών ερεθισμάτων στον νέο και τη σωστή αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου του. Τέλος, κύριο μέλημά της θα είναι η επικράτηση συνθηκών συναισθηματικής ασφάλειας και σταθερότητας, προκειμένου να δομηθεί μια δυναμική και ολοκληρωμένη προσωπικότητα.

- **Εκπαίδευση:** Ο τεχνοκρατικός χαρακτήρας που τη διέπει, σε συνδυασμό με την απουσία ερεθισμάτων για απόκτηση σφαιρικότερης γνώσης, τροφοδοτεί τη στείρα αποθήκευση πληροφοριών. Στο πλαίσιο αυτό, καλλιεργείται η βαθμοθηρία και το εκπαιδευτικό σύστημα, τελικά, δε διαδραματίζει τον πολλαπλό ρόλο που του αναλογεί, ώστε να αφυπνίσει τον άνθρωπο, για να συμμετέχει ενεργά και με διάθεση για αλλαγή στα κοινωνικά δρώμενα. Είναι απαραίτητο να αποκτήσει έναν πιο δυναμογόνο χαρακτήρα και περιεχόμενο ανθρωπιστικό να παρέχει νέες εμπειρίες προτύπων συμπεριφοράς. Να μεταλαμπαδεύει αξίες, να διαμορφώνει ήθος.
- **Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης:** Η δύναμη και η επιρροή τους είναι μεγάλη. Έχουν εξελιχθεί σε όργανα παραπληροφόρησης και προπαγάνδας. Δεν είναι λίγες οι φορές που, λόγω οικονομικών οφελών, στρατεύονται με τα συμφέροντα των ισχυρών, προβάλλουν λανθασμένα πρότυπα και χειραγωγούν την κοινή γνώμη. Συχνά ευνοούν φαινόμενα χειραγώγησης, αναξιοκρατίας και αναξιοπιστίας, ενισχύοντας το αίσθημα αδικίας, δυσαρέσκειας και προκαλώντας σύγχυση στους πολίτες.

-**Οφείλουν** αν είναι φορείς γνώσεων και ποικίλων ερεθισμάτων να διαπαιδαγωγούν και να διαμορφώνουν συνειδήσεις, να παρέχουν αντικειμενική πληροφόρηση, να καλλιεργούν την κριτική ικανότητα των δεκτών μέσα από εκπομπές υψηλής ποιότητας και περιεχομένου και τέλος να αποκαλύπτουν την αλήθεια και να στηλιτεύουν την αδικία ή την αυθαιρεσία της πολιτικής ηγεσίας.

- **Πολιτεία:** Συχνά ασκεί δημαγωγική πολιτική και αυθαιρετεί σε βάρος του λαού, εξυπηρετώντας προσωπικά συμφέροντα.

-**Ως φορέας της δημοκρατίας** οφείλει να προτάσσει το συλλογικό συμφέρον και να αποδοκιμάζει φαινόμενα χειραγώγησης, αναξιοκρατίας και αναξιοπιστίας, συντελώντας στην επικράτηση δικαιοσύνης και στην εξασφάλιση ίσων ευκαιριών σε όλους.

Γ. Προβλήματα εποχής

- Γρήγορος και έντονος ρυθμός ζωής, που προκαλεί άγχος και ιδεολογική σύγχυση.
- Επικράτηση ωφελιμισμού και τεχνοκρατικής αντίληψης σε κάθε τομέα ανθρώπινης δράσης (επιστήμη, τέχνη, εκπαίδευση, εργασία).
- Κρίση αξιών, ανηθικότητα, έμφαση στην ποσότητα σε βάρος της ποιότητας.
- Στείρος ορθολογισμός, ο οποίος επιφέρει συναισθηματική αποδυνάμωση και ψυχικό κενό.
- Αστικοποίηση - μαζοποίηση.
- Ο ατομικισμός του ανθρώπου τον ωθεί στην αποξένωση και τελικά, καθώς νιώθει εγκλωβισμένος και απομονωμένος αδυνατεί να επικοινωνήσει και να συνάψει ανθρώπινες σχέσεις.

- Η άκριτη υιοθέτηση και ο μιμητισμός ξένων προτύπων συνδράμουν στην απομάκρυνση από την παράδοση και στη σταδιακή αλλοίωση της εθνικής ταυτότητας.
- Αδιαφορία για τα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα.
- Εκδήλωση φαινόμενων κοινωνικής νοσηρότητας (εγκλήματα, τρομοκρατικές ενέργειες).
- Απομάκρυνση του ανθρώπου από τη φύση.

Δ. Πτυχές προσωπικότητας

Πνευματική
καλλιέργεια

Ψυχική και
συναισθηματική
καλλιέργεια

Ηθική
καλλιέργεια

Κοινωνική και
πολιτική
Συνείδηση

Αν μας ζητηθεί να αναλύσουμε τα στοιχεία που πρέπει να διακρίνουν μια συγκεκριμένη προσωπικότητα, όπως έναν πολιτικό ηγέτη, καλλιτέχνη, δημοσιογράφο, επιστήμονα, εκπαιδευτικό, αντλούμε πληροφορίες από τους παρακάτω τομείς, που διαμορφώνουν τις πτυχές της προσωπικότητας, και τις προσαρμόζουμε ανάλογα.

○ Πνευματική καλλιέργεια

Η πνευματική ολοκλήρωση στοιχειοθετείται κυρίως από την κριτική και αναλυτική ικανότητα, που αναφέρεται στην κεντρική νοητική λειτουργία επεξεργασίας όλων των δεδομένων - ερεθισμάτων, τα οποία δέχεται ο άνθρωπος από το εξωτερικό περιβάλλον, τη μνήμη και τις αισθήσεις.

Για να γίνει εφικτή αυτή η επεξεργασία, χρειάζεται ένα ικανοποιητικό γνωστικό υπόβαθρο, για τα προβλήματα και τα ζητήματα που απασχολούν τον καθένα στην καθημερινή του ζωή.

Η ανάπτυξη αυτής της ικανότητας εξασφαλίζει την κατανόηση -σε ικανοποιητικό βαθμό- του κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντός του και, επομένως, συμβάλλει στην απόκτηση σφαιρότερης αντίληψης για τη ζωή.

○ Ψυχική συναισθηματική καλλιέργεια

Ο ψυχικά καλλιεργημένος χαρακτηρίζεται από την ιδιαίτερη ευαισθησία του συναισθηματικού κόσμου, η οποία τον επηρεάζει σε κάθε περίπτωση της ζωής του. Όμως, ο συναισθηματικά ώριμος άνθρωπος είναι ικανός να ελέγξει τα συναισθήματά του, ώστε να μη θίγεται η πνευματική του διαύγεια και οδηγείται σε πράξεις ανεξέλεγκτες.

ο Ηθική καλλιέργεια

Ηθικά καλλιεργημένος είναι όποιος γνωρίζει και υιοθετεί τις ηθικές αρχές – αξίες και τους άγραφους νόμους, που έχουν θεμελιωθεί από τη συνήθεια και την παράδοση, για να ρυθμίζουν και να εξομαλύνουν τις διαπροσωπικές σχέσεις. Για την επίτευξη αυτής της συνθήκης, ουσιαστικά επενεργούν τιθασεύοντας τα ένστικτα και τα πάθη, και διοχετεύοντάς τα σε δρόμους κοινωνικά αποδεκτούς. Διαφορετικά, ελλοχεύει ο κίνδυνος σύγκρουσης του ατόμου με το κοινωνικό περιβάλλον και στιγματισμού του, προκαλώντας του προβλήματα κοινωνικής συμβίωσης.

Για να ολοκληρώσουμε την ανάλυση της ηθικής καλλιέργειας, είναι απαραίτητο να αναφέρουμε τις θεμελιώδεις ηθικές αξίες: ακεραιότητα, αλληλεγγύη, αλτρουισμός, δικαιοσύνη, αυτοσεβασμός, συνέπεια, ευθύτητα, φιλότιμο, ευσυνειδησία, σεμνότητα, αλληλοσεβασμός, σύνεση, καρτερία, φιλαλήθεια, ταπεινοφροσύνη, τιμιότητα, καλοπιστία, εγκράτεια, αξιοπρέπεια, υπευθυνότητα, ειλικρίνεια

ο Κοινωνική και πολιτική συνείδηση

Η κοινωνική και πολιτική συνείδηση, απόρροια της καλλιέργειας του ανθρώπου, διαφαίνεται στην ενεργό δράση και συμμετοχή του σε όλες τις εκφάνσεις της δημόσιας ζωής. Συγκεκριμένα, το διαρκές και γόνιμο ενδιαφέρον του γίνεται αντιληπτό: στον συνδικαλισμό, στην πολιτιστική ζωή, στην τοπική αυτοδιοίκηση, στα περιβαλλοντικά ζητήματα, στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στο ειρηνιστικό κίνημα και στην πολιτική- με τη στενή έννοια του όρου- ζωή (στα κόμματα). Ο πολίτης που έχει συνειδητοποιήσει ότι η προσωπική του ζωή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη και επηρεάζεται άμεσα από την εξέλιξη της κοινωνίας ενεργοποιείται, δρα, και αγωνίζεται στο πλαίσιο που καθορίζεται από το Σύνταγμα για την προστασία και τη διεύρυνση της ατομικής ελευθερίας, αφηφώντας τις επιπτώσεις και τις δυσκολίες που ίσως προκύψουν και επηρεάσουν την προσωπική του ζωή.

Γ. ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ - ΛΥΣΕΙΣ

Στην ανάλυση των τρόπων αντιμετώπισης κάθε προβλήματος διακρίνουμε δύο επίπεδα:

1) Βραχυπρόθεσμοι – κατασταλτικοί τρόποι:

Πρόκειται για συγκεκριμένα μέτρα που πρέπει και είναι δυνατόν να ληφθούν αμέσως, για να αποτραπεί η όξυνση του προβλήματος. Στοχεύουν, όμως, στην καταστολή συγκεκριμένων του προβλήματος, χωρίς να εξασφαλίζουν την οριστική εξάλειψή τους. Καθώς, λοιπόν, αποδεικνύεται αδύνατο με βραχυπρόθεσμους τρόπους να αντιμετωπιστεί ριζικά ένα πρόβλημα, είναι απαραίτητη η πρόληψη.

2) Μακροπρόθεσμοι – προληπτικοί-δεοντολογικοί τρόποι:

Πρόκειται για μέτρα μέσω των οποίων επιδιώκεται η αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών (οικονομικών, πνευματικών, πολιτικών κ.ά.), ώστε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα. Οι προληπτικοί αυτοί τρόποι στοχεύουν στην αναίρεση των θεμελιωδών – γενεσιουργών αιτιών του προβλήματος. Πρέπει να επισημάνουμε ότι η πρόληψη είναι ο πιο ενδεδειγμένος δρόμος για την υπέρβαση κάθε προβλήματος, με το μειονέκτημα όμως ότι τα αποτελέσματά της δεν είναι άμεσα.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ:

- ✓ **Βελτίωση των συνθηκών ζωής στα αστικά κέντρα**, ώστε να καταστεί δυνατή η ψυχική ηρεμία και η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής.
- ✓ Στην κατεύθυνση αυτή **συμβάλλει και η αλλαγή του τρόπου και των συνθηκών εργασίας**, ώστε ο εργαζόμενος να αισθάνεται δημιουργικός σε ένα περιβάλλον ευχάριστο, που δε θα τον καταθλίβει.
- ✓ Η αλλαγή των συνθηκών εργασίας σε συνδυασμό με τη **γόνιμη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου** (δημιουργικές ασχολίες και ενδιαφέροντα) συντελούν στην αίσθηση, ψυχικής πληρότητας και εσωτερικής ισορροπίας.
- ✓ Η σύναψη ουσιαστικών διαπροσωπικών σχέσεων και η επικοινωνία μέσω εποικοδομητικού διαλόγου καλλιεργούν κλίμα ειλικρίνειας και αλληλεγγύης.
- ✓ Μετάδοση στους νέους ηθικών αξιών ανανεωμένων σύμφωνα με τα δεδομένα της εποχής, αποκλείοντας αναχρονιστικές και οπισθοδρομικές αντιλήψεις.
- ✓ Οι φορείς κοινωνικοποίησης, που επιβάλλεται -αναλαμβάνοντας περισσότερες πρωτοβουλίες- να συμμετέχουν δραστικά και καθοριστικά στην εξυγίανση των θεσμών, οφείλουν: α) να σταθούν αρωγοί στην προσπάθεια των νέων για αλλαγή της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων και β) να τους εμπνεύσουν αγνά ιδανικά και στόχους, που θα προσφέρουν νόημα και σκοπό στη ζωή τους.
- ✓ Κυριότερο και αποτελεσματικότερο μέσο υλοποίησης των παραπάνω προτάσεων αποτελεί η ανθρωπιστική παιδεία, που επιβάλλεται να παρέχεται σε όλους τους πολίτες, με στόχο την εσωτερική τους καλλιέργεια. Χωρίς αυτή κάθε άλλη προσπάθεια, αν δεν είναι ημίμετρο, θα είναι ματαιοπονία.

ΠΡΟΣΟΧΗ:

Ο πρόλογος αποτελεί τη «γνωριμία» μας με το θέμα που πρόκειται να αναπτύξουμε, την εισαγωγή μας. Πρέπει να:

- α)εμπεριέχει τη θέση μας ή το θέμα πραγμάτευσής μας,
- β)να είναι περιεκτικός, σύντομος και συνδεδεμένος νοηματικά με το υπόλοιπο κείμενο.

Ο επίλογος μπορεί να αποτελεί:

- α)Εξαγωγή συμπερασμάτων από την πραγμάτευση που προηγήθηκε.
- β)Συμπυκνωμένη παρουσίαση των απόψεων που αναπτύχθηκαν στο κύριο μέρος.
- γ) Υπενθύμιση της κύριας θέσης του θέματος.

Προσοχή: Δεν εισάγουμε νέες ιδέες ανάπτυξης του θέματος, δεν χρησιμοποιούμε ρητορικές προτροπές ούτε μελοδραματικές εκκλήσεις στον αναγνώστη ή ευχές, εκτός αν πρόκειται για επιστολή ή ομιλία, οπότε ενδείκνυται.

Η ΠΕΙΘΩ

α. Τρόποι πειθούς

Μία από τις συνηθέστερες προθέσεις που ενέχει η παραγωγή λόγου από τα ανθρώπινα υποκείμενα είναι αυτή της **πειθούς**. Χρησιμοποιούμε το λόγο για να ερμηνεύσουμε έννοιες, γεγονότα, φαινόμενα **σύμφωνα με τη δική μας κρίση** και περεταιίρω να **πεισομε** το δέκτη για την ορθότητα των απόψεών μας, ώστε ο τελευταίος να τις δεχτεί και να ενεργήσει σύμφωνα με τις επιδιώξεις μας.

Για την εκπλήρωση του στόχου αυτού αξιοποιούνται συνήθως πέντε βασικοί τρόποι, καθένας από τους οποίους βασίζεται στη χρήση συγκεκριμένων μέσων, όπως δείχνει το ακόλουθο σχήμα:

ΤΡΟΠΟΙ ΠΕΙΘΟΥΣ

ΜΕΣΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥΣ

<p>Α. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΗ ΛΟΓΙΚΗ</p> <p>Παροχή ερεθισμάτων στη διάνοια/σκέψη του δέκτη, ώστε να λειτουργήσει λογικά και να αποδεχθεί τις θέσεις του πομπού</p>	<p>α. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ Θεωρητικοί συλλογισμοί, αποτελούμενοι από λογικές προτάσεις (<i>προκείμενες</i>) που παραθέτονται κλιμακωτά και καταλήγουν σ' ένα <i>συμπέρασμα</i></p> <p>β. ΤΕΚΜΗΡΙΑ Συγκεκριμένα, <i>πραγματικά</i> στοιχεία που χρησιμεύουν ως <i>αποδείξεις</i> (παραδείγματα από τη σύγχρονη ή την ιστορική, την ατομική ή τη συλλογική εμπειρία, αριθμητικά ή στατιστικά δεδομένα, γεγονότα της πραγματικότητας, επιστημονικά πορίσματα / γνωματεύσεις, αυθεντίες κ.λπ.)</p>
--	--

<p>Β. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ</p> <p>Επηρεασμός της ψυχής, κινητοποίηση των συναισθημάτων, διέγερση των διαθέσεων του δέκτη, ώστε να καταστεί ευνοϊκά διακείμενος απέναντι στον πομπό και στα λεγόμενά του.</p>	<p>α. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ (των εξωτερικών ή εσωτερικών χαρακτηριστικών ατόμων, συνθηκών περιβάλλοντος, καταστάσεων κ.λπ.)</p> <p>β. ΑΦΗΓΗΣΗ (γεγονότων, εμπειριών, συμβάντων κ.λπ.)</p> <p>γ. ΣΥΓΚΙΝΗΣΙΑΚΗ ΓΛΩΣΣΑ (αφθονία σχημάτων λόγου – παρομοιώσεων, μεταφορών, προσωποποιήσεων κ.λπ., επιθέτων, προσδιορισμών, χρήση του α' και β' προσώπου, λέξεων με ιδεολογική ή συναισθηματική φόρτιση, μεγαλοστομία κ.λπ.)</p>
<p>Γ. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΠΟΜΠΟΥ</p> <p>Απόπειρα απόκτησης της εμπιστοσύνης του δέκτη μέσω της προβολής της ακεραιότητας, της εντιμότητας, του ήθους του πομπού.</p>	<p>α. Ομιλία ή γραφή σε α' ενικό πρόσωπο</p> <p>β. Χρήση λέξεων δηλωτικών ηθικών αρετών</p> <p>γ. Αναφορά σε πεπραγμένα, ατομικές επιλογές, αποφάσεις, στάσεις, επιτυχίες, αποδεικτικές του ήθους του πομπού.</p>
<p>Δ. ΕΠΙΘΕΣΗ ΣΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΠΑΛΟΥ</p> <p>Επιδίωξη αμαύρωσης του ήθους του αντιπάλου μέσω μιας προσωπικής επίθεσης εναντίον του. Έμμεση ανάδειξη του ήθους του πομπού ως ακέραιου και των λεγομένων του ως αξιόπιστων</p>	<p>α. Χρήση του γ' ρηματικού προσώπου</p> <p>β. Χρήση λέξεων δηλωτικών ελαττωμάτων</p> <p>γ. Αναφορά σε πεπραγμένα, ατομικές επιλογές, αποφάσεις, στάσεις, αποτυχίες, αποδεικτικές του ηθικού ελλείμματος που διακρίνει τον αντίπαλο</p>
<p>Ε. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΥΘΕΝΤΙΑ</p> <p>Παράθεση των απόψεων / γνωματεύσεων μιας αυθεντίας, ενός ειδικού επιστήμονα, μελετητή/στοχαστή, καταξιωμένου επαγγελματία, πνευματικού ανθρώπου</p> <p>Ενδυνάμωση της ισχύος των θέσεων του πομπού, χάρη στην αναλογία τους με εκείνες της αυθεντίας</p>	<p>α. Αυτούσια παράθεση των απόψεων της αυθεντίας:</p> <ul style="list-style-type: none"> - δήλωση του ονόματος του ειδικού - χρήση εισαγωγικών <p>β. Νοηματική απόδοση των απόψεων της αυθεντίας:</p> <ul style="list-style-type: none"> - δήλωση του ονόματος του ειδικού - απουσία εισαγωγικών

Παραδείγματα:

Α. α) Στη συντριπτική τους πλειονότητα, οι φοιτητές του εξωτερικού επιστρέφουν στη χώρα μας μετά την αποπεράτωση των σπουδών τους, με εξαίρεση ίσως τους πολύ καλούς που μένουν οριστικά ή για μεγάλα διαστήματα έξω. Όλοι αυτοί προστίθενται στον αριθμό των πτυχιούχων των ελληνικών τριτοβάθμιων ιδρυμάτων που αναζητούν -μάταια αρκετές φορές- εργασία. Έτσι διογκώνεται η αναντιστοιχία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης πτυχιούχων και ενισχύονται τα φαινόμενα του κορεσμού επαγγελματικών κλάδων και της ανεργίας.

Μ. Σηφάκης, «Ανώτατη Παιδεία», περιοδικό *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, Νοέμβριος 1987

Ανάπτυξη επιχειρήματος

- ⇒ Στη συντριπτική τους πλειονότητα... εργασία → *Προκείμενες*
- ⇒ Έτσι διογκώνεται... της ανεργίας → *Συμπέρασμα*

β) Σημαντικό είναι το ποσοστό αποφοίτων Λυκείου που στρέφονται, μετά την αποτυχία εισαγωγής τους στα ελληνικά Ανώτερα και Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, προς τα ιδρύματα του εξωτερικού. Ορισμένοι μάλιστα προσανατολίζονται από την αρχή προς αυτά. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος οι Έλληνες φοιτητές στο εξωτερικό που έπαιρναν από την Ελλάδα συνάλλαγμα για σπουδές ήταν το 1985 28.754, το 1990 32.068 και το 1992 29.291.

Μ. Σηφάκης, ό.π

- ⇒ Σημαντικό είναι... εξωτερικού → *Θέση προς απόδειξη*
- ⇒ Σύμφωνα με... το 1992 29.291 → *Τεκμήρια*

Β. α) Ο πόλεμος άρχισε να χάνει ένα μέρος απ' την ομορφιά του από τότε που ο άνθρωπος μπόρεσε να αντικαταστήσει τα αγχέμαχα με εκηβόλα όπλα. Ήδη κατά την πρώτη παγκόσμια σύρραξη οι πολεμιστές που αδρανούσαν μέσα στα χαρακώματα της Ανατολικής Γαλλίας, μέσα στη λάσπη, αυτοί οι τυφλοπόντικες, οι τρωγλοδύτες, νοσταλγούσαν ένα θάνατο, που θα είχε κάποια ευγενικότερη όψη και θρηνούσαν την απώλεια του προσωπικού ηρωισμού. Το άτομο το έχει αντικαταστήσει η μάζα, αυτός ο φοβερός πολτός.

Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, «Το τέλος του ηρωισμού», Δοκίμια, Αθήνα 1992, σ. 301 - 306

- Ο πόλεμος... εκηβόλα όπλα. → *Θέση*
- Ήδη.. ηρωισμού → *Περιγραφή των άθλιων συνθηκών που επικρατούσαν στα χαρακώματα*
- *Μεταφορική γλώσσα (τυφλοπόντικες, τρωγλοδύτες).*

→ Ο πομπός επιχειρεί να πείσει για τη θέση του *επικαλούμενος το συναίσθημα* του δέκτη.

γ) Εμείς τι κάνουμε; Τι μπορούμε να προσθέσουμε ή να αφαιρέσουμε από τη σκληρή αυτή πραγματικότητα του νέου βιομηχανικού κράτους; Μήπως μέσα από την απάτη αυτή, σε βάρος μας και σε βάρος των καταναλωτών, συμβάλλουμε στη συντήρηση και την

επιδείνωση του καταπιεστικού μηχανισμού; Έχουμε ευκαιρίες για κάτι παρόμοιο; Αν δεν μπορούμε να συμβάλλουμε στην κάθαρση, ας σταματήσουμε το βρόμισμα. Αν συνεχιστεί αυτή η ψυχική εξαθλίωση, δε θα μείνει περιθώριο ούτε γι' αυτό που σήμερα βαφτίζουμε «αναγκαίο κακό». Μας μάθανε να μεταφράζουμε το στοχασμό σε χρήμα, την εφεύρεση σε χρήμα, την ευτυχία σε χρήμα, τη δυστυχία του γείτονα σε δική μας καλοπέραση. Αποδειχτήκαμε ολότελα ανίκανοι να δούμε την τραγωδία που κρύβεται πίσω απ' το προϊόν, αδιαφορούμε για την τύχη του ανθρώπινου ιδρώτα. Χάσαμε κάθε εκτίμηση για τον εαυτό μας και κάθε επαφή με τις ανθρώπινες αξίες. Φρακάρουμε συνειδητά την ενότητα και την αρμονία του ανθρώπου και της φύσης.

→ *Θέση του πομπού* (όπως συνάγεται από τα γραφόμενά του): Ο άνθρωπος ευθύνεται για τη «σκληρή αυτή πραγματικότητα του νέου βιομηχανικού κράτους».

→ Παρουσίασή της με *συγκινησιακή γλώσσα*:

- ⇒ ρητορικά ερωτήματα,
- ⇒ α' πρόσωπο,
- ⇒ σχήματα λόγου (*συντήρηση... μηχανισμού, κάθαρση, βρόμισμα, ψυχική εξαθλίωση, βαφτίζουμε, τύχη του ανθρώπινου ιδρώτα*),
- ⇒ προσδιορισμοί (σκληρή, καταπιεστικού, ανίκανοι),
- ⇒ λέξεις με συναισθηματική, ιδεολογική φόρτιση (*βιομηχανικού, κάθαρση, τραγωδία, ανθρώπινου ιδρώτα, ανθρώπινες αξίες*).

→ Επίκληση στο συναίσθημα.

Γ. Μήπως έβλαψα πολλούς πολίτες έχοντας αποκτήσει πολιτική δύναμη την εποχή, των 30 τυράννων; Όμως μαζί με τους δικούς σας, τους δημοκρατικούς, έφυγα εξόριστος στη Χαλκίδα και ενώ είχα τη δυνατότητα να ζω χωρίς φόβο ως πολίτης μαζί με εκείνους, προτίμησα φεύγοντας να αντιμετωπίσω τους κινδύνους μαζί σας.

- ⇒ Χρήση του α' προσώπου.
- ⇒ Αναφορά σε *παρελθούσα επιλογή* (πεπραγμένο).

→ Επίκληση στο (*δημοκρατικό*) ήθος του πομπού.

Δ. Και βέβαια όποιος μισεί αυτούς που οι άλλοι ευσπλαχνίζονται, από ποια κακία νομίζετε ότι ένας τέτοιος άνθρωπος θα μπορούσε να απέχει; Γιατί δε με συκοφαντεί για χρήματα ούτε θέλει να με εκδικηθεί ως εχθρό του. Εξαιτίας της κακίας του ούτε εχθρό ούτε φίλο μου τον είχα ποτέ ως τώρα. Είναι πλέον φανερό, κύριοι βουλευτές, ότι με φθονεί, γιατί, αν και έχω πέσει σε τέτοια συμφορά, είμαι καλύτερος πολίτης απ' αυτόν. Γιατί πάνω απ' όλα νομίζω ότι πρέπει, κύριοι βουλευτές, να θεραπεύει κανείς τα ελαττώματα του σώματος με τις αρετές της ψυχής. Γιατί, αν όμοια με το σώμα, που έχει τη συμφορά, θα έχω και το πνεύμα μου και έτσι ζήσω την υπόλοιπη ζωή μου, σε τί θα διαφέρω απ' αυτόν; (Λυσίας, Λόγος υπέρ του Αδυνάτου, 2-3)

- ⇒ Χρήση του α' και γ' προσώπου (συγκριτική παρουσίαση του ήθους του πομπού και εκείνου του αντιπάλου).

⇒ Χρήση λέξεων - φράσεων δηλωτικών ελαττωμάτων (*κακία, με φθονεί*).

Ε. Ο Πιέρ Πάολο Παζολίνι είπε ότι η τηλεόραση έχει τεράστια ευθύνη στο μούδιασμα των πνευματικών και ηθικών ικανοτήτων των σύγχρονων ανθρώπων, επειδή είναι όργανο εξουσίας και καθαυτό εξουσία η ίδια. Επειδή δεν είναι μόνο ένας χώρος μέσα από τον οποίο περνούν μηνύματα, μα και ένα κέντρο επεξεργασίας των μηνυμάτων αυτών.

⇒ Δήλωση του ονόματος της αυθεντίας - του ειδικού.

⇒ Απόδοση των απόψεών του χωρίς τη χρήση εισαγωγικών.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΝΟΝΤΑΣ:

Τρόποι πειθούς ονομάζονται οι μέθοδοι, οι στρατηγικές που χρησιμοποιούμε, προκειμένου να πείσουμε το συνομιλητή μας ή το κοινό στο οποίο απευθυνόμαστε. Τέτοιου είδους τεχνικές χρησιμοποιούμε σε διάφορους τομείς της καθημερινής μας ζωής, όπως στην εκπαίδευση, στην πολιτική, στη θρησκεία, στη διαφήμιση, στα δικαστήρια και σε άλλες κοινωνικές μας συναναστροφές.

- **Η επίκληση στη λογική** στοχεύει στην ορθολογική εξήγηση των πραγμάτων.
- **Η επίκληση στο συναίσθημα του δέκτη** στοχεύει στη συγκινησιακή φόρτιση και την προώθηση συναισθημάτων θετικών ή αρνητικών (χαράς, λύπης, αγάπης, μίσους, ανησυχίας, αγανάκτησης, αγωνίας, φόβου κ.ά.) στον δέκτη.
- **Η επίκληση στο ήθος του πομπού - ομιλητή:** ο ομιλητής επαινεί τον εαυτό του και παρουσιάζεται ως ένα πρόσωπο αξιόπιστο, αντιμετωπίζοντας την αντίπαλη ομάδα με καλή προαίρεση και χιούμορ, ενώ σε περίπτωση διαφωνίας δεν επιτίθεται με ειρωνεία και διάθεση απαξιωτική αλλά ασκεί κριτική στη άποψη που αυτή υποστηρίζει και την αντικρούει με αντεπιχειρήματα και προσεγμένο λόγο. Στοχεύει να κερδίσει την εύνοια του δέκτη μέσα από την αυτοπροβολή του.
- **Η επίθεση στο ήθος του αντιπάλου:** ο ομιλητής επιτίθεται προσωπικά στον αντίπαλο, ασκώντας δριμύτατη κριτική στους πολιτικούς του χειρισμούς, ακόμη και στην ιδιωτική του ζωή με στόχο τη δυσφήμιση ή τη μείωση του ηθικού κύρους του αντιπάλου στη συνείδηση του δέκτη.
- **Η επίκληση στην αυθεντία:** ο ομιλητής επιδιώκει να προσδώσει κύρος στα λεγόμενά του και να ισχυροποιήσει την επιχειρηματολογία του.

Σε αποδεικτικά δοκίμια, στη ρητορική και στον επιστημονικό λόγο χρησιμοποιούνται κυρίως η επίκληση στη λογική και η επίκληση στην αυθεντία. Σε άρθρα, επιφυλλίδες, ομιλίες εισηγήσεις, επιστολές και ημερολόγια ο κυρίαρχος τρόπος πειθούς είναι επίσης η λογική. Ωστόσο, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε με μέτρο και τους άλλους τρόπους, εφόσον εξυπηρετεί τους επικοινωνιακούς μας σκοπούς. Σε στοχαστικά δοκίμια κυρίως χρησιμοποιείται η επίκληση στο συναίσθημα.

Ο πιο έντιμος τρόπος θεωρείται η επίκληση στη λογική, όταν όμως ο πομπός δεν έχει στη διάθεσή του επιχειρήματα ή τεκμήρια για να πείσει το ακροατήριό του, τότε καταφεύγει στους άλλους τρόπους πειθούς (επίκληση στο συναίσθημα, ήθος, αυθεντία), σταθμίζοντας

κάθε φορά την επικοινωνιακή περίσταση (χρόνο, θέμα, δυνατότητες, πνευματικό ή συναισθηματικό υπόβαθρο κοινού, σκοπό) και επιλέγει τον αντίστοιχο τρόπο ή τρόπους.

ΜΕΣΑ ΠΕΙΘΟΥΣ

Κάθε τρόπος αναγνωρίζεται από τα μέσα πειθούς:

Η επίκληση στη λογική (επιχειρήματα και τεκμήρια)

Η επίκληση στο **συναίσθημα του δέκτη** χρησιμοποιεί περιγραφή, αφήγηση, χιούμορ, ειρωνεία, συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις, χρήση υποτακτικής ή προστακτικής, ασύνδετο σχήμα, ρητορικές ερωτήσεις, συνυποδηλώσεις και σχήματα λόγου.

Η επίκληση στο **ήθος του πομπού** χρησιμοποιεί εγκωμιαστικά σχόλια και χρήση α' ενικού προσώπου.

Η επίθεση στο **ήθος του αντιπάλου** χρησιμοποιεί κατηγορίες και λίβελους.

Η επίκληση στην **αυθεντία** χρησιμοποιεί λόγια σε ευθύ ή πλάγιο λόγο κάποιου καταξιωμένου ή ευρέως γνωστού προσώπου, αλλά και ρητά, αποφθέγματα, γνώμικα και διάφορα αποσπάσματα.

1. Τρόποι πειθούς

Μέσα πειθούς

α) Επίκληση στη λογική: απόδειξη της ορθότητας των ιδεών με λογικά μέσα

α) Επιχειρήματα:
πρόκειται για μια σειρά λογικών προτάσεων, κρίσεων προκειμένου να αποδείξουμε μια θέση.

β) Τεκμήρια:
Παραδείγματα, πορίσματα ερευνών, αλήθειες (επιστημονικές ή γενικά αποδεκτές), γεγονότα (ιστορικά ή επικαιρικά), στατιστικά στοιχεία βιωματικά στοιχεία, αυθεντίες κ.λπ.

β) Επίκληση στο συναίσθημα: προσπάθεια συγκινησιακής διέγερσης του δέκτη μέσω της χρήσης εκφραστικών μέσων με συγκινησιακό χαρακτήρα ή ειρωνικό χρωματισμό λόγου.

β) Αφήγηση (εξιστόρηση μιας σειράς γεγονότων,) - **Περιγραφή** (παρουσίαση λεπτομερειών ενός αντικειμένου, ανθρώπου, τοπίου. Μια φωτογραφική αναπαράσταση, μια εικονοποίηση πραγμάτων). (**Βασική διαφορά αφήγησης - περιγραφής:** στην αφήγηση υπάρχει εξέλιξη, κίνηση, ενώ η περιγραφή είναι στατική) - **Χιούμορ - Ειρωνεία - συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις** - Χρήση υποτακτικής ή προστακτικής - ασύνδετα σχήματα, ρητορικά ερωτήματα - συνυποδηλώσεις - σχήματα λόγου (μεταφορές, παρομοιώσεις κ.ά.).

<p>γ) Επίκληση στο ήθος του πομπού: Χρησιμοποιείται κυρίως στον <i>πολιτικό λόγο</i>. Ο πομπός απευθύνεται σε <i>α' πρόσωπο</i>, αυτοεπαινείται, αυτοπροβάλλεται, προβάλλει κυρίως τις ηθικές του αρετές με <i>απώτερο στόχο</i> να αποσπάσει την <i>εύνοια</i> του δέκτη και να φανεί <i>αξιόπιστος</i> στα μάτια του.</p>	<p>γ) Χρήση α' προσώπου και εγκωμιαστικά σχόλια για τον ίδιο.</p>
<p>δ) Επίθεση στο ήθος του αντιπάλου: Χρησιμοποιείται κυρίως στον <i>πολιτικό λόγο</i>. Ο πομπός, κατηγορεί, δυσφημεί αποδοκιμάζει τον αντίπαλό του ασκώντας <i>κριτική</i> στον <i>χαρακτήρα</i> και στην <i>ιδιωτική του ζωή</i>.</p>	<p>δ) Χρήση β' ή γ' προσώπου (έμμεσα) (κατώτεροι αξιολογικοί χαρακτηρισμοί, λασπολογία).</p>
<p>ε) Επίκληση στην αυθεντία: Ρητά, γνωμικά, αποσπάσματα από λόγους, αποφθέγματα. Τη συναντάμε συνήθως σε επιστημονικά κείμενα, αλλά και σε <i>δοκίμια και άρθρα</i>. Προσοχή: θα πρέπει η αυθεντία να είναι ειδική στο συγκεκριμένο θέμα και να χρησιμοποιείται με μέτρο, γιατί μόνο τότε προσδίδει μεγαλύτερο κύρος στις απόψεις του ομιλητή. Η επιλογή των προσώπων αυθεντιών προϋποθέτει <i>καθολική αποδοχή</i> και <i>διαχρονική αναγνώρισή τους</i> μέσα από διαφορετικές συχνά ιστορικές περιόδους κατά τις οποίες <i>έδρασαν</i>. Η κατάχρησή της αποδυναμώνει την <i>ισχύ των επιχειρημάτων</i>.</p>	<p>ε) Ρητά, γνωμικά, αποσπάσματα από λόγους, αποφθέγματα.</p>

Προσοχή!

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η διάκριση μεταξύ πειθούς και προπαγάνδας

- **Η ΠΕΙΘΩ** είναι η ικανότητα του πομπού να πείθει το δέκτη μέσα από αντικειμενικά και υποκειμενικά στοιχεία (καταγραφή προσωπικής άποψης).
- **Η ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ** πειθαναγκάζει τον δέκτη χρησιμοποιώντας αληθοφανή και «παγιδευτικά» μέσα. Στοχεύει στην εξαπάτηση και την παραπλάνησή του και για τον λόγο αυτόν χρησιμοποιεί ακόμη και αθέμιτα μέσα, προσβάλλοντας τη νοημοσύνη του κοινού. Στην προπαγάνδα ενυπάρχει το στοιχείο της απάτης και της υπερβολής. Ο πομπός (προπαγανδιστής) ενδέχεται να χρησιμοποιεί τις παραπάνω τεχνικές πειθούς, αλλά κάπως παραλλαγμένες, όπως:
  - **Επίκληση στη λογική:** Παραπειστικά επιχειρήματα, σοφίσματα που αντιβαίνουν στον ορθό λόγο και ανεξακρίβωτα αποδεικτικά στοιχεία.
  - **Επίκληση στο συναίσθημα:** Κατάχρηση συναισθήματος, κολακείες προς το δέκτη, υποσχесιολογία, έντονη, υπερβολική συναισθηματική φόρτιση, κινδυνολογία, τεχνικές υποβολής μηνυμάτων κ.ά.
  - **Επίκληση στο ήθος του πομπού:** Ο πομπός (προπαγανδιστής) επικαλείται υπέρμετρα το ήθος του, δημιουργώντας ένα κλίμα μεσσιανισμού.
  - **Επίθεση στο ήθος του αντιπάλου:** Στην περίπτωση του πολιτικού λόγου, για παράδειγμα, συκοφαντεί ασύστολα τους πολιτικούς του αντιπάλους με αστήριχτες και ανυπόστατες κατηγορίες. Χρησιμοποιεί τα χαρακτηριστικά της γλώσσας της εξουσίας (συνθήματα, επαναλήψεις, λεκτικό πληθωρισμό κ.ά.).
  - **Επίκληση στην αυθεντία:** χρησιμοποιεί με καταχρηστικό τρόπο αυθεντίες ή επικαλείται αυθεντίες που δε σχετίζονται με το θέμα στο οποίο αναφέρεται με συνέπεια να αποδυναμώνει την ισχύ των λεγομένων του.

ΕΙΔΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ

Όπως ήδη αναφέρθηκε, επικαλούμενος τη λογική του δέκτη ο πομπός επιστρατεύει επιχειρήματα, δηλαδή λογικές προτάσεις (προκειμένες) που συνήθως διευθετούνται κλιμακωτά για την ανάδειξη μιας θέσης, η οποία τελικά γίνεται αβίαστα δεκτή (συμπέρασμα). Η διαδικασία, η μέθοδος με την οποία ο ομιλητής διαρθρώνει κάθε επιχείρημα ονομάζεται συλλογισμός. «Συλλογισμός» κατά τον Αριστοτέλη, «είναι μια λογική διαδικασία, σύμφωνα με την οποία, αφού ορισμένα δεδομένα γίνουν δεκτά ως αληθινά, προκύπτει αναγκαστικά κάποιο διαφορετικό».

Υπάρχουν διάφορα είδη συλλογισμών, τα οποία καταγράφονται στο ακόλουθο σχήμα.

ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ	ΕΙΔΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΥ
Α. ΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ - ΣΥΛΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΠΟΜΠΟΥ ..... α. Πορεία από το γενικό στο ειδικό Μετάβαση από μια γενική θέση/ κρίση σε μια μερικότερη ..... β. Πορεία από το ειδικό στο γενικό. Μετάβαση από μια συγκεκριμένη /ειδική θέση/ κρίση σε μια γενικότερη. ..... γ. Πορεία από το ειδικό στο ειδικό. Μετάβαση από μια ειδική θέση/ κρίση σε μια εξίσου μερική	→ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ ..... → ΕΠΑΓΩΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ ..... → ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ
Β. ΕΙΔΟΣ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΩΝ ..... α. Αξιοποίηση κατηγορικών/ ρητών προτάσεων ..... β. Χρήση μιας υποθετικής πρότασης ως προκειμένης ..... γ. Χρήση μιας τουλάχιστον διαζευκτικής πρότασης	→ ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ ..... → ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ ..... → ΔΙΑΖΕΥΚΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ

Παρατήρηση: Οι συλλογισμοί της λογικής και τα συλλογιστικά επιχειρήματα των κειμένων δεν πρέπει να συγχέονται. Οι συλλογισμοί της λογικής έχουν μορφή τυπική, στεγνή και σύντομη, συνίστανται από προτάσεις - κρίσεις. Τα επιχειρήματα έχουν ανάπτυξη, σύνταξη και εκτενή διατύπωση. Συχνά δύσκολα εντοπίζονται οι προκειμένες που οδηγούν σε ένα τυπικό συλλογισμό.

Μεγαλύτερη έμφαση δίνεται στον εντοπισμό της αποδεικτικής αξίας των επιχειρημάτων και της συλλογιστικής πορείας του συγγραφέα.

Παραδείγματα

Α. α) Από τη στιγμή που οι γενετικά μεταλλαγμένοι οργανισμοί (ΓΜΟ) απελευθερώνονται στο περιβάλλον, οι κίνδυνοι είναι ιδιαίτερα ανησυχητικοί. Οι ΓΜΟ δεν έχουν φυσικό βιότοπο, αφού δεν εξελίσσονται στη φύση, αλλά σχεδιάζονται στο εργαστήριο. Κανείς δεν μπορεί να προβλέψει πως θα συμπεριφερθούν στο ανοιχτό περιβάλλον. Από τη στιγμή που θα απελευθερωθούν είναι αδύνατον να ανακληθούν.

Λανθάνει ο συλλογισμός:

Οι ΓΜΟ είναι άκρως επικίνδυνοι (γενική κρίση).

Οι ΓΜΟ δεν έχουν φυσικό βιότοπο και κατ' επέκταση προβλέψιμη συμπεριφορά (ειδική κρίση).

Οι ΓΜΟ όταν απελευθερωθούν, είναι αδύνατον να ανακληθούν (ειδική κρίση).

β) Η εικόνα συχνά καλύπτει την παραπληροφόρηση. Από τη στιγμή που παρουσιάζονται τα γεγονότα προκύπτει το συμπέρασμα ότι είναι αληθινά. Η αλήθεια όμως έγκειται στον παραγωγό. Έτσι η εικόνα αντικαθιστά την ίδια την πραγματικότητα. Ας θυμηθούμε τις στιγμές οικολογικής καταστροφής που προβάλλονταν κατά τη διάρκεια του πολέμου στον Περσικό Κόλπο. Λίγο αργότερα η εφημερίδα «El País» αποκάλυψε ότι οι σκηνές ήταν ασύνδετες με τον πόλεμο. Ας διδασκόμαστε λοιπόν για τα τρωτά του ηλεκτρονικού τύπου και ας δείχνουμε μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στον τύπο, γιατί όπως έλεγαν οι Λατίνοι μόνο «τα γραπτά μένουν» (scripta manent).

Λανθάνει ο συλλογισμός:

Η εικόνα συχνά παραπληροφορεί.

Η εικόνα αντικαθιστά την πραγματικότητα, καθώς την προβάλλει κατασκευασμένη από τον εκάστοτε παραγωγό.

Άρα: Ας δείχνουμε μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στον τύπο.

γ) Οι χώρες με μεγάλα ποσοστά αναλφαβητισμού δεν αναπτύσσονται οικονομικά.

Οι περισσότερες αφρικανικές χώρες έχουν μεγάλα ποσοστά αναλφαβητισμού.

Αυτές οι χώρες δεν αναπτύσσονται οικονομικά.

Β. α) Η δικαστική πλάνη είναι μια πιθανότητα που ενυπάρχει σε κάθε δικαστική απόφαση.

Η θανατική ποινή είναι απόφαση του δικαστή.

Άρα: Η επιβολή της θανατικής ποινής είναι ίσως απόρροια δικαστικής πλάνης.

β) Αν κάποιος παραβαίνει τη νομοθεσία τιμωρείται.

Ο Χ παραβίασε το νόμο, αφού συνελήφθη να κλέβει.

Άρα: Ο Χ θα τιμωρηθεί.

γ) Οι επιστημονικές ανακαλύψεις οδηγούν την ανθρωπότητα ή σε πρόοδο ή σε ολοσχερή καταστροφή.

Η επιστημονική αυτή ανακάλυψη συμβάλλει στη μείωση του ενεργειακού προβλήματος.

Άρα: Η επιστημονική αυτή ανακάλυψη σηματοδοτεί ευοίωνες εξελίξεις και οδηγεί σε πρόοδο.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ - ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ

Ανεξάρτητα από το είδος τους, οι συλλογισμοί, καθώς και κάθε επιχείρημα του πομπού, είναι απαραίτητο να αξιολογούνται από το δέκτη, ώστε να γίνονται αποδεκτοί μόνο όταν είναι βάσιμοι και να απορρίπτονται, να ανασκευάζονται όταν είναι αβάσιμοι, σαθροί. Η αξιολόγηση είναι απαραίτητη προϋπόθεση της έντιμης επικοινωνίας μεταξύ πομπού και δέκτη και γίνεται ολοκληρωμένα, όταν ελέγχονται τα ακόλουθα στοιχεία:

ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ	→	Λογική μορφή του επιχειρήματος Λογική ακολουθία μεταξύ προκείμενων και συμπεράσματος
ΑΛΗΘΕΙΑ	→	Συμφωνία/αντιστοιχία με την πραγματικότητα Επιβεβαίωση του περιεχομένου του επιχειρήματος από την εμπειρία της ζωής
ΟΡΘΟΤΗΤΑ (εγκυρότητα + αλήθεια)	→	Αποδοχή του επιχειρήματος από το δέκτη ως λογικού (έγκυρου) και αξιόπιστου (αληθούς)

Παραδείγματα:

Ο χρυσός είναι μέταλλο.

Η σιωπή είναι χρυσός

Άρα: Η σιωπή είναι μέταλλο.

Το επιχείρημα είναι έγκυρο, αλλά όχι αληθές. Άρα δεν είναι ορθό.

Η πνευματική εργασία αμείβεται γενναιότερα από τη χειρωνακτική.

Η Ελένη εργάζεται χειρωνακτικά.

Άρα: Η Ελένη δεν επιθυμεί τα χρήματα.

Το επιχείρημα είναι άκυρο και μη αληθές. Άρα δεν είναι ορθό.

Η ελευθερία του σύγχρονου ανθρώπου έχει άμεση σχέση με τη δυνατότητά του να καταναλώνει.

Η διαφήμιση πολλαπλασιάζει τόσο τις ανάγκες του, ώστε η κάλυψή τους είναι συχνά αδύνατη.

Άρα: Η διαφήμιση οδηγεί τον άνθρωπο σε μια νέα μορφή δουλείας. Το επιχείρημα είναι έγκυρο και αληθές. Άρα είναι ορθό.

ΕΠΑΓΩΓΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΙ

Ειδικά στην περίπτωση των επαγωγικών συλλογισμών, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ο *πιθανολογικός* τους *χαρακτήρας*. Αυτός οφείλεται στο ότι στην πλειοψηφία τους αποτελούν *ατελείς επαγωγές*, δηλαδή συλλογισμούς στο πλαίσιο των οποίων η αναγωγή στο γενικό συμπέρασμα γίνεται με *λογικό άλμα*, εφόσον την αφετηρία ή τη βάση τους αποτελούν *ευάριθμα δεδομένα*.

Οι συλλογισμοί αυτοί εμφανίζονται με τρεις μορφές -*γενίκευση, αίτιο - αποτέλεσμα, αναλογία*- και για την αξιολόγησή τους είναι χρήσιμη η γνώση και αξιοποίηση των κριτηρίων που καταγράφονται στο ακόλουθο σχεδιάγραμμα.

ΕΠΑΓΩΓΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΙ

ΜΟΡΦΕΣ

A. ΓΕΝΙΚΕΥΣΗ →

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥΣ

B. ΑΙΤΙΟ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ →

- α. Επαρκή δεδομένα → Επιτρεπτή γενίκευση
- β. Ανεπαρκή δεδομένα → Βεβιασμένη/μη

- α. Θεώρηση μιας χρονολογικής σχέσης ως αιτιώδους → Μη αποδεκτός συλλογισμός
- β. Προβολή μιας μερικότερης ως μοναδικής αιτίας → Μη αποδεκτός συλλογισμός
- γ. Αιτιώδης σχέση αναγκαία αλλά όχι επαρκής → Μη αποδεκτός συλλογισμός
- δ. Αιτιώδης σχέση επαρκής αλλά όχι αναγκαία → Μη αποδεκτός συλλογισμός
- ε. Αιτιώδης σχέση επαρκής και αναγκαία → Αποδεκτός συλλογισμός

Γ. ΑΝΑΛΟΓΙΑ →

- ◆ *Μεταφορική* (τα συγκρινόμενα είναι αντικείμενα διαφορετικού γένους/κατηγορίας)
  - α. *Μεταφορική αναλογία δίχως αποδεικτική αξία και λογική ισχύ* → *Μη αποδεκτός συλλογισμός*
  - β. *Μεταφορική αναλογία με αποδεικτική ισχύ λογικού επιχειρήματος* → *Αποδεκτός συλλογισμός*
- ◆ *Κυριολεκτική* (τα συγκεκριμένα είναι ομοειδή, του ίδιου γένους)
  - α. *Ομοιότητες επαρκείς και άσχετες με το θέμα* → *Μη αποδεκτός συλλογισμός*
  - β. *Ομοιότητες επαρκείς και σχετικές με το θέμα* → *Αποδεκτός συλλογισμός*

Παραδείγματα

Α. β) Ο Κώστας έχει χαμηλή βαθμολογία στο α' τετράμηνο.

Ο Κώστας έχει χαμηλή αντιληπτική ικανότητα.

Άρα: Οι μαθητές με χαμηλή βαθμολογία χαρακτηρίζονται για τη μειωμένη αντιληπτική τους ικανότητα.

Ο συλλογισμός αφορμάται από ένα μοναδικό, ανεπαρκές δεδομένο. Το συμπέρασμα συνάγεται βεβιασμένα → Η γενίκευση είναι επισφαλής και η επαγωγή ατελής.

Β. α) Σήμερα δεν θα έχω καλή μέρα, αφού το πρωινό μου ξεκίνησε με μια ανεπιθύμητη συνάντηση.

Η σχέση ανάμεσα στην πρωινή συνάντηση και τα υπόλοιπα γεγονότα της ημέρας είναι σχέση χρονικής ακολουθίας, όχι αιτιολογική, εφόσον τα τελευταία δεν προκαλούνται από την πρώτη → Μη αποδεκτός συλλογισμός.

β) Η έξαρση των ρατσιστικών διενέξεων και συγκρούσεων οφείλεται κυρίως στο χαμηλό πνευματικό επίπεδο.

Ένα δευτερεύον αίτιο προβάλλεται ως πρωταρχικό → Μη αποδεκτός συλλογισμός.

γ) Κάνει κρύο, άρα θα χιονίσει.

Το κρύο είναι αναγκαία, όχι όμως επαρκής αιτία για την πρόκληση του χιονιού →Μη αποδεκτός συλλογισμός.

δ) Ο Χ καπνίζει, άρα θα αντιμετωπίσει καρδιακά προβλήματα.

Το κάπνισμα είναι επαρκής, όχι όμως και αναγκαία αιτία για την εμφάνιση καρδιακών προβλημάτων→Μη αποδεκτός συλλογισμός.

Γ. β)... Οι στίχοι ενός δημοτικού τραγουδιού μοιάζουν, θα μπορούσε να πει κανείς, με τους λιθόπλινθους ενός αρχαίου ισοδομικού τοίχου, που μπορούν να κάθονται και μόνο με το βάρος τους, χωρίς να υπάρχει συνδετική ύλη μεταξύ τους. Αν αφαιρεθούν μερικοί λιθόπλινθοι, ο τοίχος εξακολουθεί να διατηρεί τη συνοχή και την αντοχή του. Έτσι και οι στίχοι του δημοτικού τραγουδιού· είναι αυτοτελείς και κάποιοι από αυτούς μπορούν να λείψουν από το τραγούδι, χωρίς συνέπειες για τη νοηματική ενότητά του. Αυτή η αυτοτέλεια των στίχων των δημοτικών τραγουδιών βοήθησε σημαντικά στη μεταφορά στίχων από ένα δημοτικό τραγούδι σ' ένα άλλο, στην αξιοποίησή τους για τη δημιουργία νέων τραγουδιών.

«Η διδασκαλία του δημοτικού τραγουδιού», περιοδικό *Φιλολογος*, τεύχ. 21, Θεσσαλονίκη, Ιούνιος 1980, σ. 119

Η αναλογία είναι μεταφορική και έχει την αποδεικτική αξία ενός λογικού επιχειρήματος.

ΠΑΡΑΛΟΓΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΙ - ΣΟΦΙΣΜΑΤΑ

Τα συλλογιστικά σχήματα που αντιβαίνουν στον ορθό λόγο, αν και παρουσιάζουν εξωτερικές ομοιότητες με τα έγκυρα επιχειρήματα, λέγονται παραλογισμοί και οφείλονται είτε σε λογικό σφάλμα είτε σε πρόθεση εξαπάτησης. Η λογική παγίδα του πομπού προς το δέκτη λέγεται και σόφισμα.

Παράδειγμα

Υπάρχει όποιος σκέφτεται.

Αυτός δε σκέφτεται.

Άρα: Αυτός δεν υπάρχει.

Ένας παραλογικός συλλογισμός.

ΕΙΔΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ

α. Ως προς την πορεία της σκέψης για την εξαγωγή συμπεράσματος

1. Είδη συλλογισμών σε επιχείρημα

ΕΙΔΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ	ΜΟΡΦΗ	ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ
<p>1. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΣ</p>	<p>Ο συλλογισμός ξεκινά από ένα γενικό και αφηρημένο σημείο (μια αρχή, μια υπόθεση, έναν κανόνα κ.ά.) που θεωρείται ότι έχει αποδεδειγμένη ισχύ και καταλήγει σε ειδικό/συγκεκριμένο συμπέρασμα, που διευκρινίζει μια συγκεκριμένη πρόταση ή άποψη. ΓΕΝΙΚΟ→ΕΙΔΙΚΟ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Οι ιστορικοί χρόνοι του ρήματος αναφέρονται στο παρελθόν. • Ο αόριστος είναι ιστορικός χρόνος. <p>Άρα ο αόριστος αναφέρεται στο παρελθόν.</p>
<p>2. ΕΠΑΓΩΓΙΚΟΣ</p> 	<p>Ο συλλογισμός ξεκινά από ένα ειδικό και συγκεκριμένο σημείο (παραδείγματα, συγκεκριμένες απόψεις) και καταλήγει σε γενικό και αφηρημένο συμπέρασμα (στον κανόνα, στη γενική αρχή) πιθανολογικά, ε την ιδέα πως ότι ισχύει για το επιμέρους τμήμα θα ισχύει και για όλα τα τμήματα του συνόλου ΕΙΔΙΚΟ→ΓΕΝΙΚΟ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ο παρατατικός, ο αόριστος και ο υπερσυντέλικος αναφέρονται στο παρελθόν. • Οι χρόνοι αυτοί είναι οι ιστορικοί χρόνοι του ρήματος. <p>Άρα, οι ιστορικοί χρόνοι του ρήματος αναφέρονται στο παρελθόν.</p>
<p>3. ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΣ</p>	<p>Ο συλλογισμός ξεκινά από ένα ειδικό σημείο (επιμέρους κρίση ή άποψη) και καταλήγει σε ειδικό συμπέρασμα με βάση την επιμέρους κρίση ή άποψη. Το συμπέρασμα που εξάγεται θεωρείται πιθανό. ΕΙΔΙΚΟ→ΕΙΔΙΚΟ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ο Κώστας μελετούσε αρκετές ώρες και πέρασε στο Πανεπιστήμιο. • Η Μαρία μελετάει αρκετές ώρες. <p>Άρα, και η Μαρία είναι πιθανό να περάσει στο Πανεπιστήμιο.</p>

Συλλογιστική πορεία σε κείμενο

Η κατανόηση της **συλλογιστικής πορείας** του συγγραφέα σε ένα κείμενο απαιτεί να προσέξουμε τον **πρόλογο**, τους **πλαγιότιτλους των παραγράφων** του κύριου μέρους και τον **επίλογο**. Με βάση αυτά μπορούμε να διακρίνουμε:

1.	Παραγωγική συλλογιστική πορεία	Ο συγγραφέας ακολουθεί συλλογιστική πορεία από το γενικό στο ειδικό. Στον πρόλογο παρουσιάζει τη βασική του άποψη. Στο κύριο μέρος αναλύει τη βασική του θέση ή παρουσιάζει την επιχειρηματολογία του. Στον επίλογο –αν υπάρχει- επαναλαμβάνει ή συμπληρώνει την αρχική του θέση.
2.	Επαγωγική συλλογιστική πορεία	Ο συγγραφέας ακολουθεί συλλογιστική πορεία από το ειδικό στο γενικό. Πιο συγκεκριμένα, στον πρόλογο διατυπώνει έναν προβληματισμό ή αναφέρεται σε ένα ειδικό θέμα. Στο κύριο μέρος εξετάζει διάφορες επιμέρους περιπτώσεις και με βάση αυτές στον επίλογο εξάγει το γενικό συμπέρασμα.

Διάκριση συλλογισμών ως προς το είδος των προτάσεων (προκείμενες)

	ΕΙΔΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ	ΜΟΡΦΗ	ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ
1.	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΟΣ	Οι προκείμενες είναι κατηγορικές προτάσεις, οι οποίες περιέχουν συνδετικό ρήμα και κατηγορούμενο.	<ul style="list-style-type: none"> • Τα μέρη του λόγου είναι λέξεις. • Το ουσιαστικό είναι μέρος του λόγου. Άρα το ουσιαστικό είναι λέξη.
2.	ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΣ	Η μία ή και οι δύο προκείμενες είναι υποθετικές προτάσεις. Σχηματίζουν, δηλαδή υποθετικό λόγο (υπόθεση - απόδοση)	<ul style="list-style-type: none"> • Αν οι πολίτες δε συμμετέχουν στα κοινά, η εξουσία μπορεί να αυθαιρετεί. • Στη χώρα Χ οι πολίτες δε συμμετέχουν στα κοινά. Άρα στη χώρα Χ η εξουσία μπορεί να αυθαιρετεί.

3.	ΔΙΑΖΕΥΚΤΙΚΟΣ	<p>Η μία έστω προκειμένη είναι διαζευκτική πρόταση. Το συμπέρασμα, που εξάγεται, περιέχει ένα από τα σκέλη της διάζευξης.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ένας συλλογισμός μπορεί να είναι παραγωγικός ή επαγωγικός ή αναλογικός. • Ο συγκεκριμένος συλλογισμός του κειμένου δεν είναι ούτε επαγωγικός ούτε αναλογικός. <p>Επομένως, αυτός ο συλλογισμός είναι παραγωγικός.</p>
----	---------------------	---	---

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΠΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΥ

Στην αξιολόγηση του **επαγωγικού συλλογισμού** πρέπει να προσέχουμε, αν η **επαγωγή** είναι **τέλεια**, οπότε το συμπέρασμα είναι **βέβαιο**, ή **ατελής**, οπότε το συμπέρασμα έχει **πιθανολογικό χαρακτήρα**, γιατί οδηγούμαστε σ' αυτό με λογικό άλμα. Στον **επαγωγικό συλλογισμό** το **συμπέρασμα συνήθως είναι πιθανό**, καθώς θεωρούμε ότι αυτό που ισχύει για κάποιο μέρος θα ισχύει και για το σύνολο, δηλαδή και για τα υπόλοιπα τμήματα του συνόλου.

ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΕΠΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΥ		
1.	ΓΕΝΙΚΕΥΣΗ	<p>Στην περίπτωση αυτή ελέγχουμε, αν η γενίκευση είναι επιτρεπτή και ασφαλής (δηλαδή στηρίζεται σε επαρκή στοιχεία) ή αν είναι βεβιασμένη και επισφαλής.</p>
2.	ΑΙΤΙΟ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ A	<p>Ελέγχουμε αν υπάρχει λογική –και όχι απλώς χρονολογική σχέση ανάμεσα στο αίτιο και στο αποτέλεσμα. Προσέχουμε, επίσης, μήπως μια μερικότερη αιτία παρουσιάζεται ως κύρια και μοναδική, για να προκληθεί το αποτέλεσμα (υπεραπλούστευση της σχέσης αιτίου – αποτελέσματος). Τέλος, εξετάζουμε, αν η αιτία είναι αναγκαία (δηλαδή χωρίς αυτή δεν προκύπτει το αποτέλεσμα) και επαρκής (αρκεί δηλαδή μόνο αυτή, για να προκληθεί το αποτέλεσμα).</p>
3.	ΑΝΑΛΟΓΙΑ	<p>Ελέγχουμε, αν η αναλογία είναι κυριολεκτική ή μεταφορική.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Κυριολεκτική: οι ομοιότητες που επισημαίνονται ανάμεσα στα συγκρινόμενα αντικείμενα πρέπει να είναι επαρκείς σε αριθμό και σχετικές με το θέμα, ενώ η αναλογία δεν πρέπει να εξωθείται πέρα από το επιτρεπόμενο όριο. • Μεταφορική: εξετάζουμε, αν η αναλογία έχει την αποδεικτική αξία ενός λογικού επιχειρήματος.

Παραδείγματα αξιολόγησης επαγωγικών συλλογισμών

1. Ο Γιάννης είναι πολύ ευγενικός. Ο Γιάννης είναι Έλληνας. Άρα, όλοι οι Έλληνες είναι ευγενικοί.

Αξιολόγηση: επαγωγικός συλλογισμός με γενίκευση, ατελής επαγωγή (η γενίκευση είναι βεβιασμένη και με λογικό άλμα μας οδηγεί σε συμπέρασμα μη ασφαλές, μη αληθές ως προς το περιεχόμενο).

2. Στη Νορβηγία παρατηρούνται συχνά χαμηλές θερμοκρασίες. Στη Σουηδία παρατηρούνται συχνά χαμηλές θερμοκρασίες. Στη Φινλανδία παρατηρούνται συχνά χαμηλές θερμοκρασίες. Και οι τρεις αποτελούν χώρες της Σκανδιναβικής χερσονήσου. Άρα, στις χώρες της Σκανδιναβικής χερσονήσου παρατηρούνται συχνά χαμηλές θερμοκρασίες.

Αξιολόγηση: επαγωγικός συλλογισμός με γενίκευση, τέλεια επαγωγή (η γενίκευση είναι επιτρεπτή και ασφαλής, δηλαδή στηρίζεται σε επαρκή στοιχεία και μας οδηγεί σε ασφαλές συμπέρασμα, έγκυρο και αληθές).

3. Όλα τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας οφείλονται αποκλειστικά στη χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας.

Αξιολόγηση: επαγωγικός συλλογισμός με αίτιο και αποτέλεσμα, ατελής επαγωγή. Μια γενικότερη αιτία, η χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας, παρουσιάζεται ως η κύρια και μοναδική αιτία όλων των προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας (υπεραπλούστευση της σχέσης αιτίου - αποτελέσματος). Επιχείρημα μη αληθές ως προς το περιεχόμενο.

4. Η χρήση ναρκωτικών οδηγεί στο θάνατο.

Αξιολόγηση: επαγωγικός συλλογισμός με αίτιο και αποτέλεσμα, ατελής επαγωγή. Στο παράδειγμα, η αιτία (η χρήση ναρκωτικών) είναι δυνατό να οδηγήσει στο θάνατο (**επαρκής αιτία**), αλλά αυτό δεν είναι βέβαιο (μη αναγκαία αιτία για την πρόκληση του αποτελέσματος). Επιχείρημα μη έγκυρο.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ

Τα συλλογιστικά σχήματα που χρησιμοποιεί ένας ομιλητής ή συγγραφέας, για να διατυπώσει τις απόψεις του, είναι απαραίτητο να ενισχύονται με τεκμήρια, δηλαδή επεξεργασμένα στοιχεία επιστημονικά, στατιστικά κ.ά.

Τα τεκμήρια αξιολογούνται ως προς:

- την **αμεσότητα** σε σχέση με το θέμα κι την **επάρκειά** τους για τη στήριξη ενός επιχειρήματος.
- τη **σύνδεσή τους με την πραγματικότητα** και την **ευρύτερη αποδοχή** και αξιοπιστία τους.

ΜΟΡΦΕΣ ΠΕΙΘΟΥΣ

Α. Η ΠΕΙΘΩ ΣΤΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΛΟΓΟ

Ο επιστημονικός λόγος είναι περιγραφικός, αποδεικτικός και ερμηνευτικός, γιατί ο επιστήμονας προσπαθεί να περιγράψει και να ερμηνεύσει την πραγματικότητα με τρόπο πειστικό, λογικό και να αποδείξει τους ισχυρισμούς του.

Γι αυτό ο επιστημονικός λόγος ως τρόπους πειθούς μετέρχεται την επίκληση στη λογική και στην αυθεντία, ενώ είναι παράλληλα:

1. Απρόσωπος, με ουδέτερο-επίσημο-σύνθετο ή αυστηρό ύφος και επιστημονική ορολογία.
2. Αντικειμενικός, αποδίδει πιστά και με πληρότητα τη φυσική και κοινωνική πραγματικότητα.
3. Χρήστης της αναφορικής και λογικής λειτουργίας της γλώσσας και της αποδεικτικής μεθόδου.
4. Σαφής και ακριβής με άρτια συνοχή μεταξύ των ιδεών και λογική ακολουθία νοημάτων.

Β. Η ΠΕΙΘΩ ΣΤΟΝ ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΟ ΛΟΓΟ

Μορφές διαφημιστικών μηνυμάτων:

1. Μήνυμα που αναπτύσσεται με άμεσο τρόπο χωρίς προλόγους.
2. Αφηγηματικό μήνυμα με τη χρήση της αφήγησης μιας ιστορίας.
3. Μήνυμα μονολόγου-διαλόγου.
4. Μήνυμα που εξηγεί την εικόνα που χρησιμοποιείται.
5. Μήνυμα που στηρίζεται σε τεχνάσματα-ευρήματα.
6. Μήνυμα που προσφέρει επιχειρήματα.

Τρόποι και τεχνικές διαφημιστικής πειθούς:

1. Επίκληση στην αυθεντία.
2. Επίκληση στο συναίσθημα.
3. Επίκληση στη λογική.

Μέσα διαφημιστικής πειθούς:

1. Συνειρμός ιδεών.
2. Αναλυτική περιγραφή και επίδειξη των ιδιοτήτων του προϊόντος.
3. Λανθάνουσα αξιολόγηση.

Επισήμανση:

Στην αξιολόγηση ενός διαφημιστικού μηνύματος πρέπει να ελέγχουμε αν χρησιμοποιήθηκαν θεμιτά μέσα ή μέσα αθέμιτα και παραπλανητικά. Στη δεύτερη περίπτωση η διαφήμιση λειτουργεί ως όργανο προπαγάνδας.

Γλώσσα της διαφήμισης:

1. Συχνά μιμείται τον προφορικό λόγο.
2. Χρησιμοποιούνται σπάνιες, εξεζητημένες λέξεις, νεολογισμοί, ξενικοί τύποι.
3. Ο λόγος είναι πληθωρικός, υπερβολικός ή ελλειπτικός
4. Ο λόγος είναι αξιολογικός και υπαινικτικά αποκτά ηθική διάσταση.
5. Λόγος συνθηματολογικός
6. Χρήση λογοπαίγνιων
7. Απόκλιση από τη γλωσσική νόρμα
8. Βεβαιωτική, δεοντολογική ή θαυμαστική διατύπωση
9. Πολλά σχήματα λόγου
10. Χρήση ενεστώτα και μέλλοντα, προστακτικής έγκλισης, β ενικού ή α και β πληθυντικού προσώπου.

Γ. Η ΠΕΙΘΩ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΛΟΓΟ

Τρόποι πειθούς:

1. Επίκληση στη λογική
2. Επίκληση στο ήθος του πομπού
3. Επίκληση στην αυθεντία
4. Επίκληση στο συναίσθημα
5. Επίθεση στον αντίπαλο

Μέσα πειθούς

1. Βεβαιωτική, δεοντολογική, θαυμαστική διατύπωση
2. Ρητορεία, μεγαλοστομία, θεωρητικολογίες
3. Συναισθηματική φόρτιση
4. Υποσχέσεις
5. Ξύλινη, κωδικοποιημένη γλώσσα
6. Πληθωρικός και αξιολογικός λόγος
7. Συνθηματολογικός λόγος
8. Μηνύματα χωρίς λογική συνοχή και νοηματική αυτοτέλεια
9. Χρήση παραπειστικών και εκφοβιστικών μεθόδων
10. Ύβρεις

Γλώσσα:

1. Οριστική και υποτακτική έγκλιση
2. α ενικό και α πληθυντικό πρόσωπο
3. Χρήση ενεστώτα και μέλλοντα

Επισήμανση:

Η χρήση παραπλανητικών και εκβιαστικών μέσων πειθούς στον πολιτικό λόγο που εμποδίζουν τον λογικό έλεγχο και διαστρεβλώνουν έννοιες, αποτελεί χειραγώγηση και προπαγάνδα

ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΟ

α. Η έννοια του δοκιμίου

Το δοκίμιο αποτελεί είδος του *πεζού λόγου μεικτό ή «νόθο»*. Αποτελεί, όπως χαρακτηριστικά έχει λεχθεί «*υβρίδιο*», καθώς κινείται μεταξύ διαφορετικών ειδών: τα χαρακτηριστικά του άλλοτε το φέρνουν πιο κοντά στο *επιστημονικό ή το φιλοσοφικό λόγο* κι άλλοτε το καθιστούν πλησιέστερο προς τη *λογοτεχνία*. Το γεγονός αυτό του προσδίδει μια *ρευσιτότητα*, η οποία, σε συνδυασμό με την *ποικιλία των μορφών* που παρουσιάζει, καθιστά κάθε ορισμό του ελλιπή, ανεπαρκή, μη δυνάμενο να χωρέσει με σαφήνεια τα όριά του. Γι' αυτό κρίνεται προτιμότερη μια παρουσίαση των διακριτικών του χαρακτηριστικών.

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΟΚΙΜΙΟΥ

Τα χαρακτηριστικά του δοκιμίου σχετίζονται με το *περιεχόμενο* (θέμα, τρόποι πειθούς, σκοπός συγγραφής), όσο και με τη *μορφή* του (γλώσσα, ύφος, δομή). Μια καταγραφή τους δίνεται στο σχεδιάγραμμα που ακολουθεί.

ΔΟΚΙΜΙΟ

Περιεχόμενο	Διερεύνηση μέσα από την <i>προσωπική - υποκειμενική σκοπιά</i> του συγγραφέα <i>επιστημονικών, φιλολογικών, ηθικών, κοινωνικών, πολιτικών, αισθητικών, κ.ά. θεμάτων--> Μεγάλο εύρος θεματολογίας</i>
Συγγραφέας	Άνθρωπος των γραμμάτων, <i>επιστήμονας ή λογοτέχνης, με ευρεία καλλιέργεια, βαθιά και πλούσια πείρα ζωής, ουσιαστικό προβληματισμό, διεισδυτικό πνεύμα και ικανότητα εμπορείας, καλαισθησία.</i>
Τρόποι πειθούς	Επίκληση στη λογική Επίκληση στο συναίσθημα Επίκληση στην αυθεντία
Γλώσσα	Λεξιλογικός πλούτος, <i>λόγια στοιχεία, λέξεις δηλωτικές αφηρημένων εννοιών, υποτακτική σύνδεση, στοιχεία ενδεικτικά της παιδείας - στοχαστικότητας του συγγραφέα.</i> <i>Διάσπαρτα στοιχεία του καθημερινού προφορικού λόγου.</i>
Ύφος	<ul style="list-style-type: none"> • Άλλοτε: επίσημο, σοβαρό, αυστηρό, επιστημονικό • Άλλοτε: οικείο, άμεσο, ελεύθερο, λογοτεχνικό, συναισθηματικά φορτισμένο • Πάντοτε: προσωπικό
Δομή	<ul style="list-style-type: none"> • Άλλοτε: <i>αυστηρή λογική διάρθρωση - τριμερής δομή</i> α. πρόλογος→θέμα, θέση β. κύριο θέμα→επιχειρηματολογία, αποδεικτικό υλικό γ. επίλογος→ συγκεφαλαίωση, συμπέρασμα • Άλλοτε <i>χαλαρή δομή· ελεύθερη περιήγηση στο χώρο των ιδεών, συνειρμικές συνδέσεις</i> • Πάντοτε: ύπαρξη σταθερού θεματικού κέντρου - «περιστροφή» όλων των επιμέρους ιδεών γύρω από αυτό
Σκοπός	Εκλαϊκωση, ανάλυση, ερμηνεία, ενός θέματος Ενημέρωση, πληροφόρηση του αναγνώστη

Τα δοκίμια διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: σε *δοκίμια αποδεικτικά ή πειθούς* και σε *δοκίμια στοχαστικά ή λογοτεχνικά*

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

	ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟ ΔΟΚΙΜΙΟ	ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΔΟΚΙΜΙΟ
Περιεχόμενο	Παρατηρήσεις, διαπιστώσεις, επισημάνσεις, προβληματισμοί, ιδέες του συγγραφέα → Λογικό περιεχόμενο - αξιόπιστη ρεαλιστική απεικόνιση της πραγματικότητας	Παρατηρήσεις, προβληματισμοί, ιδέες αλλά και εμπειρίες, υποκειμενικές αισθήσεις, οράματα, προσωπικές συλλήψεις και συναισθήματα του συγγραφέα. → Βιωματικό περιεχόμενο - πλασματική απεικόνιση της πραγματικότητας
Συγγραφέας	Κυρίαρχη η <i>επιστημονική ιδιότητα, ο γνωστικός οπλισμός</i>	Κυρίαρχη η <i>ιδιότητα του λογοτέχνη, η ευαισθησία, η φαντασία, η υποκειμενικότητα</i>
Τρόποι πειθούς	Κυρίαρχη η <i>επίκληση στη λογική</i>	Κυρίαρχη η <i>επίκληση στο συναισθημα</i>
Γλώσσα	<ul style="list-style-type: none"> • Δηλωτική - κυριολεκτική • Αφηρημένες λέξεις - ειδικοί όροι • Λογιότερες λεκτικές επιλογές • Χρήση συνεκτικών μορίων 	<ul style="list-style-type: none"> • Συνυποδηλωτική - μεταφορική • Παρέκκλιση από τη γλωσσική νόρμα • Προφορικότητα στην έκφραση (χρήση καθημερινών λέξεων - εκφράσεων) • Σχήματα λόγου • Χρήση συμβόλων • Λέξεις - εκφράσεις με συγκινησιακή φόρτιση • Λογοτεχνικότητα - καλαισθητη διατύπωση

	<ul style="list-style-type: none"> Χρήση λέξεων - εκφράσεων που: <ul style="list-style-type: none"> -προσδιορίζουν το ποσοστό αλήθειας των λεγομένων (πιθανώς, βεβαίως) - φανερώνουν την οπτική γωνία θεώρησης των λεγομένων (οικονομική, πολιτική) -αποκαλύπτουν την πρόθεση αναδιατύπωσης (αναλυτικά, συνοψίζοντας) 	
Ύφος	Σοβαρό, επίσημο, αυστηρό	Γλαφυρό, άμεσο, οικείο, προσωπικό
Δομή	<ul style="list-style-type: none"> Αυστηρή, λογική οργάνωση και διευθέτηση των ιδεών Τριμερής δομή Παραγωγική ή επαγωγική συλλογιστική πορεία Νοηματικές ενότητες Ύπαρξη συνοχής 	<ul style="list-style-type: none"> Ελεύθερη πραγμάτευση του θέματος Περιήγηση στο χώρο των ιδεών Συνειρμικές μεταβάσεις - συνδέσεις
Σκοπός	<ul style="list-style-type: none"> Διεύρυνση του θέματος Υπεράσπιση ή ανασκευή μιας θέσης Πληροφόρηση Πειθώ 	<ul style="list-style-type: none"> Συναισθηματική συμμετοχή του δέκτη Αφύπνιση της φαντασίας, της ευαισθησίας Ανάπτυξη προβληματισμού Τέρψη

Παρατήρηση: Είναι απαραίτητο να σημειωθεί πως ο παραπάνω διαχωρισμός δεν είναι απόλυτος. Αυτό σημαίνει ότι τα χαρακτηριστικά του αποδεικτικού δοκιμίου εντοπίζονται και στο λογοτεχνικό και αντίστροφα. Εκείνο, επομένως, που τελικά καθορίζει το είδος είναι η συχνότητα στην οποία απαντά το κάθε στοιχείο, ο βαθμός στον οποίο τα μεν ή τα δε διαμορφώνουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα, το «χρώμα» του κειμένου. Για το λόγο αυτό τα δοκιμιακά κείμενα μπορεί να παρουσιάζουν ποικίλες διαβαθμίσεις, ξεκινώντας από καθαρά αποδεικτικά και καταλήγοντας σε λογοτεχνικά.

Παραδείγματα

α) Για να εξηγήσουν το παράξενο αυτό φαινόμενο μερικοί αισθητικοί -πώς δηλαδή μπορεί κανείς να δαμάζει τις δυστυχίες, τις συμφορές και τις φρίκες που παρουσιάζουν σχεδόν πάντα το έπος, το μυθιστόρημα και, κατά κανόνα, η τραγωδία-, έφτασαν να πουν πως ο θεατής ή ο αναγνώστης, την ώρα που βλέπει ή διαβάζει, αισθάνεται κάποια ασφάλεια και κάποια υπεροχή απέναντι των τραγικών ηρώων, μακαρίζει τον εαυτό του που δεν πάσχει όσα δεινά πάσχουν οι δύσμοιροι εκείνοι, κι απ' αυτό προέρχεται η ευχαρίστηση και η διασκέδασή του.

Η εξήγηση βρίσκεται αλλού - βρίσκεται σ' αυτή την ίδια την Τέχνη, στη φύση της, στην ουσία της, ή αν θέλετε, στο μυστήριό της. Γιατί κι η Τέχνη, όπως τόσα άλλα σ' αυτό τον κόσμο, είναι ένα μυστήριο. Συλλογισθείτε μόνο τούτο: ένα πράγμα, που αν το

βλέπαμε στη ζωή, στην πραγματικότητα, δε θα μας έκανε παρά αποστροφή, βδελυγμία, φρίκη – ντροπή κάποτε-, όταν μας το παρουσιάζει ένας ζωγράφος, ένας γλύπτης, ένας ποιητής, ένας μυθιστοριογράφος, μας φαίνεται όχι μόνο ανεκτό, αλλά και τερπνό κι ωραίο. Δεν είναι αυτό ένα μυστήριο, κάτι σαν μετουσίωση, κάτι σαν χημική ένωση, που από δύο σώματα παράγει ένα τρίτο ολωσδιόλου διαφορετικό;

Αισθανόμαστε βέβαια και λύπη, και φρίκη, όταν το πράγμα που μας παρουσιάζει ο καλλιτέχνης είναι λυπηρό ή φρικτό, αλλά η λύπη μας, η φρίκη μας, είναι πολύ διαφορετική από εκείνη που θα είχαμε, αν βλέπαμε το ίδιο λυπηρό ή φρικτό πράγμα στην πραγματικότητα. Φανταστείτε άσφαυα τι θα παθαίναμε, αν βλέπαμε τεράστια φίδια, θεριά, να περισφίγγουν και να πνίγουν ανθρώπους, αλλά το σύμπλεγμα του Λασκόωντα μας ευχαριστεί, μας διασκεδάζει.

Γρ. Ξενόπουλος, *Ο ρόλος της Τέχνης*, Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου, ΟΕΔΒ

Το παραπάνω κείμενο αποτελεί αποδεικτικό δοκίμιο, καθώς εντοπίζουμε σ' αυτό:

- Την παρουσίαση ιδεών για την ιδιαίτερη φύση της αισθητικής απόλαυσης, της διασκέδασης που συνιστά η αναστροφή με την τέχνη.
- Την ανάπτυξη λογικών συλλογισμών και τη χρήση τεκμηρίων (το παράδειγμα του γλυπτού του Λασκόωντα).
- Γλώσσα λογική με λογότερες λεκτικές επιλογές (μακαρίζει, συλλογισθείτε, βδελυγμία, μετουσίωση).
- Τη χρήση συνεκτικών μορίων – εκφράσεων (Για να εξηγήσουν, δηλαδή γιατί).
- Τη χρήση ειδικού λεξιλογίου (αισθητικοί, μυθιστόρημα, τραγωδία, θεατής, μυθιστοριογράφος).
- Λογική οργάνωση των νοημάτων (θέση προς ανασκευή → α' παράγραφος, θέση προς υποστήριξη → α' περίοδος της β' παραγράφου, αιτιολόγησή της → Γιατί...).
-

Στο δοκίμιο αυτό απαντούν και χαρακτηριστικά του λογοτεχνικού δοκιμίου (γλώσσα αισθητικά επεξεργασμένη και συγκινησιακά φορτισμένη), γεγονός που αποδεικνύει πόσο ρευστά είναι τα όρια μεταξύ των δύο ειδών.

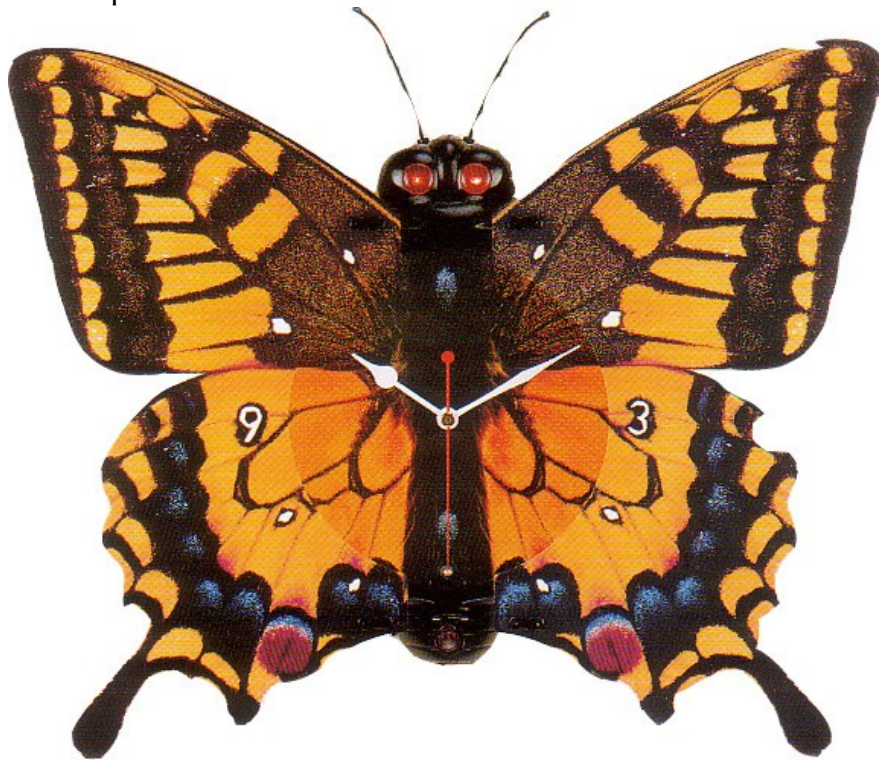
β) «Καθένας όπως νιώθει», συνηθίζουν να λένε. Κι εγώ ένιωθα πολίτης τ' ουρανού. Ένα σκαλοπάτι πιο πάνω απ' την αντίληψη ότι η Ποίηση είναι μια απλή εξομολόγηση, έβλεπα ν' αλλάζει ο ορίζοντας και ολόκληρο το τοπίο, ακριβώς όπως από την κορυφή ενός νησιού στα δικά μας τα μέρη όπου, άσφαυα, οι γνώριμες προεξοχές της στεριάς αλλάζουνε σχήμα, σου αποκαλύπτονται ανυποψίαστοι όρμοι και κάβοι, μακρινές ράχες άλλων νησιών, ένας καινούργιος, πιο πλατός και πιο πλούσιος στην ποικιλομορφία του κόσμος. Κι η κρησάρα της συνείδησης ν' απορρίπτει και να κρατάει, να κρατάει και ν' απορρίπτει, όσο που μια μέρα να νιώσεις τον εαυτό σου καθαρό και διάφανο, τέτοιον που όλες οι μυστικές σου ροπές τον θέλανε, και που όλες οι συνθήκες

γύρω σου συνωμοτούσαν να τον παραλλάξουν. Τόσο δύσκολο, μα τόσο δύσκολο, ν' αφήσεις την εποχή σου να σε σφραγίσει, χωρίς να σε παραχαράξει.

Ο. Ελύτης, *Ανοιχτά Χαρτιά*, 4^η έκδ., εκδ. Ίκαρος, 1996

Το παραπάνω κείμενο αποτελεί λογοτεχνικό δοκίμιο, καθώς εντοπίζουμε σ' αυτό τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Έκφραση της αυτοσυναίσθησης του ποιητή, παρουσίαση του προσωπικού τρόπου με τον οποίο συλλαμβάνει τον ποιητικό του ρόλο.
- Γλώσσα συνυποδηλωτική (πολίτης τ' ουρανού, κρησάρα της συνείδησης).
- Προφορικότητα στην έκφραση («Καθένας όπως νιώθει», να νιώσεις τον εαυτό σου... →β' ενικό πρόσωπο).
- Χρήση συμβόλων (κορυφή νησιού → περίοπτη θέση της ποίησης).
- Συνειρμική - διαισθητική ανάπτυξη της σκέψης (Ένα σκαλοπάτι.. έβλεπα ν' αλλάζει ο ορίζοντας).
- Σκοπός: αφύπνιση της φαντασίας και της εναισθησίας, συναισθηματική συμμετοχή, τέρψη του δέκτη.

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΔΟΚΙΜΙΟΥ ΜΕ ΆΛΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΑ ΕΙΔΗ

ΔΟΚΙΜΙΟ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ (Η ΜΕΛΕΤΗ)

Το δοκίμιο και η πραγματεία (ή η μελέτη) είναι γραμματειακά είδη που χαρακτηρίζονται από *ευρύτητα θεμάτων, διδακτική πρόθεση, μεθοδικό – αποδεικτικό τρόπο προσέγγισης των εννοιών ή των φαινομένων*, διαφέρουν όμως και αρκετά μεταξύ τους.

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

	ΔΟΚΙΜΙΟ	ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ
Περιεχόμενο	<ul style="list-style-type: none"> • Προσωπική – υποκειμενική, λογική αλλά και διαισθητική, εμπειριοκρατική και, συνεπώς, εκλαϊκευτική προσέγγιση ενός επιστημονικού ή άλλου θέματος. • Παρουσίαση μιας ή ορισμένων πτυχών, κατάθεση στοχασμών, προβληματισμών, διατύπωση θέσεων χωρίς οριστικό-δεσμευτικό χαρακτήρα 	<ul style="list-style-type: none"> • Συστηματική, μεθοδική διερεύνηση, αντικειμενική – απρόσωπη ανάπτυξη ενός ειδικού επιστημονικού θέματος. • Παρουσίαση όλων των πτυχών, διεύθυνση σε λεπτομέρειες, εξάντληση του θέματος, εξαγωγή τεκμηριωμένων, οριστικών συμπερασμάτων
Συγγραφέας	Άνθρωπος των γραμμάτων, στοχαστής	Επιστήμονας, ειδικός μελετητής
Τρόποι πειθούς	Επίκληση στη λογική, στην αυθεντία αλλά και στο συναίσθημα	Επίκληση στη λογική και στην αυθεντία
Γλώσσα	<ul style="list-style-type: none"> • Αισθητικά επεξεργασμένη • Λογοτεχνική σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό 	<ul style="list-style-type: none"> • Δηλωτική, λιτή, ακαλλώπιστη • Επιστημονική ορολογία, ειδικό λεξιλόγιο • Ακριβολογία
Ύφος	Υποκειμενικό – προσωπικό, οικείο, άμεσο, συναισθηματικά φορτισμένο σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό	Σοβαρό, επίσημο, απρόσωπο, ψυχρό, αυστηρό, αντικειμενικό, ουδέτερο
Κοινό - Δέκτης	Ευρύ κοινό μορφωμένων, καλλιεργημένων, προβληματισμένων ανθρώπων	Περιορισμένο, ειδικό κοινό επιστημόνων, μελετητών, επαγγελματιών
Σκοπός	Ανάπτυξη προβληματισμού, ευαισθησίας, καλλιέργεια, τέρψη του δέκτη	Μετάδοση συγκεκριμένων γνώσεων, μόρφωση του δέκτη

Παραδείγματα

α) Η εξωγλωσσική επικοινωνία διενεργείται μέσω παραστατικών κωδικών, όπως οι χειρονομίες, οι κινήσεις των ματιών ή η ποιότητα της φωνής. Αυτοί οι κώδικες μεταδίδουν μηνύματα μόνο στον παρόντα χρόνο και χώρο. Ο τόνος της φωνής μου μπορεί να υποδηλώσει την παρούσα στάση μου ως προς το αντικείμενο και τον ακροατή· δεν μπορεί να μεταδώσει μήνυμα σχετικά με τα συναισθήματά μου της περασμένης εβδομάδας. Οι παραστατικοί κώδικες, λοιπόν, περιορίζονται στην πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία ή στην επικοινωνία όπου ο επικοινωνόνς είναι παρών. Οι λειτουργίες τους είναι δύο:

Η πρώτη είναι να μεταφέρουν ενδεικτική πληροφορία. Πρόκειται για πληροφορία σχετική με τον ομιλητή και την κατάσταση του, μέσω της οποίας ο ακροατής πληροφορείται για την ταυτότητα, τα συναισθήματα, τις στάσεις, την κοινωνική θέση κ.λπ. του ομιλητή.

Η δεύτερη λειτουργία τους είναι ο χειρισμός της αλληλόδρασης. Χρησιμοποιούνται για τη ρύθμιση της σχέσης που ο κωδικοποιός θέλει να έχει με τον άλλον. Χρησιμοποιώντας κάποιες χειρονομίες, τη στάση του σώματος και τον τρόπο της φωνής μου, προσπαθώ να κυριαρχήσω πάνω στους άλλους, να είμαι διαλλακτικός μαζί τους ή να τους αποφύγω. Μπορώ να χρησιμοποιήσω κάποιους κώδικες για να υποδηλώσω το τέλος της ομιλίας μου και τη σειρά του επόμενου να μιλήσει ή την επιθυμία μου να τερματιστεί η συνάντηση. Αυτοί οι κώδικες είναι ακόμη, κατά μία έννοια, ενδεικτικοί· χρησιμοποιούνται όμως για να μεταφέρουν πληροφορίες για τη σχέση μάλλον παρά για τον ομιλητή.

Αυτές οι δύο λειτουργίες των παραστατικών κωδικών μπορούν επίσης να επιτελεστούν και από τους αναπαραστατικούς, στο βαθμό που οι παραστατικοί κώδικες ενυπάρχουν στα αναπαραστατικά μηνύματα. Ένα γραπτό κείμενο μπορεί π.χ. να έχει «τόνο φωνής», μια φωτογραφία να μεταδίδει θλίψη ή χαρά. Οι κοινωνικοί ψυχολόγοι ωστόσο αναγνωρίζουν και μια τρίτη λειτουργία των κωδικών, η οποία μπορεί να επιτελεστεί μόνο από τους αναπαραστατικούς. Πρόκειται για τη γνωστική ή ιδεατική λειτουργία, δηλαδή τη λειτουργία μεταβίβασης πληροφοριών ή ιδεών για απόντα πράγματα, μέσω μηνύματος ή κειμένων ανεξάρτητων από τον επικοινωνό και την κατάσταση. Η γλώσσα των λέξεων και η φωτογραφία είναι παραδείγματα αναπαραστατικών κωδικών.

John Fiske, *Εισαγωγή στην επικοινωνία*, εκδ. Επικοινωνία και Κουλτούρα, Αθήνα 1992

Το παραπάνω κείμενο αποτελεί πραγματεία, καθώς εντοπίζουμε σ' αυτό τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Επιστημονική πραγμάτευση του θέματος της επικοινωνίας, *συστηματική διερεύνησή του* (Οι λειτουργίες τους είναι δύο: Η πρώτη είναι.. Η δεύτερη...).
- Χρήση της *επίκλησης στη λογική*.
- *Γλώσσα λιτή, δηλωτική* – διάσπαρτοι *επιστημονικοί όροι* (εξωγλωσσική επικοινωνία, παραστατικοί κώδικες, αλληλόδραση, κωδικοποιός).
- *Ύφος σοβαρό, αντικειμενικό*.
- *Μετάβαση συγκεκριμένων γνώσεων και πληροφοριών σε ειδικό κοινό*.

β) Επικοινωνία συντελείται με πολλούς τρόπους και σε πολλά επίπεδα. Με λέξεις, με νοήματα, με εκφράσεις και με σιωπές. Επικοινωνία με την όραση, την ακοή, την όσφρηση, την αφή. Επικοινωνία με παρόντες και απόντες. Με μορφές και σύμβολα. Επικοινωνία που είναι μετάδοση πληροφοριών, μάθηση, γνώση· και επικοινωνία που είναι συναίσθημα, βίωμα, μέθεξη. Μαζική και προσωπική επικοινωνία.

Η επικοινωνία είναι κάτι τόσο απλό, βασικό και καθημερινό, που τη θεωρούμε αυτονόητη, σαν την αναπνοή. Και πάλι, σαν την αναπνοή, αισθανόμαστε την ύπαρξή της μόνο όταν κάτι δεν λειτουργεί σωστά. Και όπως δεν είναι δυνατόν να ζούμε χωρίς να αναπνέουμε, έτσι είναι αδύνατο να υπάρχουμε χωρίς να επικοινωνούμε.

Ούτε στη φαντασία μας δεν μπορούμε να απομονώσουμε τόσο τέλεια έναν άνθρωπο, που να μην επικοινωνεί καθόλου, με τίποτα. Ούτε μας είναι δυνατόν να διανοηθούμε έναν άνθρωπο που δεν έχει επικοινωνήσει ποτέ από την αρχή του.

Αυτός ο άνθρωπος δεν θα είχε καν Ταυτότητα –δεν θα είχε Εγώ– μια και δεν θα είχε συνείδηση του μη-Εγώ..

Η επικοινωνία επομένως είναι «οντολογική ανάγκη». Για να υπάρξει ο άνθρωπος σαν άνθρωπος, πρέπει να επικοινωνεί. Αυτό δεν είναι μόνο ένα ψυχρό αξίωμα, αλλά μια ζεστή ανθρώπινη πραγματικότητα. Γιατί η ουσιαστική επικοινωνία έχει πάντα μέσα της σαν αποτέλεσμα την ευτυχία. Φέρνει τον άνθρωπο στην πλήρωση. Οι μεγάλες στιγμές μας είναι στιγμές επικοινωνίας. Η Τέχνη, ο Έρωτας, η Θρησκεία, η Αγάπη, η Φιλία, ο Διάλογος είναι μορφές επικοινωνίας. οι καθαρά ανθρώπινες μορφές της.

Ν. Δήμου, *Ο δρόμος της επικοινωνίας*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1981

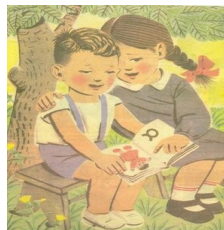
Το παραπάνω κείμενο είναι δοκίμιο, όπως αποδεικνύουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- *Εμπειρική – βιωματική προσέγγιση* του θέματος της επικοινωνίας.
- Χρήση της *επίκλησης στη λογική* αλλά και στο *συναίσθημα* (α' πληθυντικό πρόσωπο, παρομοίωση, λέξεις με συγκινησιακή φόρτιση: ζεστή ανθρώπινη πραγματικότητα, ευτυχία, πλήρωση, έρωτας, θρησκεία, Αγάπη).
- Γλώσσα *συνυποδηλωτική – ποιητική* (ασύνδετο σχήμα, ομοιότροπη διατύπωση, λέξεις συναισθηματικά φορτισμένες στην α' παράγραφο, παρομοίωση στη β' παράγραφο).
- *Ύφος προσωπικό, άμεσο, συγκινησιακό.*
- *Καλλιέργεια, τέρψη ενός ευρύτερου κοινού.*

ΔΟΚΙΜΙΟ ΚΑΙ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

Το δοκίμιο προσεγγίζει κάποτε το είδος του ημερολογίου, όταν προσλαμβάνει έναν *προσωπικό – εξομολογητικό* τόνο. Ο μεταξύ τους συσχετισμός είναι δυνατό να γίνει αντιληπτός, όταν υπάρχει γνώση των κοινών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων.

Αλλά και των λεπτών διαφορών τους. Η παρακάτω σχηματική σύγκριση βοηθά προς αυτή την κατεύθυνση.

	ΔΟΚΙΜΙΟ	ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ
Εξωτερικά χαρακτηριστικά	-	Χρονική και τοπική ένδειξη στην αρχή
Περιεχόμενο	<ul style="list-style-type: none"> • Αφόρμηση από περιστατικά της ατομικής ζωής • Παρουσίαση των συμβάντων της εσωτερικής ζωής <p>→ Εστίαση στις περιηγήσεις του πνεύματος στο χώρο των ιδεών</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Αφήγηση σημαντικών ή ασήμαντων γεγονότων της προσωπικής ζωής, ατομικών πράξεων • Παρουσίαση γενικότερων ζητημάτων της κοινωνικής ζωής που υπέπεσαν στην αντίληψη ή προσέκλυσαν την προσοχή του γράφοντα • Έκθεση στοχασμών, κρίσεων, διαλογισμών αφορμώμενων από τα παραπάνω <p>→ Εστίαση στην «πορεία ενός ανθρώπου, μιας συνείδησης, ανάμεσα στα πρόσωπα και στα πράγματα του καιρού της»</p>
Γλώσσα	Χρήση του α' ρηματικού προσώπου	
Ύφος	Προσωπικό, εξομολογητικό, ειλικρινές, αυθόρμητο, διάθεση εκμυστήρευσης	
Σκοπός	Ανακοίνωση σκέψεων – στοχασμών, πνευματική επικοινωνία με τον αναγνώστη, μέθεξή του στην ατμόσφαιρα του πνεύματος του δοκιμιογράφου, καλλιέργεια, τέρψη	Αυτοεπικοινωνία – εσωτερικός διάλογος Αυτοσυνείδηση Καταγραφή → διατήρηση γεγονότων στη μνήμη

Παραδείγματα

α) 28 Φλεβάρη 1943

Χτες βράδυ μια είδηση ακατανόητη μας ήρθε. Μια είδηση ασύλληπτη. Ο Γέρο - Παλαμάς πέθανε. Είχαμε ξεχάσει πως ήταν θνητός. Τρέξαμε αμέσως στην οδό Περιάνδρου. Εκεί βρήκαμε τον Άγγελο Σικελιανό αναστατωμένο κι αυτόν. Δεν ακούγονταν άχνα. Άφωνοι όλοι κοιτάζαμε το γεροντάκι να κοιμάται και περιμέναμε ώρες ορθοί κοντά του. Τι περιμέναμε;... Ίσως τη γνώριμη λάμψη των ματιών του κάτω από τα πυκνά χαμηλωμένα φρύδια του.. Μα τίποτα πια...

Πώς η είδηση μαθεύτηκε και βούηξε όλη η Αθήνα; Πώς το νεκροταφείο σήμερα ήταν μαύρο από τον κόσμο; Όλη η Ελλάδα ήταν εκεί. Οι Ιταλοί φρουροί είχαν μαζευτεί στις γωνιές τους και κοιτάζαν θαυμάζοντας φοβισμένοι. Το σιωπηλό αυτό πλήθος είχε ένα μεγαλείο, που έκανε τους ξένους προσεκτικούς. Μετείχε στο θάνατο. Στριμωχτήκαμε με κόπο μέσα στην εκκλησιά. Χιλιάδες είχαν μείνει απ' έξω. Ο Μακαριώτατος χοροστάτησε και αποχαιρέτησε το νεκρό. Έπειτα μια φωνή τράνταξε τη σκεπή και τα τοιχώματα, η φωνή του Σικελιανού: «Σ' αυτό το φέρετρο ακουμπά η Ελλάδα...»

«Ηχήστε σάλπιγγες...»

Ιωάννα Τσάτσου, *Φύλλα Κατοχής*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1986, σ. 78 - 79

Το παραπάνω κείμενο είναι ημερολόγιο, όπως αποδεικνύουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Ύπαρξη χρονικής ένδειξης.
- Αφήγηση ενός σημαντικού γεγονότος της πνευματικής ζωής (θάνατος του Παλαμά), που αποτελεί συγχρόνως και ατομικό βίωμα.
- Χρήση α' πληθυντικού προσώπου - προσωπικό ύφος.
- Επιθυμία φύλαξης αυτού του σημαντικού γεγονότος στην προσωπική και ίσως στη συλλογική μνήμη.

β) Αυτές τις μέρες, σε μια μουντή αίθουσα αναμονής, βρέθηκε τυχαία στα χέρια μου ένα εικονογραφημένο πλατιάς κυκλοφορίας. Σκόνταψα σε μια έγχρωμη ολοσέλιδη διαφήμισή του: παράσταινε τη δυτική πρόσοψη του Παρθενώνα. Στη δεξιά γωνία της ζωγραφιάς, παράμερα, σαν αφηρημένη ομπασία, δύο νεαροί τουρίστες ακουμπούσαν τα δυο γεμάτα ποτήρια, σ' ένα σπόνδυλο κολόνας που τους χρησίμευε για τραπεζάκι. Τούτη η ρεκλάμα διατυμπάνιζε: «Όσο περισσότερα ξέρετε για την αρχαία αρχιτεκτονική, τόσο περισσότερο σας αρέσει η ακρόπολη» («the more you know about ancient architecture the more you like the Acropolis»). Σκοπός αυτή της σκηνοθεσίας ήταν η διαφήμιση ενός αγγλοσαξονικού ποτού.

Έτσι, πολύ το φοβάμαι, η διαφήμιση που κέντρισε την προσοχή μου, πρέπει να μη σημαίνει πραγματικά τίποτε άλλο παρά κάποιας λογής δεισιδαιμονία της τεχνοκρατικής εποχής μας, που σπρώχνει τον άνθρωπο να συσσωρεύει πληροφορίες και λεπτομέρειες, λίγο - πολύ ασύνδετες, πάνω στο καθετί.

Και αναρωτιέμαι μήπως δε με συγκινούν περισσότερο οι άνθρωποι άλλων χωρών, που οι γνώσεις τους μπορεί να έφερναν σήμερα θυμηδία, αλλά που είχαν αισθήσεις πιθανότατα πιο κοντά στην ισορροπία που θα λαχταρούσα να έβλεπα κάπου - κάπου στις ψυχές των τριγυρινών μου.

Τέλος θα ήθελα να σημειώσω πως δεν πρέπει να λησμονούμε ότι μια μονομερής γνώση της αρχαίας αρχιτεκτονικής, μπορεί να μας φέρει -είδα τέτοια περίπτωση- στην ανασύσταση μιας ιδεατής, υποθετικής ίσως, αρχικής μορφής του μνημείου· σ' ένα αρχιτεκτονικό σχέδιο, μια χρωματιστή μακέτα.

Αλλά, η σημερινή αλήθεια αυτών των παλαιών επιτευγμάτων είναι άλλη· είναι ζυμωμένη με το πέρασμα του καιρού:

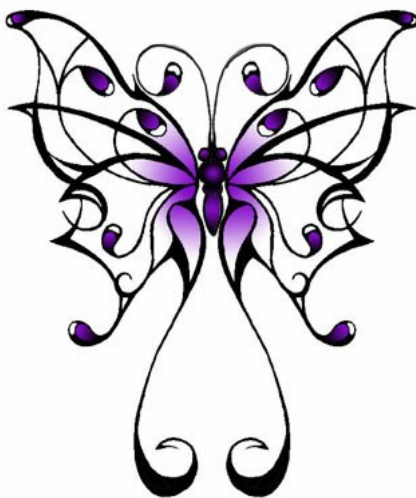
με του καιρού τ' αλλάγματα π' αναπαημό δεν έχου
μα στο καλό, κι εις το κακό περιπατούν και τρέχου.

Αυτά έφεραν στην ακατάπαυστη φθορά και, για να θυμηθώ τα πιο διαβόητα, αυτά θέλησαν να γίνει ο Παρθενώνας μπαρουταποθήκη και έστησαν στον αντικρινό λόφο τα κανόνια του Μοροζινι ή οδήγησαν την πουριτανική «φιλάνθρωπία» του Έλγκιν -όπως την ονομάζουν οι απολογητές του- να κατακρεουργήσουν τον έκθετο ναό, για να «προστατέψει» στον ίσκιο ενός ανήλιαγου μουσείου όσα σπαράγματα μπορούσε να σηκώσει...

Γ. Σεφέρης, *Δοκιμές*

Το παραπάνω κείμενο είναι δοκίμιο που βρίσκεται κοντά στο είδος του ημερολογίου, καθώς:

- Απουσιάζει απ' αυτό η χαρακτηριστική για το ημερολόγιο *χρονική ένδειξη*.
- Αφορμάται από ένα τυχαίο περιστατικό, για να *επιμείνει στην έκθεση των προσωπικών στοχασμών* του δοκιμιογράφου για τα αρχαία μνημεία.
- Χρησιμοποιεί το *α' ενικό* πρόσωπο.
- Διακρίνεται από ένα *ειλικρινές, προσωπικό, εξομολογητικό ύφος*.
- Αποσκοπεί στην *καλλιέργεια* του δέκτη, στη μύσηή του στον προβληματισμό, στη συλλογιστική του δοκιμιογράφου.

ΔΟΚΙΜΙΟ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Το δοκίμιο προσεγγίζει κάποτε και το είδος της επιστολής. Η γνώση των χαρακτηριστικών αυτού του κειμενικού είδους επιτρέπει τον εντοπισμό τους στο δοκίμιο και τη διακρίβωση της προσέγγισης των δύο ειδών.

	ΔΟΚΙΜΙΟ	ΕΠΙΣΤΟΛΗ
Εξωτερικές ενδείξεις		Χαιρετισμός - Προσφώνηση / αποφώνηση
Περιεχόμενο	Ελεύθερη περιπλάνηση μεταξύ θεμάτων που άπτονται των πνευματικών ενδιαφερόντων του δοκιμιογράφου	Ποικίλα θέματα: -γεγονότα της προσωπικής ζωής -ζητήματα σχετιζόμενα με τα ατομικά ενδιαφέροντα
Γλώσσα	<ul style="list-style-type: none"> • Πλούσια, με στοιχεία προφορικότητας • Χρήση του α' ρηματικού προσώπου 	<ul style="list-style-type: none"> • Καθημερινή, απλή • Χρήση του α' και β' ρηματικού προσώπου
Ύφος	Άμεσο, οικείο, ελεύθερο, αυθόρμητο, αβίαστο	
Σκοπός	Επικοινωνία με τον αναγνώστη: μύησή του στον προβληματισμό και τις πνευματικές αναζητήσεις του δοκιμιογράφου	Επικοινωνία με τον παραλήπτη: -ενημέρωσή του για τα γεγονότα της προσωπικής ζωής -εκμυστήρευση στοχασμών/ επιθυμιών

Παραδείγματα

α) Δεν πειράζει · μήτε τ' απαρνιέμαι αυτά τα κείμενα μήτε δοκιμάζω, στη βασική τους δομή τουλάχιστον, να τα διορθώσω. Αντιπροσωπεύουν στα μάτια μου την εποχή που, για έναν έφηβο, το γράψιμο δεν μπορούσε να 'ναι παρά μια συνειδητή, αδιάλλακτη και αδιάκοπη άσκηση ανορθοδοξίας. Και αυτό έχει σημασία. Όταν έπινα την πένα, θυμάμαι, ήθελα να αισθάνομαι πριν απ' όλα ελεύθερος. Έτσι σαν να 'βγαινα στα βουνά και να μπορούσα να τσαγκρουνίζομαι στ' αγριοκλώναρα, να ζουπάω πού και πού κανένα μοσχομπίζελο, να δρασκέλαω χαντάκια, να πίνω χούφτες το καθαρό νερό.

Ήθελα στο βάθος, να τραγουδήσω αλλιώς απ' ότι τραγουδάγανε οι άλλοι -κι ας ήταν φάλτσα. Θέλω να πω ότι το βάρος της γοητείας έπεφτε στην παράβαση · που σιγά-σιγά με τα χρόνια, είδα ότι ήταν πολύ περισσότερο μια πρόγευση της βαθύτερης αλήθειας, που κουβαλά μέσα της η νεότητα χωρίς να το γνωρίζει, παρά μια σκέτη αυθαιρεσία, ώστε να την κρίνεις με συγκατάβαση και να την προσπεράσεις. Και πως, στο κάτω-κάτω, αν με είχε οδηγήσει στ' αμαρτήματα που απαριθμήσα, έφταιγε η απειρία μου η προσωπική και όχι, καθόλου, η ίδια η αρχή, που μ' έβαζε να δυσπιστώ σε κάθε τι το παραδεγμένο και συστηματικά να το αντιστρατεύομαι.

Οδ. Ελύτης, *Ανοιχτά Χαρτιά*, 4^η έκδ., εκδ. Ίκαρος, 1996

Το παραπάνω κείμενο αποτελεί δοκίμιο που κινείται πολύ κοντά στο είδος της επιστολής, καθώς:

- Λείπουν απ' αυτό τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της επιστολής.
- Αναπτύσσει ένα θέμα προσωπικό (σχέση του δημιουργού με τα κείμενά του).
- Χρησιμοποιεί γλώσσα πλούσια, λογοτεχνική, με στοιχεία της καθημερινής ομιλίας (δεν πειράζει, να τσαγκρουνίζομαι.. να ζουπάω πού και πού..., κι ας ήτανε φάλτσα, στο κάτω-κάτω).
- Ο συγγραφέας εκφράζεται στο α' πρόσωπο.
- Το ύφος είναι άμεσο, προσωπικό, εξομολογητικό.
- Είναι εμφανής μια διάθεση επικοινωνίας - συνομιλίας γραπτής με τον αναγνώστη (φράσεις ενδεικτικές της πρόθεσης του συγγραφέα να γίνει κατανοητός: έτσι σα να 'βγαίνα → παρομοίωση, θέλω να πω → επεξήγηση).

β) 5 Δεκ. 1941, Παρασκευή

Τίμο,

Αυτά τα δύο «Α» ακούστηκαν σήμερα στο φτωχικό μου, καθώς κατά τις 1.45', γυρίζοντας από την Πρεσβεία και ανοίγοντας τη πόρτα είδαμε η Μάρω κι εγώ πάνω στο πάτωμα, όπως τα νούφαρα στο νερό, τα δυο σου γράμματα (5+6). Χάρηκα, Τίμο, πολύ για δύο πράγματα: Το πρώτο, το δευτερεύον, είναι πως δε χάθηκε το γαλλικό χειρόγραφο, όπως φοβόμουνα. Συλλογιζόμουνα, ξέρεις, πάλι ταχυδρομεία και αργοπορίες. Πράγματα που τα βαριέμαι φριχτά. Γιατί έχω ένα μεγάλο ελάττωμα, σαν συγγραφέας εννοώ. Άμα τελειώσω κάτι και το δώσω στον τυπογράφο, αδιαφορώ ολότελα; είναι σαν ενήλικο παιδί. «Ας κάνει κι αυτό το δρόμο του», λέω μοναχός μου. Το ίδιο όμως δε συμβαίνει με τα χειρόγραφα που κρατώ στο συρτάρι μου, με βασανίζουν, τα ξαναδιαβάζω, τα ξαναψαχουλεύω ατέλειωτα. Κάποτε τύπωσα μερικά πράγματα (πολύ λίγα άλλωστε) μόνο και μόνο για να τα ξεφορτωθώ. -Οπωσδήποτε το άρθρο που είδες ήταν μια πράξη φιλίας και ενός κεφισιού που μου ήρθε ένα βράδυ, όταν διάβασα στον πρόλογο της *Tempest* το ιστορικό της *Sea adventure*-. Διαφωτιστικό; πώς μπορεί κανείς και γράφει διαφωτιστικά άρθρα χωρίς βιβλία βοηθητικά και χωρίς κείμενα. Δε βαριέσαι: οι συγγραφείς που είναι τέλεια άγνωστοι στο ξένο κοινό, είναι σχεδόν όλοι οι συγγραφείς στα χρόνια που ζούμε. Σήμερα, Τίμο, είναι πολύ αν μπορέσει ο καθένας, με ένα έργο μικρό ή μεγάλο, να πει σε δυο τρεις ανθρώπους: εδώ είμαι. Τα άλλα, είναι ζήτημα αν θα τα γνωρίσει πια η γενιά μας...

Γειά σου

Γιώργος
(Γιώργος Σεφέρης)

Το παραπάνω κείμενο αποτελεί καθαρή επιστολή, όπως αποκαλύπτουν τα εξής χαρακτηριστικά:

- Ύπαρξη εξωτερικών ενδείξεων (ημερομηνία, προσφώνηση).
- Αναφορά στη διαδικασία ανταλλαγής επιστολών.
- Χρήση του α' και β' προσώπου --> άμεση, απτή πρόθεση της επικοινωνίας.
- Συνειρμική ανάπτυξη των ιδεών, ελεύθερη μετάβαση από το ένα θέμα στο άλλο.

ΔΟΚΙΜΙΟ ΚΑΙ ΑΡΘΡΟ, ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΑ

Το δοκίμιο μπορεί να συγκριθεί και με δημοσιογραφικά κείμενα όπως το άρθρο και η επιφυλλίδα. Η μεταξύ τους σύγκριση αναδεικνύει τα κοινά τους στοιχεία, που επιτρέπουν το συσχετισμός τους, αλλά και τις διαφορές τους, που καθιστούν δυνατή τη διάκρισή τους.

	ΔΟΚΙΜΙΟ	ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΑ	ΑΡΘΡΟ
Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Ο	Επιστημονικό – εγκυκλοπαιδικό θέμα με γενικότερο, μονιμότερο ενδιαφέρον Θεωρητική η προσέγγισή του	<ul style="list-style-type: none"> Αφόρμηση από γεγονός της επικαιρότητας -----> Αναγωγή σε παρατηρήσεις, σκέψεις διαχρονικού χαρακτήρα αναφορικά με θέματα επιστημονικά, εγκυκλοπαιδικά -----> 	Θέμα: γεγονός της επικαιρότητας Παρουσίασή του με: <ul style="list-style-type: none"> αντικειμενικά – πληροφοριακή στοιχεία που το γνωστοποιούν υποκειμενικά σχόλια – αξιολογήσεις που το ερμηνεύουν
Γ Λ Ω Σ Σ Α	Πλούσια, αισθητικά επεξεργασμένη, λογοτεχνική	<ul style="list-style-type: none"> Δηλωτική, αναφορική Ειδικό λεξιλόγιο -----> Λόγιες εκφράσεις Διάνθιση με λογοτεχνικές εκφράσεις, ανάλογα με το θέμα ←----- 	Δηλωτική, αναφορική με κάποια στοιχεία προφορικότητας (α' πρόσωπο, μεταφορές) για την προσέγγιση του αναγνώστη
Υ Φ Ο Σ	Προσωπικό, οικείο, λογοτεχνικό	Επίσημο, σοβαρό, αντικειμενικό ----->	Αντικειμενικό, σοβαρό
Σ Κ Ο Π Ο Σ	<ul style="list-style-type: none"> Μετάδοση γνώσεων Ανάπτυξη προβληματισμού πάνω σε θέματα διαχρονικού ενδιαφέροντος Τέρψη 	Μόρφωση, καλλιέργεια, ανάπτυξη προβληματισμού ←-----	<ul style="list-style-type: none"> Πληροφόρηση – ενημέρωση του δέκτη πάνω σε τρέχουσες εξελίξεις Καθοδήγησή του προς τη διαμόρφωση γνώμης, άποψης για την επικαιρότητα

Παρατήρηση: Γίνεται φανερό από την παραπάνω σύγκριση πως η επιφυλλίδα αποτελεί δημοσιογραφικό κείμενο που κινείται στο διάμεσο, μεταξύ δοκιμίου και άρθρου. ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της τη φέρνουν πιο κοντά στο πρώτο και άλλα πλησιέστερα προς το δεύτερο.

Παραδείγματα

α) Καλοκαίρι του 1995, πάνω στον Σκίνακα, την κορυφή του Ψηλορείτη που έχει υψόμετρο 1.760 μέτρα. Τόπος γυμνός και της πέτρας. Καθώς η Ελλάδα, η επίσημη Ελλάδα, πέρα μακριά διαπληκτίζεται περί το μηδέν και αυτοαναλώνεται, ενώ τα θαύματα δεν έρχονται και οι πυρκαγιές σιμώνουν από παντού, σε τούτη την κορυφή του Ψηλορείτη η άλλη Ελλάδα έστησε ένα δείγμα λαμπρό και δύσκολο: το αστεροσκοπείο του Σκίνακα, αποτέλεσμα της συνεργασίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, του ΙΤΕ και του Ινστιτούτου Max Planck του Μονάχου. Με την ψηφιακή του κάμερα που μπορεί να ανιχνεύει την ύπαρξη και ενός μόνο φωτονίου, απρόσιτα στην όρασή μας κομμάτια του Σύμπαντος είναι υποψήφια για ψηφιακή φωτογράφιση. Η ανάλυση και η επεξεργασία των δεδομένων θα γίνεται σε απευθείας σύνδεση με το υπολογιστικό κέντρο του Πανεπιστημίου, κοντά στην Κνωσό. Είναι το σύγχρονο μονοπάτι που συνδέει τα «θεϊκά» με τα εγκόσμια. Είναι αυτή η άλλη Ελλάδα που εκδηλώνεται ή αγωνιά, ενώ πέρα μακριά η χώρα άδει τα ίδια πάντα τραγούδια, τα χωρίς περιεχόμενο ή μέλλον.

Γ. Γραμματικάκης, *Κοσμογραφήματα*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 1996

Το παραπάνω κείμενο ανήκει στο δημοσιογραφικό είδος του άρθρου, όπως συνάγεται από τα χαρακτηριστικά του:

- Παρουσίαση *γεγονότος της επικαιρότητας* (έναρξη της λειτουργίας του αστεροσκοπείου του Σκίνακα – δυνατότητές του) με αντικειμενικές πληροφορίες (το αστεροσκοπείο.. Κνωσό).
- *Σχολιασμός* του γεγονότος (η άλλη Ελλάδα έστησε ένα δείγμα λαμπρό και δύσκολο, Είναι το σύγχρονο μονοπάτι... ή μέλλον).
- *Γλώσσα δηλωτική - ειδικό λεξιλόγιο* (ψηφιακή του κάμερα, φωτονίου, ανάλυση, επεξεργασία των δεδομένων).
- *Τριτοπρόσωπη διατύπωση* → αντικειμενικότητα (ακόμα και η κριτική που ασκείται φαίνεται βασισμένη σε πραγματικά στοιχεία, επομένως ηχεί αντικειμενική).
- *Ενημέρωση* του αναγνωστικού κοινού για μια επίκαιρη εξέλιξη (πρόταξη χρονικού στοιχείου).

β) Ελληνικό καλοκαίρι. Τώρα, καθώς ο Ιούλιος διαπερνά τις νύχτες με τη ζέστη και τους καημούς του, ένας αστερισμός διακρίνεται εύκολα στον ουρανό. Ο Αστερισμός του Σκορπιού. Τις πρώτες νυχτερινές ώρες απαντάται χαμηλά στον ορίζοντα, προς το νότο. Το σχήμα του θυμίζει πράγματι ένα σκορπιό, με την ουρά του να γυρίζει απειλητικά.

Ο αστερισμός περιλαμβάνει κοντά στις δύο εκατοντάδες αστέρια, ορατά με γυμνό μάτι, από τα οποία όμως μόνον δεκατρία έχουν λαμπρότητα μεγάλη· και είναι εκείνα που του προσδίδουν το χαρακτηριστικό σχήμα. Στην περιοχή υπάρχουν ακόμα νεφελώματα κάθε είδους, άλλα φωτεινά και άλλα αμυδρά, μεταβλητοί αστέρες και όμορφα σφαιρικά σμήνη.

Στην καρδιά του Σκορπιού βρίσκεται ο Αντάρης. Ένας τεράστιος αστέρας, κοκκινωπός στη λάμψη. Έχει τριακόσιες φορές τη διάμετρο του Ήλιου και είναι κάπου δυο χιλιάδες φορές λαμπρότερός του. Από μας απέχει στα πεντακόσια έτη φως. Το κοκκινωπό δηλαδή φως, ξεκίνησε από τον Αντάρη όταν η Βυζαντινή Αυτοκρατορία απερχόταν από το ιστορικό προσκήνιο. Κυριολεκτικά και αστρονομικά ο Αντάρης είναι ένας ερυθρός γίγαντας. Αστέρας, δηλαδή, στο τελευταίο στάδιο της εξελίξεώς του, στο τέλος μιας ζωής πολυτάραχης.

Γ. Γραμματικάκης, *Κοσμογραφήματα*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 1996

Το παραπάνω κείμενο είναι επιφυλλίδα, όπως συνάγεται από τα χαρακτηριστικά του:

- *Σύνδεση με την επικαιρότητα* μέσω της χρονικής ένδειξης που προτάσσεται.
- *Επιστημονικό θέμα* – έκθεση γνωστικού υλικού, επιστημονικών ανακαλύψεων.
- *Γλώσσα αναφορική* – ειδικό λεξιλόγιο (ορίζοντα, αστερισμός, νεφελώματα, διάμετρος). Διάνθιση με *λογοτεχνικές εκφράσεις* (με την ουρά του να γυρίζει απειλητικά, όμορφα, σφαιρικά σμήνη, κοκκινωπός στη λάμψη, στο τέλος μιας πολυτάραχης ζωής).
- *Μόρφωση* του αναγνώστη.

γ) Σιγά σιγά μες στο κατακαλόκαιρο, το φως αφανίζει την Ελλάδα. Χωνεύει τα νησιά, εξουδετερώνει τις θάλασσες, αχρηστεύει τους ουρανούς. Μήτε που βλέπεις πια βουνά, μήτε δέντρα, μήτε πολιτείες, μήτε χώμα και νερό. Άφαντα όλα.

Πιωμένο φως –μονάχα μια σκιά μαύρη- ο άνθρωπος. Μια σκιά που μεγαλώνει, δυσανάλογα προστατευμένη από την ίδια του τη θυσία.

Η αντίσταση σ' ένα τέτοιο φως: να ποιο είναι το βαθύτερο νόημα της ελληνικής αρχιτεκτονικής.

Μέσα στη διαφάνεια, πιο διάφανος ακόμη, πιο λευκός, ο Παρθενώνας δικαιώνει μυστηριακά την ύπαρξή του την ώρα που το μεσημέρι το αττικό φτάνει στη μεγαλύτερή του ένταση κι όπου μονάχα νεράιδες τριγυρνάν μες στο θαμπωτικό διάστημα.

Οδ. Ελύτης, "Το ελληνικό καλοκαίρι κατά τον Teriade",
Εν λευκώ, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1993

Το παραπάνω κείμενο είναι ένα λογοτεχνικό δοκίμιο, όπως φανερώνουν τα χαρακτηριστικά του:

- Αισθητικό θέμα
- Υποκειμενική προσέγγισή του
- Λογοτεχνική γλώσσα
- Προσωπικό ύφος
- Καλλιέργεια, τέρψη του αναγνώστη

ΔΙΚΑΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΑΔΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ο άδικος λόγος της εξουσίας και ο δίκαιος λόγος της παιδείας

Γλώσσα της εξουσίας

Ως *γλώσσα της εξουσίας* μπορεί να χαρακτηριστεί η γλώσσα που χρησιμοποιούν οι πολιτικοί αλλά και η διοίκηση, η νομοθεσία, τα ΜΜΕ, η διαφήμιση κ.λπ. Βασικό γνώρισμα που τη διακρίνει σε όλες αυτές τις επιμέρους χρήσεις της και μας επιτρέπει να της προσδώσουμε αυτό το χαρακτηρισμό είναι η εξουσιαστική πρόθεση, δηλαδή η επιδίωξη του πομπού να επιβάλλει τη βούληση και την ιδεολογία του στο δέκτη, να τον επηρεάσει συναισθηματικά και να τον χειραγωγήσει πνευματικά.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα

Για το σκοπό αυτό η γλώσσα παραμορφώνεται, προσαρμόζεται στα μέτρα του χρήστη και αποκτά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα οποία καταγράφονται στον πίνακα που ακολουθεί.

ΕΞΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ - ΣΤΟΧΟΣ
<p><i>Ελλειπτικές δομές/ονοματικές φράσεις:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -Κυρίαρχη παρουσία των ουσιαστικών και των προσδιορισμών τους -Περιορισμός του ρηματικού και άρα παραστατικού/δραστικού λόγου που κινητοποιεί τη σκέψη --> Συναισθηματολογικός χαρακτήρας της γλώσσας 	<ul style="list-style-type: none"> • Υποβολή της αξίας των εννοιών που σημαίνονται • Παρουσίαση της σημασίας/ ορθότητας των εκπεμπόμενων μηνυμάτων ως αυτονόητης και αυταπόδεικτης
<p><i>Λέξεις-αξίες:</i> λέξεις με ηθική και συναισθηματική αξία, με πολύ μεγάλο αξιολογικό βάρος</p>	<ul style="list-style-type: none"> • «Στέγαση» των υπόλοιπων νοημάτων, τα οποία αντλούν κάτι από το μεγαλείο των λέξεων-αξιών • Δογματικότητα, μεγαληγορία
<p><i>Δεοντολογική διατύπωση:</i> προβολή των εννοιών του χρέους, της ευθύνης, του καθήκοντος</p>	<p>Ηθική δέσμευση του δέκτη</p>
<p><i>Βεβαιωτική διατύπωση:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -Οριστική έγκλιση στα ρήματα -Εξακολουθητικοί χρόνοι 	<ul style="list-style-type: none"> -Προβολή των μηνυμάτων ως οριστικών, βέβαιων και αδιαμφισβήτητων → Μηδενισμός της σκέψης και της κριτικής του δέκτη -Υποβολή της ιδέας της διάρκειας, της αιωνιότητας, των αληθειών που πρεσβεύει ο πομπός → Καθήλωση του δέκτη
<p><i>α' και β' ρηματικό πρόσωπο</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Φιλικότητα, οικειότητα του λόγου • Επικάλυψη του μονοσήμαντου, κατευθυνόμενου χαρακτήρα του λόγου του

<p><i>Λεκτικός συμβολισμός:</i> Αυθαίρετη διασάλευση του συσχετισμού μεταξύ συμβόλων και συμβολιζόμενων → Χρήση λέξεων με θετική σημασιολογική φόρτιση για τη σήμανση, το χαρακτηρισμό αντικειμένων/ καταστάσεων με ακριβώς αντίθετο σημασιολογικό φορτίο και αντίστροφα: λ.χ. Αυτοανακήρυξη των κάθε είδους ολοκληρωτικών καθεστώτων σε δημοκρατικά. Αποκήρυξη κοινωνικών κινημάτων και απελευθερωτικών αγώνων ως επικίνδυνων και αντιδημοκρατικών.</p>	<p>πομπού → Εξαπάτηση του δέκτη</p> <ul style="list-style-type: none"> • Διαστρέβλωση εννοιών • Παραποίηση, αλλοίωση αξιών • Αποπροσανατολισμός - εξαπάτηση του δέκτη
<p><i>Αοριστολογική - γενικόλογη διατύπωση:</i> Προτίμηση των αφηρημένων εννοιών αντί των συγκεκριμένων στοιχείων, των ασαφών έναντι των ρητών στοιχείων, των ταυτολογιών και των γενικοτήτων έναντι των ποικίλων, διαφοροποιημένων νοημάτων που απεικονίζουν με ευκρίνεια τις ποικίλες διαστάσεις της πραγματικότητας</p>	<p>Σύγχυση του δέκτη, ο οποίος υποκλίνεται μπροστά στη μεγαληγορία του πομπού, στον υπερβατικό του λόγο</p>

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Α. ΜΟΡΦΟΣΥΝΤΑΚΤΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ

1. Ενεργητική διάθεση - Παθητική διάθεση

Ενεργητική σύνταξη	Παθητική σύνταξη
Τονίζεται το υποκείμενο του μεταβατικού ρήματος, με άλλα λόγια το πρόσωπο ή το πράγμα που δρα.	Τονίζεται η δράση που προέρχεται από το ποιητικό αίτιο, το οποίο είτε διατηρείται είτε παραλείπεται.

Είναι δυνατή η μετατροπή της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική ή το αντίστροφο.

- Η θεοποίηση του χρήματος παραλύει τις ηθικές αντιστάσεις και πυροδοτεί την κοινωνική παθογένεια.
- Οι ηθικές αντιστάσεις παραλύονται από τη θεοποίηση του χρήματος και πυροδοτείται η κοινωνική παθογένεια.

2. Επιλογή ρηματικών προσώπων

Η επιλογή του ρηματικού προσώπου είναι καθοριστική και συνδέεται άρρηκτα με το σκοπό της σύνταξης και το είδος του κειμένου που διαβάζουμε. αναλυτικότερα:

- **α' ενικό:** προσδίδει στο κείμενο προσωπικό, εξομολογητικό τόνο / εκφράζει προσωπικές εκτιμήσεις / με τη χρήση του το ύφος του κειμένου αποκτά αμεσότητα, εκφράζεται οικειότητα / οι σκέψεις προβάλλονται εντονότερα και εναργέστερα στον αναγνώστη.
- **β' ενικό:** προσδίδει αμεσότητα και οικειότητα στο λόγο / χρησιμεύει για να γίνει ο λόγος πιο πειστικός.
- **γ' ενικό:** καθιστά το μήνυμα γενικόλογο / προσδίδει καθολικό κύρος / αποφεύγει την άμεση αναφορά, καθιστώντας το μήνυμα υπαινικτικό / αποστασιοποιεί το συγγραφέα από τη συμμετοχή και τον καθιστά αντικειμενικό παρατηρητή / οι επισημάνσεις του φαίνονται αναμφοισβήτητες, γενικώς αποδεκτές.
- **α' πληθυντικό:** η χρήση του αποπνέει συλλογικότητα, ενώ ο λόγος αποκτά αμεσότητα / ο συγγραφέας μετέχει / συγγραφέας και αναγνώστης έχουν κοινή οπτική γωνία - δημιουργείται μια αίσθηση οικειότητας (αμεσότητα) ανάμεσα στον πομπό και στο δέκτη / απόδοση συλλογικής ευθύνης / τονίζεται η ανάγκη για δραστηριοποίηση των αρμόδιων φορέων.
- **β' πληθυντικό:** προσδίδει ζωντάνια στο λόγο / συναισθηματική προσέγγιση.
- **γ' πληθυντικό:** αντικειμενικότητα.

3. Επιλογή ρηματικών χρόνων

Οι ρηματικοί χρόνοι φανερώνουν τη **χρονική βαθμίδα** (παρελθόν, παρόν, μέλλον) καθώς και τον **τρόπο ενέργειας** (εξακολουθητικά, συνοπτικά, συντελεσμένα). Συγκεκριμένα:

- ◆ Ο **ενεστώτας** χρησιμοποιείται για να δηλώσει:
  - κάτι που γίνεται στο παρόν και βρίσκεται σε εξέλιξη,
  - κάτι που συμβαίνει διαχρονικά (γνωμικός ενεστώτας),
  - κάτι που αναμφισβήτητα θα συμβεί (τίθεται αντί του μέλλοντα),
  - ζωντάνια στην αφήγηση (ιστορικός ενεστώτας αντί αορίστου),
  - παραστατικότητα (αντί παρατατικού).
- ◆ Ο **παρατατικός** φανερώνει ότι κάτι γινόταν στο παρελθόν εξακολουθητικά, με διακοπή ή χωρίς.
- ◆ Ο **στιγμιαίος μέλλοντας** δηλώνει ότι κάτι θα γίνει στο μέλλον και παρουσιάζεται συνοπτικά
- ◆ Ο **εξακολουθητικός μέλλοντας** γνωστοποιεί ότι κάτι θα γίνεται στο μέλλον με διακοπή ή χωρίς.
- ◆ Ο **συντελεσμένος μέλλοντας** διευκρινίζει ότι κάτι θα γίνει πριν από μια χρονική στιγμή του μέλλοντος.
- ◆ Ο **αόριστος** χρησιμοποιείται για να δηλώσει:
  - κάτι που έγινε στο παρελθόν και παρουσιάζεται συνοπτικά, ανεξάρτητα με το αν κράτησε πολύ ή λίγο,
  - κάτι που συμβαίνει συνήθως (γνωμικός αόριστος),
  - κάτι τόσο βέβαιο, ώστε ο πομπός θεωρεί ότι έχει ήδη συμβεί (αντί για μέλλοντα).
- ◆ Ο **παρακείμενος** δηλώνει ότι κάτι έχει γίνει στο παρελθόν, εξακολουθεί όμως να υπάρχει συντελεσμένο και στο παρόν.
- ◆ Ο **υπερσυντέλικος** καταδεικνύει ότι κάτι ήταν συντελεσμένο πριν από μια χρονική στιγμή του παρελθόντος.

4. Επιλογή ρηματικών εγκλίσεων

Οριστική	Υποτακτική	Προστακτική
Φανερώνει το πραγματικό , το βέβαιο καθώς και το δυνατό, το πιθανό, ευχή, παράκληση.	Συνοδεύεται από τα μόρια να, ας και τους συνδέσμους αν, όταν, πριν, μόλις, να μη, μήπως και φανερώνει κάτι ενδεχόμενο ή επιθυμητό καθώς και προτροπή, παραχώρηση, ευχή, το δυνατό, το πιθανό, απορία, προσταγή ή απαγόρευση.	Φανερώνει την επιθυμία ως προσταγή , αλλά μπορεί να διατυπωθεί και ως προτροπή, απαγόρευση, παράκληση, ευχή.

5. Η σύνδεση των προτάσεων

Διερεύνηση και αιτιολόγηση παρατακτικής και υποτακτικής σύνδεσης (απλή υπόταξη – διαδοχική υπόταξη):

Παρατακτική σύνδεση	Υποτακτική σύνδεση
<ul style="list-style-type: none"> Συνδέονται ισοδύναμες προτάσεις (Κ+Κ, Δ+Δ όμοιες) με τη χρήση παρατακτικών συνδέσμων: συμπλεκτικών (και, ούτε, μήτε..), αντιθετικών (αλλά, όμως, παρ'..), διαζευκτικών (ή, είτε – είτε), συμπερασματικών (λοιπόν, επομένως...). 	<ul style="list-style-type: none"> Συνδέονται ανόμοιες προτάσεις (Κ+Δ, Δ+Δ ανόμοιες) με υποτακτικούς συνδέσμους, αντωνυμίες ή επιρρήματα (ότι, μήπως, ποιος, πότε, επειδή, για να, ώστε, όταν, αν, εάν, και, όπως...).
<p>Ο παρατακτικός λόγος καταρχήν είναι λιτός, απλός, γοργός και κοφτός, ωστόσο, συχνά, δυσχεραίνει το δέκτη να συλλάβει σε βάθος ένα μήνυμα.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Η υπόταξη είναι πυκνός λόγος, καθιστά το ύφος σύνθετο και αποτελεί δείγμα υψηλού πνευματικού επιπέδου.
<p>π.χ. <i>Ο συγγραφέας υπαινίσσεται την πολιτεία. Η πολιτεία είναι η οριστικά χαμένη, εδώ και σαράντα χρόνια, για τον ελληνισμό πρωτεύουσα της Ιωνίας. Μια από τις λαϊκές συνοικίες της ονοματίζει και ο τίτλος του μυθιστορήματος.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> Ωστόσο, μερικές φορές το ύφος του κειμένου γίνεται δυσνόητο ενώ ενδέχεται να μαρτυρεί και μια τάση επιδειξιομανίας εκ μέρους του πομπού. <p>π.χ. <i>Όσοι πάλι πιστεύουν πως ελευθερία χωρίς νόμο δεν είναι ελευθερία, πιθανώς νομίζουν ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να συγκρατήσει τον εαυτό του και να επιβληθεί στα πάθη του, με αποτέλεσμα να κάνει κακό στους άλλους και στον εαυτό του.</i></p>

Είναι δυνατή η μετατροπή της παρατακτικής σύνδεσης σε υποτακτική και το αντίστροφο. Επί παραδείγματι:

- *Η αδικπραγία οφείλεται στη θεοποίηση του χρήματος.*
- *Επειδή θεοποιείται το χρήμα, η αδικπραγία ενισχύεται.*
- *Μιλά τόσο σιγά, ώστε δεν ακούγεται καθόλου.*
- *Μιλά τόσο σιγά · δεν ακούγεται καθόλου.*

6. Μακροπερίοδος ή μικροπερίοδος λόγος και ασύνδετο σχήμα

Στην επιλογή λόγου μακροπεριόδου ή όχι από τον πομπό ισχύει αντίστοιχη αιτιολόγηση με την παρατακτική – υποτακτική σύνδεση. Ειδικότερα, ο **μακροπερίοδος** λόγος:

- όταν **οργανώνεται κατάλληλα**, αποτελεί **δείγμα υψηλού επιπέδου** του πομπού, ενώ ταυτόχρονα βοηθά το δέκτη να αντιληφθεί τις **διαπλοκές** των εννοιών (σύνθετο ύφος),
- προσδίδει **έμφαση**, ένταση στο λόγο, με αποτέλεσμα το κείμενο να αποκτά **δυναμικό και γοργό ρυθμό**,
- ενδέχεται να λειτουργεί παραπειστικά, όταν υπάρχει χαλάρωση από πλευράς λογικών σχέσεων, καθιστώντας **ασαφή** τα **νοήματα**.

Ο **μικροπερίοδος** λόγος είναι **απλός** και **πυκνός**, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να είναι **ασθματικός**, **αγχώδης** και να επιδιώκει τη μετάδοση αντίστοιχων συναισθημάτων που βιώνει ο πομπός προς το δέκτη.

Αναφορικά με τη χρήση του **ασύνδετου σχήματος**, ο συγγραφέας αποσκοπεί στο να δώσει ένταση, έμφαση στο λόγο και ίσως να χρωματίσει **συναισθηματικά** το κείμενό του. παράλληλα, διαπιστώνουμε ότι το ασύνδετο σχήμα συμβάλλει στη **ζωντάνια** και την **παραστατικότητα** ενός κειμένου, ενώ συνάμα **πυκνώνει** το λόγο.

Γενικότερα, ο μικροπερίοδος λόγος και το ασύνδετο σχήμα προσδίδουν στο ύφος και τον τόνο χαρακτήρα λιτό, γοργό, κοφτό (ελλειπτικός λόγος).

Παράδειγμα μακροπεριόδου λόγου – ασύνδετου σχήματος:

Όταν τα έμβρυα από τις εκτρώσεις χρησιμοποιούνται για την παρασκευή καλλυντικών, όταν παιδιά του Τρίτου Κόσμου πουλιούνται και θυσιάζονται, για να χρησιμοποιηθούν τα όργανά τους για μεταμοσχεύσεις στα μεγάλα ιατρικά κέντρα, όταν οι επιστήμονες δέχονται να παρασκευάσουν δηλητηριώδεις ουσίες που προβάλλονται σαν φαρμακευτικές, τότε μπορούμε να νιώσουμε πόσο δίκιο είχε ο Αϊνστάιν, όταν μετά τη Χιροσίμα δήλωσε: "Αν ξαναγεννιόμουν, θα γινόμουν ξυλουργός".

7. Επιλογή ρηματικών ή ονοματικών συνόλων

Με τη χρήση **ονοματικών συνόλων** διατυπώνεται με **συντομία** και **πυκνότητα** ένα μήνυμα.

Η **ρηματική** διατύπωση αναφέρεται σε **συγκεκριμένο** γεγονός, ενώ η **ονοματική** διατύπωση στο **γενικό**, το αφηρημένο και το διαχρονικό.

Εντοπισμός και **σχηματισμός** ονοματικών και ρηματικών συνόλων: π.χ. *επίρριψη ευθύνης*: ονοματικό σύνολο / *επιρρίπτω ευθύνες*: ρηματικό σύνολο.

8. Μετατροπή ευθύ λόγου σε πλάγιο (ή το αντίστροφο)

Πλάγιο λόγο έχουμε όταν τα λόγια ή οι σκέψεις κάποιου αποδίδονται εξαρτημένα από ένα λεκτικό, αισθητικό, γνωστικό, δοξαστικό, κελευστικό, προτρεπτικό ή ερωτηματικό ρήμα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να παρατηρούνται αλλαγές στο χρόνο, στην έγκλιση, στις αντωνυμίες καθώς και στα τοπικά ή χρονικά επιρρήματα.

Ειδικότερα μεταβάλλονται: οι κύριες προτάσεις **κρίσεως** σε **ειδικές** προτάσεις, οι κύριες προτάσεις **επιθυμίας** σε **βουλητικές** προτάσεις, οι **ευθείες** ερωτήσεις σε **πλάγιες** ερωτήσεις, οι δευτερεύουσες προτάσεις παραμένουν δευτερεύουσες προτάσεις. Π.χ.:

Ευθύς: «Τις μέρες του Πάσχα ξαναγυρίζω πάντοτε στα παιδικά μου χρόνια και θυμούμαι τις θαυμάσιες εκείνες ημέρες που περνούσα στην πατρίδα μου».

Πλάγιος: Μας έλεγε ότι τις μέρες του Πάσχα ξαναγυρίζει πάντοτε στα παιδικά του χρόνια και θυμάται τις θαυμάσιες εκείνες μέρες που περνούσε στην πατρίδα του.

Ευθύς: «Γιατί δεν ήρθες; - Είχα κάποια δουλειά».

Πλάγιος: Τον ρώτησε γιατί δεν ήρθε. Εκείνος απάντησε ότι είχε κάποια δουλειά.

9. Αναφορικές προτάσεις

Αναφορικές λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις οι οποίες αναφέρονται σε έναν κύριο ή δευτερεύοντα όρο άλλης πρότασης, για τον οποίο γίνεται λόγος.

Διακρίνονται σε:

Ονοματικές αναφορικές	Επιρρηματικές αναφορικές
<ul style="list-style-type: none"> • Εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες (<i>που, όποιος, ο οποίος, όσος, ό,τι</i>). • Χρησιμοποιούνται συνήθως ως ονόματα, δηλαδή ως υποκείμενα, αντικείμενα, ονοματικοί προσδιορισμοί (επεξήγηση, παράθεση κτλ.). 	<ul style="list-style-type: none"> • Εισάγονται με αναφορικά επιρρήματα (<i>όπου, που, όπως, πως, όσο, καθώς, σαν</i>) ή με άλλους αναφορικούς επιρρηματικούς προσδιορισμούς. • Προσδιορίζουν ένα επιρρημα ή άλλο επιρρηματικό προσδιορισμό μιας πρότασης.

Επιπλέον διακρίνονται σε:

Αναφορικές προσδιοριστικές	Αναφορικές παραθετικές / προσθετικές
<ul style="list-style-type: none"> • Αποτελούν αναγκαίο συμπλήρωμα της προηγούμενης πρότασης, καθώς παρέχουν σημαντικές πληροφορίες. • Ακολουθούν χωρίς κόμμα τον ονοματικό όρο που προσδιορίζουν. • Κριτήριο επιτονισμού: • Οι προσδιοριστικές προτάσεις διαβάζονται μαζί με τον όρο στον οποίο αναφέρονται. 	<ul style="list-style-type: none"> • Δεν είναι απαραίτητο συμπλήρωμα της προηγούμενης πρότασης, καθώς παρέχουν δευτερεύουσες πληροφορίες. • Χρίζονται από τον ονοματικό όρο στον οποίο αναφέρονται με κόμμα ή και με πιο έντονα σημάδια στίξης, όπως παύλες, παρενθέσεις κ.ά. <p>Κριτήριο επιτονισμού: οι παραθετικές προτάσεις διαβάζονται χωριστά, με διαφορετικό τόνο φωνής.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Σημσιολογικό κριτήριο: η προσδιοριστική πρόταση αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα του όρου που προσδιορίζει, καθώς αποτελούν μαζί ένα νόημα αδιαίρετο. 	<ul style="list-style-type: none"> • Σημσιολογικό κριτήριο: • Οι πληροφορίες που περιέχει η παραθετική πρόταση παρουσιάζονται ως ξεχωριστές και δευτερεύουσες ως προς το περιεχόμενο του προσδιοριζόμενου όρου.

10. Ο ρόλος της αντίθεσης

Αντιθετικοί σύνδεσμοι

- Συνδέον υποτακτικά οι: *αν και, ενώ, μολονότι, μόλο που, παρόλο που, και που, που, και ας, ας*.
- Συνδέουν περιόδους ή ημιπεριόδους οι: *ωστόσο, έπειτα, μολαταύτα, όμως, εντούτοις, εξάλλου, αντίθετα, απεναντίας*.

Είδη αντιθετικής σύνδεσης:

α. Η **απλή** με τους συνδέσμους: *αλλά, μα και, κι όμως, παρά, μόνο*.

Π.χ. Κάνει το σοφό, αλλά δεν ξέρει τα πιο απλά πράγματα.

Δε θα κάνουμε συζήτηση, μόνο θα σου πω δυο λόγια.

β. Η **επιδοτική** με τους συνδέσμους: *όχι μόνο.. αλλά και, όχι μόνο.. δε(ν).. μα ούτε, όχι μόνο.. αλλά και δεν, όχι μόνο δε(ν) ..αλλά και, όχι μόνο να.. αλλά και να, όχι μόνο να μη(ν)... αλλά ούτε και να, όχι μόνο να.. αλλά και να μη(ν), όχι μόνο να μη(ν).. αλλά να κτλ.*

Π.χ. *Όχι μόνο πήγε, αλλά και έμεινε όλο το καλοκαίρι.*

Όχι μόνο να μη διαμαρτύρεσαι, αλλά να λες κι ευχαριστώ.

Επιπλέον, η αντίθεση δηλώνεται μέσω των **εναντιωματικών προτάσεων**:

- Εναντίωση προς κάτι το **πραγματικό** με τους συνδέσμους: *ενώ, αν και, μολονότι, μόλο που, και που, και ας, ας, παρ' όλο που.*

Π.χ. *Αν και είχε παιδιά, έμεινε στο τέλος μόνος.*

- Εναντίωση προς κάτι το **μη πραγματικό** με τους συνδέσμους: *και αν, και να, που να, και ας.*

Π.χ. *Ακόμη και αν δεν παρευρεθούν όλοι οι φοιτητές, το μάθημα θα διεξαχθεί κανονικά.*

Παρατηρήσεις

- Είναι δυνατή η **νοηματική αντίθεση**: χωρίς συνδέσμους / διαρθρωτικές λέξεις.
- Η επιδοτική σύνδεση είναι κατάλληλη και για **κλιμάκωση**: προσδίδει έμφαση, ένταση, ζωντάνια στο λόγο.
- Ο αντιθετικός σύνδεσμος μπορεί να παραλείπεται, όταν χρησιμοποιούμε άνω τελεία: Π.χ. *Αυτός δεν ήταν άνθρωπος · ήταν θεριό.*

Β. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Αιτιολόγηση αναφορικής ή ποιητικής λειτουργίας της γλώσσας

Αναφορική γλώσσα	Ποιητική γλώσσα
<p>Στην αναφορική ή κυριολεκτική, δηλωτική, λογική, πληροφοριακή χρήση της γλώσσας:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Η γλώσσα λειτουργεί με λογικό τρόπο και το μήνυμα σχετίζεται με την κοινή αντίληψη που έχουμε για τον κόσμο. • Σκοπός του πομπού είναι η πληροφόρηση. 	<p>Στην ποιητική ή μεταφορική, συνοποδηλωτική, συγκινησιακή χρήση της γλώσσας:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Το μήνυμα έχει συνειρμική σημασία και συναισθηματικές αποχρώσεις (έκφραση συναισθημάτων). <p>Σκοπός του πομπού είναι να προσελκύσει το δέκτη · ενδιαφέρει κυρίως η μορφή του μηνύματος και λιγότερο η πληροφορία που φέρει το μήνυμα.</p> <p>Δίνει ζωντάνια, παραστατικότητα.</p>

- Π.χ. *Σκληρή πέτρα (κυριολεκτική απόδοση) / σκληρή καρδιά (μεταφορική).*
- *Ήταν ένας χαρούμενος άνθρωπος · όλο γελούσε (κυριολεκτική λειτουργία).*
- *Τα λόγια του ήταν πικρά και μας φαρμάκωσαν (μεταφορική λειτουργία).*

Γ. ΥΦΟΣ

Στο **χαρακτηρισμό** του ύφους / τόνου ενός κειμένου πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα εξής: το **κειμενικό είδος**, η **πρόθεση** του **συντάκτη**, ο **δέκτης**, το **κοινό**.

Το ύφος ενός κειμένου μπορεί να αξιολογηθεί ως: **πυκνό, μεστό, σύνθετο, στομφώδες, εξεζητημένο, επιστημονικό, τυπικό, επίσημο, υψηλό, γλαφυρό, λυρικό, διδακτικό, προτρεπτικό, απλό, φυσικό, λιτό, χαλαρό, οικείο, παραστατικό, σαρκαστικό, καυστικό, ειρωνικό, σκωπτικό, δηκτικό, χιουμοριστικό, περιπαικτικό, εμφαντικό, εξομολογητικό, ακαλαισθητό, ανεπιτήδευτο, αλληγορικό, στοχαστικό** με βάση τα εξής κριτήρια / χαρακτηριστικά: σύνταξη, λεξιλόγιο, σχήματα λόγου, σημεία στίξης, ρηματικά πρόσωπα, μακροπερίοδος / μικροπερίοδος λόγος κ.ά.

Π.χ. «Πλούτος και δύναμη από το ένα μέρος, από το άλλο πενία και έλλειψη προστασίας διανοητικής και ηθικής απέναντι στις καταχθόνιες μηχανές της μαζικής υποβολής. Τι περιμένει τον άνθρωπο κάτω απ' αυτόν το φοβερό τροχό της μοίρας που έρχεται να τον συνθλίψει –δε χρειάζεται πολλή σοφία να το μαντέψει κανείς. Ο εξανδραποδισμός.. Αυτό θα είναι άραγε το τίμημα της προόδου; Και το αξίζει; Ιδού η απορία».

Το ύφος του κειμένου χαρακτηρίζεται μεστό, πυκνό, σύνθετο (πυκνογραμμένο, βρίθει ουσιωδών νοημάτων, υποταγμένος λόγος) και συνάμα μεταφορικό, αλληγορικό (έντονη χρήση επιθέτων: «καταχθόνιες», «φοβερό», σχήματα λόγου), διδακτικό, στοχαστικό, προτρεπτικό (απορηματικός – ερωτηματικός τόνος – σχήματα λόγου / προκαλεί προβληματισμό, παρακινεί σε στοχασμό τον αναγνώστη).

Δ. ΣΗΜΕΙΑ ΣΤΙΞΗΣ

1. Άνω τελεία (·)

Η άνω τελεία χρησιμοποιείται, για να σημειώνουμε μικρότερη διακοπή από την τελεία και μεγαλύτερη από το κόμμα. Ειδικότερα, η άνω τελεία χρησιμοποιείται στο εσωτερικό μιας περιόδου στις εξής περιπτώσεις:

- Για να διακρίνει στο εσωτερικό της περιόδου μία πρόταση, η οποία αποτελεί **επεξήγηση – συμπλήρωση** των προηγούμενων ή **αντίθεση** προς τα προηγούμενα (στις περιπτώσεις αυτές συνήθως λείπει ο επεξηγηματικός ή αντιθετικός σύνδεσμος).
- Μετά από δύο τελείες, για να χωρίσει μεταξύ τους ημιπερίοδους, οι οποίες αποτελούν **επιμερισμένες επεξηγήσεις** των προηγούμενων. Γράφουμε: *Αυτός δεν ήταν άνθρωπος · ήταν θεριό.*
- Τέλος, καθιστά το ύφος κοφτό, προσωπικό κι δίνει έμφαση στο λόγο.

2. Κόμμα (,)

Το κόμμα τίθεται:

- μεταξύ **ασύνδετων λέξεων** και **προτάσεων**,
- πριν και μετά την **κλητική προσφώνηση**,
- πριν και μετά τις **δευτερεύουσες προτάσεις**, εκτός από τις: ειδικές (ότι, πως), ενδοιαστικές (μήπως, μη, να μη), πλάγιες ερωτηματικές (τι, πώς, πού, πότε, πόσο κ.ά), βουλητικές (να). Όταν όμως οι παραπάνω προτάσεις είναι επεξηγήσεις, τότε σημειώνεται κόμμα, π.χ. *Φοβήθηκε κι αυτό, μήπως αγνοήσουν τις προσπάθειές του.*

3. Διπλή τελεία(:)

Η διπλή τελεία σημειώνεται:

- πριν από λεγόμενα που καταγράφονται **αυτούσια** (ενδέχεται να κλείνονται σε εισαγωγικά),
- πριν από **απαρίθμηση**,
- όταν ακολουθεί η **ερμηνεία** ή το **αποτέλεσμα** μιας ενέργειας,
- έπειτα από πρόταση που αναφέρει **γνωμικό, παροιμία**.

Σημείωση: η λέξη ύστερα από τη διπλή τελεία γράφεται με κεφαλαίο γράμμα, όταν η διπλή τελεία έχει τη θέση τελείας.

4. Η παρένθεση ή διπλή παύλα [()] (--)

Επεξηγεί ή **συμπληρώνει** όσα προηγήθηκαν. Όμως, ενώ ότι περικλείεται στην παρένθεση είναι συνήθως επιπρόσθετο, ό,τι περικλείεται σε διπλή παύλα είναι συνήθως απαραίτητη παρεμβολή στη συνέχεια του λόγου. Π.χ. *Γιατί μέσα στα αγαθά και παρόλα τα αγαθά –τα υλικά εννοώ– που έχει αποκτήσει δεν είναι εντοχής.*

5. Θαυμαστικό (!)

Σχολιαστικό σημείο στίξης (π.χ. για να δηλώσει συναισθημα):

- μετά από **επιφωνήματα**,
- μετά από φράση που εκφράζει **θαυμασμό, έκπληξη** ή **έντονο συναισθημα** (χαρά, φόβο, πόνο κ.ά.),
- για να δηλωθεί η **υπερβολή** σε ενέργεια,
- για να υποδηλωθεί η **ανησυχία** του συντάκτη σχετικά με όσα διαπιστώνει,
- για να εκφραστεί έμμεσα ο **σαρκασμός** του πομπού (ειδικά μέσα σε παρένθεση).

6. Αποσιωπητικά (σχολιαστικό) (...)

Τα αποσιωπητικά τίθενται:

- για να εκφραστεί ο **προβληματισμός**,
- για να δηλωθεί **ειρωνεία** ή **αμφισβήτηση (ελλειπτικότητα)**,
- όταν ο πομπός δεν επιθυμεί να ολοκληρώσει τη φράση του ή επειδή διακόπηκε ή επειδή, λόγω συγκίνησης, **δεν μπορεί να συνεχίσει** (παράλειψη),
- για να εκφραστεί **υπαινιγμός** για όσα μέχρι εκείνη τη στιγμή διατυπώθηκαν,
- και παραπέμπουν σε **ελλειπτικότητα** ή φανερώνουν παράλειψη.

7. Ερωτηματικό (σχολιαστικό) (;)

Το ερωτηματικό σημειώνεται:

- για να εκφραστεί ο **προβληματισμός** για το τι πρέπει να γίνει,
- για να εκφράσει ο πομπός την **επιθυμία να πληροφορηθεί** κάτι που δεν γνωρίζει (εδώ δε λειτουργεί σχολιαστικά),
- για να εκφράσει εντονότερα μια **προτροπή** ή μια **παράκληση**, με αποτέλεσμα να γίνεται το **ύφος πιο ζωνρό** ή να διατυπώνεται **πιο ευγενικά**,
- για **έμφαση** στις **ρητορικές ερωτήσεις**,
- για **πρόκληση συναισθημάτων** (λ.χ. αφύπνιση),

- για να προκαλέσει το **ενδιαφέρον**,
- για **παραστατικότητα**.

8. Εισαγωγικά («»)

Τα εισαγωγικά δηλώνουν:

- **επανάληψη εκφράσεων** που διατυπώθηκαν,
- **ειρωνεία** του πομπού (σχολιαστικό),
- **απαξίωση** μιας έννοιας,
- **μεταφορική** χρήση μιας έννοιας,
- **ειδική ορολογία**.

9. Ειδική γραμμή (/)

Η κάθετη γραμμή σε συνώνυμες λέξεις:

- **δίνει έμφαση**,
- **διευρύνει την έννοια** (π.χ. εμπορικό / οικονομικό).

50 ΠΙΘΑΝΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥΣ

1. Ποιος είναι ο τρόπος ανάπτυξης (μέθοδος ανάπτυξης) παραγράφου;

Εντοπίζουμε τον τρόπο ή τους τρόπους και αιτιολογούμε αναφερόμενοι σε στοιχεία μορφής (γλωσσικό πλαίσιο) και περιεχομένου:

Α) **Ορισμός** (ονομάζεται, λέγεται, ορίζεται, είναι).

Β) **Παράδειγμα ή παραδείγματα** (λ.χ., π.χ.).

Γ) **Σύγκριση - αντίθεση** (όμως, αλλά, αντίθετα, απ' τη μία πλευρά, απ' την άλλη πλευρά).

Δ) **Διαιρέση** (διακρίνεται, χωρίζεται, διαιρείται, είδη - κατηγορίες, μορφές).

Ε) **Αναλογία** (όπως - έτσι, όσο - τόσο): Πρόκειται για μία μεταφορική σύγκριση, η θεματική περίοδος είναι διατυπωμένη ως παρομοίωση, ενώ οι έννοιες που συγκρίνονται ανήκουν σε διαφορετικές κατηγορίες.

ΣΤ) **Αιτιολόγηση** (γιατί, διότι, επειδή): Η θεματική περίοδος είναι διατυπωμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργεί το ερώτημα «γιατί», ενώ η απάντηση βρίσκεται στις λειπομέρειες - σχόλια.

Ζ) **Αίτιο - αποτέλεσμα** (αφού, άρα). Στη θεματική διατυπώνεται η αιτία ή οι αιτίες που οδηγούν σε ένα αποτέλεσμα ή σε αποτελέσματα. Ενδέχεται να συμβεί και το αντίθετο: το αποτέλεσμα να δίνεται στη θεματική και στη συνέχεια να παρατίθεται το αίτιο ή τα αίτια ή ακόμη η θεματική να περιέχει και το αίτιο και το αποτέλεσμα και να αναπτύσσονται και τα δύο στα σχόλια.

Η) **Συνδυασμός μεθόδων** (είναι ο πιο συνηθισμένος τρόπος). Στην ίδια παράγραφο συναντάμε δύο ή περισσότερους τρόπους μαζί, π.χ. ορισμός με παραδείγματα).

Προσοχή: Αποτελεί ξεχωριστό τρόπο.

2. Ποιους τρόπους πειθούς χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στο κείμενο ή στην παράγραφο;

Α) Επίκληση στη **λογική** (σε αποδεικτικά δοκίμια και επιστημονικά κείμενα), επίκληση στο **συναίσθημα** του δέκτη (σε στοχαστικά δοκίμια, πολιτικούς λόγους, διαφημιστικά κείμενα), επίκληση στην **αυθεντία** (σε αποδεικτικά δοκίμια, επιστημονικά κείμενα, πολιτικούς λόγους), επίκληση στο **ήθος του πομπού** (σε πολιτικούς λόγους), επίθεση στο **ήθος του αντιπάλου** (σε πολιτικούς και δικανικούς λόγους).

Προσοχή: Για να αιτιολογήσουμε τον τρόπο πειθούς εντοπίζουμε τα μέσα τού κάθε τρόπου. Κάνουμε αναφορά στο χωρίο και αναφέρουμε και τον σκοπό του συγγραφέα.

Β) **Τεχνικές πειθούς στη διαφήμιση:**

1) συνειρμός ιδεών,

2) αναλυτική περιγραφή και επίδειξη των ιδιοτήτων του προϊόντος,

3) επίκληση στην αυθεντία,

4) επίκληση στο συναίσθημα,

5) επίκληση στη λογική,

6) λανθάνων αξιολογικός χαρακτηρισμός.

Γλώσσα: Χρήση κατάλληλου λεξιλογίου, λέξεις προφορικού λόγου, λεκτικός πληθωρισμός (= συσσώρευση συνωνύμων, επαναλήψεις, νεολογισμοί, πομπώδεις φράσεις με στόχο την υπερβολή και τον εντυπωσιασμό), κωδικοποίηση λόγου, ξένες λέξεις, αργκό, γενικότερα αποκλίσεις από τους γλωσσικούς κανόνες.

Ρηματικός χρόνος: ενεστώτας – μέλλοντας, ώστε να παρέχεται βεβαιότητα. **Ενικός αριθμός** που δείχνει αμεσότητα. **Προστακτική** που δηλώνει έντονη παρότρυνση/αποτροπή. **Χρήση α' και β' προσώπου** για αμεσότητα, παρήχηση, ομοιοκαταληξία (μουσικότητα λόγου, προκειμένου να δημιουργείται ευχάριστο συναίσθημα), σύνθημα.

3. Μέσα πειθούς:

➤ **Στην επίκληση στη λογική:**

- Επιχειρήματα και τεκμήρια.

➤ **Στην επίκληση στο συναίσθημα:**

- Περιγραφή – Αφήγηση
- Ρητορικές ερωτήσεις
- Χιούμορ
- Ειρωνεία

- Προστακτική
- Υποτακτική
- Συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις
- Μεταφορικός/Εικονοπλαστικός

- **Στην επίκληση στο ήθος:** Εάν πρόκειται για τον πομπό, εγκωμιαστικά λόγια και χρήση α΄ προσώπου, ενώ εάν πρόκειται για τον αντίπαλο επικριτικά λόγια και χρήση β΄ ή γ΄ προσώπου.
- **Στην επίκληση στην αυθεντία:** Το χωρίο συνήθως βρίσκεται μέσα σε εισαγωγικά. Ρητά, γνωμικά, αποφθέγματα.

4. Ποιος είναι ο στόχος του συγγραφέα μέσα από την επίκληση στη λογική και στο συναίσθημα;

- **Με την επίκληση στη λογική** επιχειρεί να προβληματίσει, να πείσει λογικά τον δέκτη, ώστε να κινητοποιηθεί, να αναλάβει δράση, να αλλάξει τρόπο ζωής.
- **Με την επίκληση στο συναίσθημα** επιχειρεί να ευαισθητοποιήσει τον δέκτη για το σοβαρό πρόβλημα που τίγεται, να βιώσει είτε αρνητικά συναισθήματα, όπως αγανάκτησης, ενοχής, ντροπής, φόβου, απογοήτευσης είτε θετικά όπως χαράς, ικανοποίησης, ενθουσιασμού κ.ά., ώστε, να προβληματιστεί, να αφυπνιστεί, να κινητοποιηθεί.

Προσοχή: η αυθεντία θεωρείται τεκμήριο όταν προηγείται επιχείρημα, ενώ αποτελεί τρόπο πειθούς όταν ο συγγραφέας την προβάλλει ως κυρίαρχη. Λαμβάνουμε υπόψη μας τη θέση της στην παράγραφο, την έμφαση που της δίνει ο συγγραφέας και την έκταση που καταλαμβάνει.

5. Είδη συλλογισμού:

α) Ως προς το είδος των προτάσεων:

- Κατηγορικός (οι προκείμενες είναι κατηγορικές προτάσεις. Το συμπέρασμα προκύπτει χωρίς όρους ή επιφυλάξεις).
- Υποθετικός (σε μία από τις δύο προκείμενες υπάρχει το αν).
- Διαζευκτικός (σε μία από τις δύο προκείμενες υπάρχει το διαζευκτικό ή).

β) Ως προς τη συλλογιστική πορεία:

- Παραγωγικός: (από το γενικό στο ειδικό) οδηγεί σε ένα βέβαιο συμπέρασμα.
- Επαγωγικός: (από το ειδικό στο γενικό) το συμπέρασμα έχει πιθανολογικό χαρακτήρα.
- Αναλογικός: (από το ειδικό στο ειδικό) το συμπέρασμα έχει πιθανολογικό χαρακτήρα.

γ) Ως προς τον αριθμό των προτάσεων:

- Άμεσος: όταν το συμπέρασμα προκύπτει από μία μόνο προκείμενη.
- Έμμεσος: όταν το συμπέρασμα προκύπτει από δύο ή περισσότερες προκείμενες.

6. Να βρείτε το επιχείρημα (συλλογισμό), να το χαρακτηρίσετε και να το αξιολογήσετε:

α) **Βρίσκουμε προκείμενες και συμπέρασμα**, ελέγχουμε την εγκυρότητα, την αλήθεια και την ορθότητα.

β) **Το χαρακτηρίζουμε** ως προς το εάν ο συλλογισμός είναι:

- κατηγορικός, υποθετικός ή διαζευκτικός ελέγχοντας τη μορφή των προκειμένων,
- άμεσος ή έμμεσος, ελέγχοντας τον αριθμό των προκειμένων,
- παραγωγικός ή επαγωγικός ως προς τη συλλογιστική του πορεία.

γ) Για να αξιολογήσουμε το επιχείρημα, ελέγχουμε αν έχει εγκυρότητα, αλήθεια, ορθότητα.

- **Έγκυρο** χαρακτηρίζεται ένα επιχείρημα όταν οι προκείμενες οδηγούν με λογική αναγκαιότητα σε ένα βέβαιο συμπέρασμα, όταν υπάρχει λογική σχέση μεταξύ προκειμένων και συμπεράσματος όσον αφορά τη μορφή.
- Η **αλήθεια** του επιχειρήματος εξαρτάται από το αν οι προκείμενες και το συμπέρασμα ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα (ισχύουν ως γενικές κρίσεις). Η αλήθεια αφορά το περιεχόμενο.
- **Ορθό** είναι το επιχείρημα που είναι έγκυρο και οι προκείμενές του είναι αληθείς. Ο συλλογισμός που δίνει ορθό συμπέρασμα λέγεται και απόδειξη.

Αξιολόγηση του επιχειρήματος (της αποδεικτικής ισχύος του):

Κριτήρια:

1. Αν το ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ προκύπτει με ΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ από τις ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΕΣ, οπότε το επιχείρημα θεωρείται ΕΓΚΥΡΟ.
2. Αν οι ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΕΣ και το συμπέρασμα ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα.
3. Αν οι κρίσεις που αποτελούν τις προκείμενες είναι ΓΕΝΙΚΑ ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΑΛΗΘΕΙΕΣ (π.χ. η γη γυρίζει γύρω από τον ήλιο).
4. Αν οι κρίσεις που αποτελούν τις προκείμενες είναι ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΓΝΩΜΕΣ (π.χ. ο συναγωνισμός στον αθλητισμό ενθαρρύνει τη βία).

ΠΡΟΣΟΧΗ: Αναγκαία η διάκριση μεταξύ 3 - 4 (καθώς είναι δυνατός ο συνδυασμός τους ως αποδεικτικών στοιχείων), γιατί ένα επιχείρημα που βασίζεται μόνο σε γνώμες πιθανότατα να μην έχει αποδεικτική ισχύ.

7. Αξιολόγηση επαγωγικών συλλογισμών:

Κριτήρια:

A1 Μόνο η **ΤΕΛΕΙΑ ΕΠΑΓΩΓΗ** (όταν δηλ. μπορεί να συμπεριλάβει όλα τα επιμέρους στοιχεία) οδηγεί σε **ΒΕΒΑΙΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ**.

A2. Η **ΑΤΕΛΗΣ ΕΠΑΓΩΓΗ** καταλήγει (με λογικό άλμα) σε συμπέρασμα που έχει **ΠΙΘΑΝΟΛΟΓΙΚΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ**.

B1. Συλλογισμός με **ΓΕΝΙΚΕΥΣΗ**: να στηρίζεται σε **ΕΠΑΡΚΗ ΣΤΟΙΧΕΙΑ** για να είναι **ΕΠΙΤΡΕΠΤΗ**. Διαφορετικά πρόκειται για επισφαλή και βεβιασμένη γενίκευση.

B2. Συλλογισμός με **ΑΙΤΙΟ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ**:

- Η αιτιώδης σχέση να είναι **ΛΟΓΙΚΗ** (όχι απλώς χρονολογική).
- **ΟΧΙ ΥΠΕΡΑΠΛΟΥΣΤΕΥΜΕΝΗ**: να μην προβάλλεται μια μερικότερη αιτία ως μοναδική.
- Η **ΑΙΤΙΑ** να είναι **ΑΝΑΓΚΑΙΑ** και **ΕΠΑΡΚΗΣ**, για να προκληθεί το αποτέλεσμα.

B3. Συλλογισμός με **ΑΝΑΛΟΓΙΑ**:

- Αν η **ΑΝΑΛΟΓΙΑ** είναι **ΚΥΡΙΟΛΕΚΤΙΚΗ**: Τα συγκρινόμενα αντικείμενα πρέπει να έχουν **ΕΠΑΡΚΕΙΣ ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ** σε αριθμό και **ΣΧΕΤΙΚΕΣ** με το θέμα.
- Αν η **ΑΝΑΛΟΓΙΑ** είναι **ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΗ**: Πρέπει να έχει την αποδεικτική αξία ενός **ΛΟΓΙΚΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΟΣ**.
- Η **ΑΝΑΛΟΓΙΑ** να μην εξωθείται πέρα από το επιτρεπόμενο όριο.

Προσοχή: Εάν ζητηθεί η αξιολόγηση του συλλογισμού και είναι παραγωγικός, τότε ελέγχουμε την εγκυρότητα, την αλήθεια και την ορθότητα. Εάν όμως είναι επαγωγικός, τότε ελέγχουμε αρχικά εάν είναι γενίκευση, αίτιο - αποτέλεσμα ή αναλογία (κυριολεκτική ή μεταφορική) και τέλεια ή ατελής επαγωγή και στη συνέχεια ελέγχουμε την εγκυρότητα, την αλήθεια και την ορθότητα. Συνήθως όμως, το ερώτημα είναι συγκεκριμένο και διατυπωμένο με σαφήνεια.

8 Παραλογικός συλλογισμός ή παραλογισμός:

Πρόκειται για συλλογισμό που:

α) είναι μη έγκυρος (άκυρος) ή

β) είναι εξωτερικά έγκυρος, τηρείται δηλαδή η λογική σύνδεση προκειμένων και συμπεράσματος, αλλά το συμπέρασμα δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Διευκρίνιση: όταν ο παραλογισμός στοχεύει στην εξαπάτηση του δέκτη από τον πομπό, τότε ονομάζεται σόφισμα.

9 Na βρείτε τα τεκμήρια και να τα αξιολογήσετε (να ελέγξετε την αξιοπιστία τους).

Παραδείγματα	Γεγονότα (ιστορικά ή επικαιρικά)
Αλήθειες	Αποτελέσματα έρευνας
Στατιστικά στοιχεία	Αριθμητικά δεδομένα
Αυθεντίες	Βιωματικά στοιχεία

Όσον αφορά την αξιολόγηση, εάν πρόκειται για παραδείγματα, αριθμητικά δεδομένα ή στατιστικά ελέγχουμε την επάρκεια (όσον αφορά την ποσότητα), την αντιπροσωπευτικότητα· εάν πρόκειται για έρευνα, τον φορέα που πραγματοποίησε την έρευνα (αν είναι γνωστός, έγκριτος)· εάν πρόκειται για αλήθεια, κατά πόσο είναι αντικειμενική, αδιαμφισβήτητη και καθολικού κύρους και όχι μια προκατάληψη - αυθαίρετη γενίκευση ή υποκειμενική γνώμη· εάν πρόκειται για αυθεντία, ελέγχουμε κατά πόσο είναι αξιόπιστη, θεμιτή (εφόσον το πρόσωπο είναι γνωστό και ειδικό με το θέμα, δε γίνεται κατάχρηση και δεν υποκαθιστά την επιχειρηματολογία). Γενικότερα, τα τεκμήρια θα πρέπει να διακρίνονται από επάρκεια και να είναι κοινώς αποδεκτά.

10 Na χαρακτηρίσετε τη λειτουργία της γλώσσας (δηλωτική - συνυποδηλωτική).

α) **Δηλωτική - Κυριολεκτική - Αναφορική:** Αυτό το είδος το συναντάμε στα περισσότερα κείμενα, ιδίως στα επιστημονικά και στα δοκίμια πειθούς. Στοχεύει στη διασάφηση και στη μετάδοση μηνυμάτων. Π.χ. καρδιά του ανθρώπου / πηγές ποταμού
β) **Συνυποδηλωτική - Μεταφορική - Ποιητική:** Τη συναντάμε κυρίως στα στοχαστικά δοκίμια. Στοχεύει στη τέρψη και την πρόκληση αισθητικής συγκίνησης στον δέκτη. Π.χ. καρδιά του χειμώνα / πηγές πληροφοριών.

11 Na βρείτε τις συνυποδηλωτικές εκφράσεις και να εξηγήσετε τη σκοπιμότητά τους.

Συνυποδηλωτικές εκφράσεις = μεταφορές, παρομοιώσεις κ.ά. Χρησιμοποιούνται για λυρικότητα, για διέγερση του ενδιαφέροντος του αναγνώστη, για καλαισθησία, για ποικιλία στο ύφος του κειμένου κ.ά.

12 Μελετήστε τη συνοχή, τη συνεκτικότητα, την ενότητα και την αλληλουχία του κειμένου ή της παραγράφου.

- **Αλληλουχία:** Ονομάζεται η λογική σειρά με την οποία είναι ιεραρχημένες οι ιδέες του κειμένου. Επιτυγχάνεται με τη σαφή διάκριση των τμημάτων [πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος (τριμερής δομή)] και των υποτμημάτων του κύριου μέρους καθώς και με τη σωστή διάταξη των ιδεών [χρονολογική, τοπική (σε περιγραφικά κείμενα), λογική (σε αποδεικτικά ή σε διασαφητικά κείμενα)].
- **Ενότητα:** Ονομάζεται η οργάνωση γύρω από ένα κοινό θεματικό κέντρο και ο άμεσος συσχετισμός με το θέμα.
- **Συνεκτικότητα:** Ονομάζεται η νοηματική συνάφεια ανάμεσα στις προτάσεις, τις περιόδους και τις παραγράφους του κειμένου.
- **Συνοχή:** ονομάζεται η σύνδεση των προτάσεων, των περιόδων, των παραγράφων, των τμημάτων του κειμένου. Επιτυγχάνεται με:
  - διαρθρωτικές λέξεις,
  - αντωνυμίες (ο οποίος, αυτός, κ.ά.),
  - επανάληψη χαρακτηριστικών λέξεων ή φράσεων του κειμένου,
  - νοηματική συγγένεια,
  - με την οργάνωση του λόγου στον άξονα του χώρου ή του χρόνου,
  - με τη διατήρηση ενιαίου ύφους,
  - με παράληψη λέξης/φράσης που ήδη αναφέρθηκε,
  - με χρήση υπερονύμων (ο δικηγόρος--- ο επαγγελματίας) ή υπονύμων ή συνωνύμων (ο καθηγητής --- ο παιδαγωγός).

13 Σε ποιο κειμενικό ή γραμματειακό είδος ανήκει το κείμενο και γιατί;

Ελέγχουμε το περιεχόμενο, τη γλώσσα, το ύφος, τον τόνο, τον σκοπό, τη δομή, τη σκοπιά, το πρόσωπο και τον τρόπο πειθούς, πιστοποιώντας με αναφορές στο συγκεκριμένο κείμενο, προκειμένου να αναγνωρίσουμε εάν πρόκειται για δοκίμιο (αποδεικτικό ή στοχαστικό), άρθρο, επιφυλλίδα κ.ά.

14 Να βρείτε τις διαρθρωτικές λέξεις και να αναφέρετε τι δηλώνουν.

Διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις

Δηλώνουν:

1. Αιτιολόγηση

Εξαιτίας, επειδή, γιατί, διότι, αφού, μια και, μια που, ένας ακόμη λόγος, καθώς, αυτό οφείλεται/εξηγείται/ερμηνεύεται/ αιτιολογείται, εφόσον, η αιτία - ο λόγος - η εξήγηση είναι, γι' αυτόν το λόγο, έτσι κ.ά.

2. Αποτέλεσμα

Ως επακόλουθο, κατά συνέπεια, γι' αυτόν τον λόγο, ώστε, έτσι κ.ά.

3. Αντίθεση - εναντίωση

Αλλά, μα, όμως, και όμως, παρά, μόνο, παρ' όλο, ωστόσο, εντούτοις, μάλιστα, έπειτα, μολαταύτα, εξάλλου, αντίθετα, σε αντίθεση, απεναντίας, διαφορετικά, ειδάλλως, αλλιώς, αλλιώςίκα, από την άλλη πλευρά, ενώ, αν και, και αν, μολονότι, αντίστροφα, ενάντια, στον αντίποδα, ακόμη κι αν, παρ' όλα αυτά κ.ά.

4. Χρονική σχέση

Ύστερα, προηγουμένως, στη συνέχεια, πρώτα, αρχικά, πριν, εν τω μεταξύ, έπειτα, τέλος, όταν, καθώς, οπότε, μόλις, αργότερα κ.ά.

5. Όρο - προϋπόθεση

Αν, εκτός αν, σε περίπτωση που, με την προϋπόθεση κ.ά.

6. Επεξήγηση

Δηλαδή, ειδικά, ειδικότερα, συγκεκριμένα, αυτό σημαίνει, με άλλα λόγια, με όσα είπα προηγουμένως εννοούσα, για να γίνω πιο σαφής, για να με καταλάβετε κ.ά.

7. Έμφαση

Το σημαντικότερο απ' όλα, το κυριότερο, είναι αξιοσημείωτο, αξίζει να σημειωθεί/επισημανθεί, εκείνο που προέχει, θα έπρεπε να τονιστεί, αξιοπρόσεκτο είναι, ιδιαίτερα σημαντικό είναι, πρέπει ακόμη να σημειωθεί κ.ά.

8. Παράδειγμα - διευκρίνιση

Λόγου χάρη, π.χ., για παράδειγμα κ.ά.

9. Απαρίθμηση επιχειρημάτων, εισαγωγή μιας καινούργιας ιδέας

Πρώτο... δεύτερο, καταρχήν, τελικά, το επόμενο επιχείρημα/θέμα κ.ά.

10. Διάρθρωση του κειμένου

Το άρθρο/η μελέτη/ η εισήγηση/η ομιλία μου χωρίζεται σε ... μέρη: στο πρώτο κ.ά.

11. Συμπέρασμα, ανακεφαλαίωση

Για να συνοψίσουμε, συγκεφαλαιώνοντας, επιλογικά, συμπερασματικά, λοιπόν, τελικά, συνάγεται το συμπέρασμα, ανακεφαλαιώνοντας κ.ά.

12. Γενίκευση

Γενικά, τις περισσότερες φορές, ευρύτερα κ.ά.

13. Προσθήκη

Επιπλέον, επίσης, ακόμη, επιπρόσθετα κ.ά.

14. Επιβεβαίωση - βεβαιότητα

Σίγουρα, βέβαια, πράγματι, αναμφίβολα, ασφαλώς, αναντίρρητα, αναμφισβήτητα κ.ά.

15. Αναφορικές προτάσεις:

i) Ονοματικές (εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες και λειτουργούν ως υποκείμενα, αντικείμενα ή ονοματικοί προσδιορισμοί) ή επιρρηματικές (εισάγονται με αναφορικά επιρρήματα ή αναφορικούς προσδιορισμούς, έχουν θέση επιρρήματος και δηλώνουν τόπο, τρόπο, χρόνο, αιτία, ποσό).

ii) Παραθετικές (χωρίζονται με κόμμα και δεν αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα της κύριας) ή προσδιοριστικές (αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα της κύριας).

16. Παρατακτική και υποτακτική σύνδεση:

- Παρατακτική σύνδεση: Όταν ισοδύναμες προτάσεις, κύριες συνδέονται μεταξύ τους με το είτε, και, ή, αλλά.

- Υποτακτική σύνδεση (απλή): Όταν συνδέεται μια κύρια με μια δευτερεύουσα πρόταση.
- Υποτακτική σύνδεση διαδοχική: Όταν μια δευτερεύουσα εξαρτάται από άλλη δευτερεύουσα πρόταση.

Σκοπός παράταξης: αμεσότητα, εύληπτο νόημα, εκλαΐκευση ύφους.

Σκοπός υπόταξης: συνθετότητα και πολυπλοκότητα νοήματος, κύρος στο λόγο.

17. Να αναπτύξετε το διάγραμμα της παραγράφου.

i) Κύρια ιδέα (θεματική περίοδος)

ii) Δευτερεύουσες ιδέες (λεπτομέρειες - σχόλια)

iii) Συμπέρασμα (κατακλείδα) και αναδιατύπωση του περιεχομένου του κάθε μέρους χωριστά.

18. Να αναπτύξετε τη συστατική δομή (τα δομικά μέρη) της παραγράφου:

i) Θεματική περίοδος.

ii) Λεπτομέρειες - Σχόλια.

iii) Κατακλείδα (προαιρετική).

Προσοχή: Στη συστατική δομή παραγράφου αντιγράφουμε τα αποσπάσματα του κειμένου όπως είναι.

19. Να αναπτύξετε το διάγραμμα του κειμένου.

Παράγραφοι	Μέρη του κειμένου	Σημειώσεις (πλαγιότιτλοι)
A	Πρόλογος	Βάζουμε πλαγιότιτλο σε κάθε παράγραφο ή σε κάθε θεματική ενότητα.
B	Θέση	
Γ	Αίτια - συνέπειες	
Δ	Επίλογος - συμπέρασμα	

20. Να χαρακτηρίσετε το είδος του κειμένου.

Χαρακτηρίζουμε ανάλογα με το περιεχόμενο, το ύφος, τη γλώσσα και την προθετικότητα. Εξετάζουμε εάν είναι επιστημονικό, διαφημιστικό, πολιτικό και αιτιολογούμε με αναφορές στο περιεχόμενο, τον τρόπο πειθούς, τη γλώσσα και το ύφος.

21. Ποιος είναι ο σκοπός ή η πρόθεση του συγγραφέα;

Από το θέμα, το είδος του κειμένου, το περιεχόμενο, τα μέσα πειθούς, το ύφος και τη γλώσσα (ρήματα, εγκλίσεις, σχήματα λόγου, εκφραστικά μέσα, πρόσωπο κ.ά.) αντιλαμβανόμαστε την πρόθεση του συγγραφέα. Ενδεχόμενα:

- Να πείσει αναπτύσσοντας επιχειρήματα, παραθέτοντας τεκμήρια με ύφος σοβαρό και γλώσσα δηλωτική.
- Να πείσει κάνοντας επίκληση στην αυθεντία.
- Να ενημερώσει και να διαφωτίσει την κοινή γνώμη, παραθέτοντας πληροφοριακά στοιχεία.
- Να συγκινήσει και να ευαισθητοποιήσει, να εγείρει συναισθήματα (μίσους, φόβου, λύπης, αγάπης, χαράς) με συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις.
- Να προβληματίσει με τη χρήση στοχαστικού ύφους και ίσως τη διατύπωση ερωτήσεων, να εκθέσει προσωπικές απόψεις.

- Να αναλύσει διεξοδικά ένα θέμα.
- Να αναλύσει ένα επιστημονικό θέμα, εκλαϊκεύοντάς το.
- Να αφυπνίσει συνειδήσεις
- Να τέρψει συνήθως με τη χρήση εικονοπλαστικού λόγου, αναλογίας και συνυποδηλώσεων.
- Να μορφώσει και να αναβαθμίσει το επίπεδο του δέκτη με πληροφοριακά στοιχεία και διεισδυτικότερη ανάπτυξη του θέματος, επίσημο ύφος και υψηλό επίπεδο λόγου (χρήση λόγιων λέξεων).

22. Ποια η σκοπιμότητα της επίκλησης στην αυθεντία;

α. Προσδίδει εγκυρότητα και ισχυροποιεί τη γνώμη του γράφοντος.

β. Συμπληρώνει και επαυξάνει τον ισχυρισμό του ομιλητή.

γ. Ενισχύει την πειστικότητα.

δ. Ενισχύει τη διακειμενικότητα (αλλαγή, ποικιλία ύφους).

ε. Προσδίδει γνώση.

στ. Προσδίδει αμεσότητα και φυσικότητα.

ζ. Αποφεύγεται η παράθεση μακροσκελών αναλύσεων.

Προσοχή: Δεν πρέπει να γίνεται κατάχρηση, γιατί αποδυναμώνει την πειστικότητα και μειώνει το κύρος του γράφοντος.

23 Ποια η σκοπιμότητα της αναλογίας στο κείμενο;

Καθιστά το νόημα πιο εύληπτο, προσδίδει πρωτοτυπία και ποικιλία στο ύφος και τέρπει τον αναγνώστη.

24 Τι πετυχαίνει ο συγγραφέας με τη χρήση ερωτήσεων;

Α. Κινητοποιεί τη σκέψη του αναγνώστη, προβληματίζει.

Β. Προσδίδει ζωντάνια, αμεσότητα, παραστατικότητα και διαλογικό χαρακτήρα στο κείμενο.

Γ. Διευκολύνει τη μετάβαση σε όσα πρόκειται να λεχθούν στη συνέχεια.

25 Να ελέγξετε/αξιολογήσετε τη γλώσσα του κειμένου.

Ελέγχουμε τα εξής:

• Εγκλίσεις,	• Ιδιωματικές λέξεις,
• Πρόσωπο,	• Λαϊκές λέξεις,
• Χρόνο ή χρονική βαθμίδα,	• Ειδικό λεξιλόγιο,
• Λόγιες λέξεις,	• Ξένες λέξεις,
• Εκφραστικά μέσα/ σχήματα λόγου	• Δηλωτική ή συνυποδηλωτική χρήση του λόγου.

26 Ποιος ο ρόλος των σημείων στίξης;

Παρένθεση: επεξήγηση, διασάφηση, συμπλήρωση.

Διπλή τελεία (άνω και κάτω τελεία): επεξήγηση, διασάφηση, έμφαση, απαρίθμηση ή όταν παρακάτω ακολουθεί η γνώμη κάποιου μέσα σε εισαγωγικά.

Παύλα: συνδέει έννοιες συγγενικές και συμπληρωματικές.

Ερωτηματικό: αμεσότητα, οικείο, παραστατικό ύφος, διάλογος, προβληματισμός.

Θαυμαστικό: έκπληξη, θαυμασμός, επίκληση στο συναισθημα. Όταν βρίσκεται μέσα σε παρένθεση εκφράζει ειρωνεία.

Χρήση εισαγωγικών:

A. Αναλλοίωτη μεταφορά λόγων.

B. Ειρωνεία.

Γ. Μεταφορά/συνυποδήλωση

Δ. Έμφαση.

E. Λέξεις προφορικού λόγου, αργκό, ξενικές λέξεις, ειδικοί όροι, ιδιωτισμοί, ασυνήθιστες γενικά λέξεις αποκλίνουσες από τη γλωσσική νόρμα.

Στ. Μεταφορά τίτλου.

Z. Λέξεις λαϊκής προέλευσης.

27 *Λειτουργία του κόμματος.*

Χωρίζονται με κόμμα:

- Οι προτάσεις που συνδέονται μεταξύ τους με αντιθετικούς συνδέσμους.
- Οι δευτερεύουσες εναντιωματικές, χρονικές, τελικές, συμπερασματικές, υποθετικές και αιτιολογικές προτάσεις.
- Οι δευτερεύουσες αναφορικές προτάσεις, όταν δεν είναι απαραίτητες για την πλήρη κατανόηση του νοήματος. Σε αντίθετη περίπτωση δε χωρίζονται με κόμμα.
- Οι ισοδύναμες κύριες ή δευτερεύουσες προτάσεις, όταν είναι ασύνδετες.
- Φράσεις ή προτάσεις που λειτουργούν ως παράθεση ή επεξήγηση.
- Οι ομοιόμορφοι όροι μιας πρότασης όταν είναι ασύνδετοι.
- Η μετοχική πρόταση, όταν είναι μεγάλη ή χρησιμοποιείται ως επεξήγηση.
- Η πρόταση που εισάγεται με το «παρά» συνήθως δεν παίρνει κόμμα (εκτός εάν είναι πολύ μεγάλη).
- Η κλιτική προσφώνηση.
- Παρεμβλλόμενες προτάσεις, φράσεις, βεβαιωτικά ή αρνητικά επιρρήματα (στην αρχή της περιόδου), μόρια, π.χ. λοιπόν, είναι βέβαια σαφές ότι..., κατά συνέπεια, όμως.

28 *Να μετατρέψετε την ενεργητική σε παθητική ή το αντίστροφο και να εντοπίσετε τη διαφορά.*

Ενεργητική - παθητική φωνή: Το αντικείμενο της ενεργητικής μετατρέπεται σε υποκείμενο στην παθητική, το υποκείμενο της ενεργητικής σε ποιητικό αίτιο και το ρήμα τοποθετείται στην παθητική φωνή στον ίδιο αριθμό, πρόσωπο και χρόνο. Η ενεργητική δίνει έμφαση στο πρόσωπο που δρα (υποκειμενικότητα οικείο ύφος), ενώ η δευτέρα στην πράξη (αντικειμενικότητα, πυκνότητα, επισημότητα ύφους και συντομία λόγου).

29 *Να ανασκευάσετε τη θέση του συγγραφέα.*

Προσπαθούμε να αντικρούσουμε τους ισχυρισμούς του συγγραφέα, προβάλλοντας τα δικά μας επιχειρήματα, αντεπιχειρήματα.

30 *Ελέγξτε το ύφος του κειμένου:*

Το χαρακτηρίζουμε λαμβάνοντας υπόψη τη σύνταξη, τα σχήματα λόγου, το λεξιλόγιο και τα ρηματικά πρόσωπα, κάνοντας και αναφορές στο κείμενο. Το ύφος ενός κειμένου ενδέχεται να είναι: χιουμοριστικό, λιτό, επίσημο, στοχαστικό, σύνθετο, επιστημονικό, φιλοσοφικό, σοβαρό, ειρωνικό, σαρκαστικό, οικείο, λαϊκό, προσωπικό, γλαφυρό, επιτηδευμένο, εξομολογητικό κ.ά.

31. *Γιατί ο συγγραφέας χρησιμοποιεί παραδείγματα;*

Για να συμπληρώσει και να ενισχύσει την επιχειρηματολογία του, καθώς αποτελούν αποδεικτικά μέσα. Συμβάλλουν στην κατανόηση, γιατί διαθέτουν επεξηγηματικό χαρακτήρα, ενώ παράλληλα καθιστούν οικείο το ύφος.

32. *Πώς επιτυγχάνεται η επίκληση στο συναίσθημα του δέκτη;*

- ✓ Με περιγραφή.
- ✓ Με αφήγηση.
- ✓ Με χιούμορ.
- ✓ Με ειρωνεία.
- ✓ Με συγκινησιακά φορτισμένες λέξεις.
- ✓ Με χρήση προστακτικής και υποτακτικής.
- ✓ Με τη στίξη (αποσιωπητικά, εισαγωγικά, θαυμαστικό).
- ✓ Με τη χρήση β' προσώπου.
- ✓ Με ρητορικές ερωτήσεις.

33. *Ποια στοιχεία κάνουν ένα κείμενο επιστημονικό;*

1. Κυριαρχεί η επίκληση στη λογική
2. Παράθεση επιχειρημάτων.
3. Χρήση αξιόπιστων επιστημονικών δεδομένων.
4. Αυστηρή λογική οργάνωση.
5. Ύφος απρόσωπο, αντικειμενικό με τη χρήση γ' ενικού και πληθυντικού προσώπου.
6. Κυριολεκτική - αναφορική - δηλωτική χρήση της γλώσσας.
7. Χρήση ειδικού λεξιλογίου.
8. Λόγος **πληθωρικός** (πλήθος λεκτικών στοιχείων πολλαπλάσιων των απαραίτητων για το νόημα, όπως νεολογισμούς, χρήση καθαρεύουσας, σπάνιες λέξεις), λόγος **αξιολογικός** (παρουσιάζεται μια γνώμη ως αναμφισβήτητη αλήθεια χωρίς να υπάρχουν αποδείξεις), **διχοτομικός** (αντιπαράθεση δύο δοσμένων αξιών), **αυταπόδεικτος** (μέσω της παράθεσης αυθεντιών).
9. Περιγραφικός, ερμηνευτικός, αποδεικτικός λόγος.
10. Σαφήνεια και ακρίβεια.

34. *Να βρείτε το ειδικό λεξιλόγιο.*

Π.χ. αν το κείμενο αναφέρεται στην κλωνοποίηση: κλώνος, DNA, γονιδίωμα, γονότυπος. Αν το κείμενο αναφέρεται στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές: διαδίκτυο, κυβερνοπειρατής, ιστοσελίδα κ.ά.

35. Ελέγξτε το περιεχόμενο του κειμένου.

Ελέγχουμε:

- Την ενότητα, δηλαδή την άμεση σχέση του περιεχομένου με την κύρια ιδέα του θέματος.
- Την πληρότητα, δηλαδή την επαρκή ανάπτυξη του θέματος,
- Την τεκμηρίωση των θέσεων με πειστικά και ορθά επιχειρήματα και τεκμήρια.

36. Ποια η σκοπιμότητα της υποτακτικής;

Αμεσότητα, ζωντάνια, προτρεπτικός τόνος, επίκληση στο συναίσθημα.

37. Ποια η σκοπιμότητα της προστακτικής;

Αμεσότητα, κινητοποίηση, επιτακτική ανάγκη, επίκληση στο συναίσθημα.

38. Να εντοπίσετε στοιχεία που καθιστούν το ύφος οικείο.

Στοιχεία που καθιστούν το ύφος οικείο είναι:

- Το α' και β' ενικό και πληθυντικό πρόσωπα,
- Η χρήση διαλόγου,
- Η χρήση ερωτήσεων,
- Η χρήση ευθέος λόγου,
- Τα παραδείγματα,
- Η σαφής διατύπωση.

Ενδέχεται να τα συναντήσουμε όλα ή κάποια από αυτά στο συγκεκριμένο χωρίο ή σε ολόκληρο το κείμενο.

39. Τι πετυχαίνει ο συγγραφέας με τη χρήση μακροπερίοδου λόγου και διαδοχικής υπόταξης.

- Προσδίδει κύρος, καταδεικνύει διάθεση για ανάλυση.
- Κάνει τον λόγο σύνθετο, καταδεικνύει τη συνθετότητα της σκέψης του.

40. Να ελέγξετε τη χρήση των ρηματικών προσώπων.

- **Α' ενικό:** υποκειμενικό στοιχείο, εξομολογητικός τόνος, οικείο ύφος (αμεσότητα), επίκληση στο ήθος του πομπού.
- **Β' ενικό:** άμεσο και οικείο ύφος, ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, επίκληση στο ήθος του δέκτη.
- **Α' πληθυντικό:** επιθυμεί να προσδώσει καθολική διάσταση στο πρόβλημα τονίζοντας την εμβέλειά του· ο συγγραφέας συμπάσχει – μιλάει ως εκπρόσωπος της γενιάς του, θέτοντας τον εαυτό του στην υπηρεσία της κοινής γνώμης και υιοθετώντας τους προβληματισμούς της, προσδίδει αμεσότητα, παραστατικότητα, τόνο οικειότητας, γεφυρώνοντας την απόσταση συγγραφέα – αναγνώστη.
- **Γ' ενικό/πληθυντικό:** αντικειμενικό ύφος, αποστασιοποίηση από τον αναγνώστη, κύρος, τεκμηριωμένη επιχειρηματολογία, σχέση με επιστημονικά είδη.

41. Να ελέγξετε τη σχέση μεταξύ των παραγράφων.

Μπορεί να είναι αντιθετική, συμπληρωματική, επεξηγηματική κ.ά. Γράφουμε συνοπτικά τι λέει η κάθε παράγραφος, για να τεκμηριώσουμε τον χαρακτηρισμό.

42. Ποια η σκοπιμότητα του ευθέος λόγου;

Εδραιώνει μια σχέση επικοινωνίας και οικειότητας με τον αναγνώστη, προσδίδει ζωντάνια και διακειμενικότητα, προσεγγίζει τον προφορικό λόγο.

43 Εικονοπλαστικός – μεταφορικός λόγος και η λειτουργία του.

Εντοπίζουμε τις μεταφορές και τις εικόνες που προσδίδουν έμφαση, παραστατικότητα, ζωντάνια, λογοτεχνισμό, ωραιοποιούν τον λόγο στοχεύοντας στην τέρψη του αναγνώστη, προκαλώντας του συναισθήματα (ανάλογα με την περίπτωση) χαράς, ενθουσιασμού, συγκίνησης, αγανάκτησης, αποστροφής, ανησυχίας κ.ά.

44 Η παράγραφος αναπτύσσεται με τη μέθοδο του ορισμού. Ποια τα συστατικά της;

Εντοπίζουμε την οριστέα έννοια, το γένος και την ειδοποιό διαφορά. Οριστέα έννοια είναι η έννοια που πρέπει να ορίσουμε, το γένος είναι ένα μεγαλύτερο σύνολο στο οποίο ανήκει αυτή η έννοια και η ειδοποιός διαφορά βρίσκεται στην πρόταση που καθορίζει τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της έννοιας (συνήθως διατυπώνεται με αναφορική πρόταση). Ο ορισμός μπορεί να είναι σύντομος ή εκτεταμένος, ανάλογα με την έκταση και αναλυτικός (περιγράφει γνωρίσματα) ή συνθετικός - γενετικός (περιγράφει διαδικασία).

45 Η παράγραφος αναπτύσσεται με διαίρεση · ποια τα συστατικά της μέρη;

Εντοπίζουμε τη διαιρετέα έννοια (η έννοια που πρέπει να διαιρέσουμε), τη διαιρετική βάση (ως προς τι γίνεται η διαίρεση, το κριτήριο με βάση το οποίο κάνουμε τη διαίρεση) και τα μέλη της διαίρεσης (πρόκειται για το «πηλίκιο» της, το αποτέλεσμα της).

46 Να δώσετε πλαγιότιτλους για κάθε παράγραφο του κειμένου.

Προσπαθούμε στηριζόμενοι κυρίως στη θεματική περίοδο και σε λέξεις «κλειδιά» της παραγράφου να διατυπώσουμε με συντομία το νόημά της.

47 Να σχολιάσετε τον τίτλο του κειμένου.

Χαρακτηρίζουμε το ύφος (ειρωνικό, σοβαρό, χιουμοριστικό), τη συντομία του (έλλειψη άρθρου, ρήματος) και τη στίξη. Τέλος, ελέγχουμε εάν συνάδει με το ύφος και το θέμα του κειμένου και αν ελκύει το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

48 α) Να αποδείξετε ότι ο τόνος είναι εξομολογητικός:

α) χρήση α' ενικού προσώπου – πρωτοπρόσωπη αφήγηση, χαλαρή δομή και απλότητα του ύφους.

48 β) Να αποδείξετε ότι ο τόνος είναι διδακτικός.

β) Εξάγει συμπεράσματα, προτείνει τρόπους, ενισχύει την ευαισθησία και εγείρει προβληματισμό. Συνήθως ο συγγραφέας χρησιμοποιεί το ρήμα «πρέπει» ή συνώνυμες λέξεις και φράσεις.

49 Να ετυμολογήσετε τις λέξεις.

·Αν είναι απλές, αναζητάμε τη ρίζα (πομπή από το ρ. πέμπω)· αν είναι σύνθετες, αναζητάμε τα συνθετικά (ρηξικέλευθος από το ρίγνυμι + κέλευθος = ο δρόμος/ δειγματοληψία από το δείγμα + λαμβάνω).

50 α) Να βρείτε συνώνυμα ή αντώνυμα.

Ανατρέχουμε στο κείμενο και προσπαθούμε από τα συμφραζόμενα να κατανοήσουμε την ερμηνεία της λέξης στο συγκεκριμένο πλαίσιο, ώστε να βρούμε το κατάλληλο συνώνυμο (λέξη με παρεμφερή σημασία) ή αντώνυμο (λέξη με αντίθετη σημασία).

50 β) Να βρείτε ομόρριζα.

Βρίσκουμε λέξεις με την ίδια ρίζα όπως: καλαισθησία, καλαισθητός/ όραση, ορατός.

50 γ) Να βρείτε παράγωγα απλά ή σύνθετα.

Βρίσκουμε λέξεις που προέρχονται από το θέμα άλλης λέξης με την προσθήκη σε αυτό κατάληξης ή προσφύματος (πρόκειται για συλλαβή ή φθόγγο) που τοποθετείται μπροστά από τη λέξη (πρόθυμα), π.χ. ξεβάφω, ή μετά τη λέξη μια πρόσθετη κατάληξη (επίθυμα) όπως καλλιεργώ = καλλιεργημένος, μητέρα = μητερούλα, κορίτσι = κοριτσάκι. Όσα παράγωγα έχουν πρόθυμα θεωρούνται σύνθετα, ενώ όσα έχουν επίθυμα θεωρούνται απλά. Σύνθετα παράγωγα θεωρούνται και όσα έχουν προσθήκη λέξης, όπως τρέφω = ανατροφή, διατροφή ή τροφουσλλέκτης, τροφοδοσία, π.χ. το ρήμα παραδίδω είναι παράγωγο του ουσιαστικού παράδοση, το ρήμα φιλοσοφώ είναι παράγωγο του ουσιαστικού φιλόσοφος, το υποκοριστικό παιδάκι είναι παράγωγο του ουσιαστικού «παιδί».

50 δ) Να βρείτε παρώνυμα ή ομώνυμα.

Βρίσκουμε λέξεις παρόμοιες στην προφορά π.χ. ρίψη - ρήξη, υποφώσκω - υποβόσκω, άνοια - ανία. Βρίσκουμε λέξεις ομόηχες (προφέρονται όμοια αλλά διαφοροποιούνται σημασιολογικά), π.χ. λήμμα - λύμα, διάλειμμα - διάλυμα, κλίμα - κλήμα.

Βιβλιογραφία

1. **Έκφραση - Έκθεση:** Αλέξανδρος Μητσέλος - Σπύρος Μητσέλος, Εκδόσεις Ελληνοεκδοτική
2. **Λόγος και Έκφραση:** Κων/να Γκορόγια, Ειρήνη Μαστρομανώλη, Εκδόσεις Σαββάλα
3. **Ιδέες και Επιχειρήματα για την Έκφραση Έκθεση:** Άρης Γιαβρής - Θεόδωρος Σιούφης, Εκδόσεις Κέρδος
4. **Κοινός Νους:** Νίκος Καμαργιάρης - Αγγελική Σερπάνου, Εκδόσεις Βιβλιοεκδοτική
5. **Νεοελληνική γλώσσα Γ' Λυκείου:** Αθανάσιος Μπαλέρμπας - Μάριος Λιακόπουλος - Θεόδωρος Κοσμοπούλος, Εκδόσεις Λιβάνη
6. **Θηρεύοντας το Λόγο:** Δημήτρης Γκανέτσος, Εκδοτικός όμιλος συγγραφέων Καθηγητών
7. **Τεχνικές έκφρασης Γ λυκείου:** Μαρία Δ. Πετροπούλου, εκδόσεις Ζήτη

